
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

The Ohio State University

3 2435 06993128 5

שמחת הרגל

חציו לה' וחציו לכם

דרושים קטנים

חכמים ואספתים

מפי סופרים ומסריידים

לתשוקת

זה דורי וזה רעי

מעלת החבר ר' יעקב אבולאפיו

מ"צ בעיר גוריצא י"א

אחריהם תכאנה

הערות על תרגום ספר משלי

ועוד בה שלישיה

קורות ימי שני המחבר

הצ' משה יצחק בכ"ר שמואל אשכנזי ס"מ

איש מריאסמי

יול ע"י השתדלות

שאלתיאל אייזיק גראבער ביאראסלאוי

פרזעמישד

שנת תרומה לה' לפ"ג

Druk Zupnik, Knoller & Hamerschmidt in Przemyśl 1886

ידידי אהובי !

נפלאותה אהבתיך לי סאהבת נשים, גם כי מדותיך החמודות וחשקך לחכמה ותושיה לא מאתי באו לך ואחה קניחם לעצמך בהשתדלותך וכיושר לבך, ואך במועצות בינה ודעת הייתי בעוזריך, ועל כן אין דבר בארץ בידי שאוגל לכלוא ממך : שאלת ממני דרשות קמנות לימי חננו לדרשן לפני כשרי עדתך, ואני לא הייתי סרבן לך ביום שאלתך, ומיד נתתי אל לבי לסלאת בקשתך : הא לך פרי יגיעי ילד זקונים קטן דומה ואינו שוה לאחיו הבכור כוס תנחומים הבאתיו מנחה לכמהר"ר שבת רפאל מילי יציו מיץ בעידנו : קח נא אתה את ברכתי אשר הובאת לך גם כי קטן ערכה, ותהי לך אות על חבתי דך :

והאל דפוז אערך ימך בנעמים למען תוסיף תריבין תורה בעירך מאז וקדם עיר של חכמים וסופרים מחבבי תורה : וכמוך תרבינה בישראל סיגליות טובות שאין בהן כל מום, אכיר !

פריאמטי ו"ח ארול שנת ואהביו כצאת השמש בנכורתו לפיק :

משה יצחק ב"ר שמואל אשכנזי מ"מ :

לכבוד מעלת החבר כ"ד יעקב אבולאפיו יצ"ו
מ"צ בעיד גוריציאה יע"א :

א

ליום ראשון של פסח

יתברך שם אלהי ישראל אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם בניו עם סגולתו לעולם, וגם דוחק ודחק שונאיהם הביא עליהם לטובה, ומקור לחץ ודוחק הצית להם אחרי כן תולדות השכלה והצלחה : וזה ילמד לכל איש ואיש לקבל באהבה וברצון עול שההשגחה מסדר עליו, בנפשונו השלם כי כן טוב לו זבלתו סרה תהיה לו באחרונה ; וזה דבר שאי אפשר לעמוד עליו בקורות איש ואיש, גם כי מצבים הרבה נוכח להורותו הן עד עצמנו או על אחרים ; מכל מקום לרוב גם הבוסח בה' הטוב והמטיב, והיודע כי לא מלבו ענה וינה בני איש, לא ימצא סתרון ומצב כי יראה צדיקים מדוכאים בכבלי עוני, ויוכרה לומר — "הגשטרות לה' אלהינו" — אבל מקורות עם ועם, ובפני מקורות אבותינו הראשונים יראה באמת ובנידור חכמת ההשגחה וחסדה, כי משהו פורה ראש ולענה הצמיחה להם נופת צמים לגוסס ונשמתם : הנה בני יעקב בראשית התנודים בארץ מצרים היו חיי שקט יותר מן הראוי לאומה תרשלת כדי שתפיה וחגלה במדות ישרות ונכונות ; כי הלא הרצחה תוליד עצלה ואהבת התענוגים, ואחריהן תמשכנה כל מדות רעות, וכוחות הגוף והנשמה ירסו ; ובעולם הזה אין דבר מתמיד בעולם הווה ודור דורים, ובכוא יום שההצלחה תחלל, יחלל גם אומץ לב בני אדם, ואברו והיו כלא היו : לא כאלה חרץ בני יעקב, ואם תוך מצוקתם האיומה סבלו עמל קשה, וראו פני בטנם סוף משרי אמו להמכיעו במים, מהמצרים מבחר גויי ימי קדם למרו גם כן כל מיני חכמה וכל מיני מלאכה מחשבת כנראה ממעשה הששן ; ויותר מזה למדו מהם התלבויות ואומץ הנשמה לבחלי יפול לבם אם לא יצליחו בראשנה, וינסו שנית ושלישית עד כי תצא סגנתם מכל אל הפעל, כי סוף מעשה במחשבה תחלה : ולמדו מהם הנזאקים תחת שורת מלכם ושריו וכהניו לסבול בלי תרעומת משא מלך ושרים הרודים בהמון העם בחזקה : ושתי מרות טובות אלה, רבה או התלבויות לסעוד, וסבלנות בעת התנגד רצונם כל אדם וכל דבר, היו בעזרי אבותינו בגלות הזאת הארוכה והקשה, ונתנו בהם כח לעמוד על משמרתם, בעוד שתורת ה' בלימודה ובקיום דבורה הכינה לנשמתם מצדנים עליזים ישי שנסה בהם ידע מתקם : וכלי ספק בהשגחה ה' על אבותינו לטובה בארץ מצרים עצמל גם בנכסים, ומקרא מביח — "וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויחזק לב פרעה ולא שעה את העם" — כי דעתו היתה לנוול מבני ישראל מקניהם ולמלאהם במ חסיונו : ומניד לנו הכתוב גם כן — "רק בארץ נשן אשר שם בני ישראל לא היה ברך" — א"כ גם שרי תנואה היו להם : ומליצת — "וישימו עליו שרי מסים" — רצונה שמו עליהם סקידים לקחת מהם הבחורים, אולי מבני עשרים שנה עד בני ארבעים שנה, והם עבדו חנם אין כסף עבדות סרך לחועלת השלך (שזו הודאת מס בכל מקום) והוא נתן דדם פרנסתם דבר יום כיומו מדני גילום הרבים ומירקות ארסת

מצרים השמנה; וזה הוא שכתוב — „זכרנו את הרנה אשר נאכל במצרים חנם את הקשואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים“ — ויתר בני ישראל עסקו בעבודת האדמה ובמרעה צאן ובמלאכות ממלאכות שונות ובלמוד כל חכמה הנודעה כימים ההם ובפרט בלימוד חכמת לשונם המפואר ובחכמת השיר שהן בכלי חכמת כל עם ועם: וה' המשיב חכמים אחר ודעתם יסכל נתן בלב פרעה עצה נכמרה לענות בני ישראל במכלוחיו מן ירכו, ותהי להם כי בגלל זה גם בדרך מנע כלי השנחת ה' עליהם למנוח היה להם ללכת הלך ופרה: ורוב הדוקים בבל דוד חזר הם מעשירי ואצילי עם שעל ידי נכסיהם הרבים יקנו לנפשם כל סיני תענותים מותרים ואמורים. והולכים סחנאה להנאה בלא שבעה ובלא מצוא נחת רוח בשום אחת מהן, עד כי תקפון עליהם זקנה בלא עתה, ונשארו נלמוד ואמללו: וזה הוא שמוחר קהלת — „זכר את בוראך כימי בחירותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה ודגיעו שנים אשר תאמר אין לי כחם חסין“ — אבל עני וקשה יום חש חסרון גדול אם בדר ישב, ומבקש לו רעיתו המכינה לו פאכל ומלבוש ויתר צרכיו, ושומרת שובו לערב אל ביתה ומראה לו מנים צוחקות, ומעמידתו על סכנו לבלתי ישוח תחת עול מצוקתו ויאנש: ובכן דבר מבעי דוא מה שכתוב — „תאשר יענו אותו כן ירבה וכן ירע“ — ובלשון העמים נקראו העניים והאכזרנים בשם בעלי בנים הרבה: ובלי ספק גזרת — כל הכן הילוד היארה תשליכוהו — לא עמדה לזמן ארוך, וכחץ יוצא מקשת שאם לא יפצע בצאתו יפול על האדמה ולא יזיק עוד, כן גזרות אכזריות תמצענה ביום דפסמן ואחרי זמן לא כביר תתדלגה סהיוקן: ואולי גם גזרה זו מהשנחה עליונה רק למנוח יצאה, לבעבור אם משה תשימהו על שפת היאור. ובת סרעה תקחהו לה לכן, וחנדהו בהיכל אביה המלך ששם ילמדוהו כל חכמה כאחד מכני מלכי ושרי הארץ שעליהם נאמר — „אני בן חכמים בן מלכי קדם“ (ישעיה י"ט י"א): — ואולי הוא היה הראשון והאחרון שהושלך ליאור, כי עבדי סרעה ונוגשיו בראותם כי בתו תחרה וראש עובדתו עד רצון אביה, חדלו ממעשה אכזר כזה להטביע ידים חמים מפשע, ונחקיים בפרעה משל התלמוד — „מיניה וביה אבא ליזיל ביה גרבא“ — (הער נותן בית יד לגיון התומב עציו) — דומה לדברי המלך החכם — „אולה אדם תמלך דרכו ועל ה' יזעף לבו“: — ואם לא כן ולאורך ימים ושנים השליכו ליאור כל הכן הנולד לבני ישראל, לא היו יוצאים ממצרים כשש מאות אלף רגלי הגברים לכר סמך, וגם בפ"שה לא ספ" לנו שהוטבע שום ילד, ואומר — „ויאנחו בני ישראל מן העבודה, והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים“ — ולא שם ולא במקום אחר בתנ"ך בא זכר מאנחתם סחמת מיתת בניהם.

סיף דבר הכל נשמע מה באנו ללמד מכל אלה. כי טוב לנבד כי ישא עול כנעוריו, לפי שאם תמשך הצרה כל ימי חייו כבר הוונד בה ולא יחוש כל כך; ואם כמו שיארע בהוה תחרל, שסחתו חספל; כמו שטוב לאומה שגם היא כנעוריה בתחלת היותה מצוקות יסובבו ויחדרו שכל בניה וילמדם לסבול סכל תהמוכות

הזמן אשר הן בעזרי אומה ואומה ואיש ואיש : ואומת בני ישראל העשוה עור
בימינו אלה על ידי נכלים וכני בליעל, יבוא לה יום נאולה וחשיש בו כפלים
בזכרה המים הזרונים שעברו על נפשה : ואין רע יורד מן השמים גם בתיות יר
שדי נפווה עלינו לרעה, והיא רעה מדמה ועוברת, בעור שתועלתה אסתית
וקיימת : ואמת וציב במיהם זכרונם לברכה — «תיב אדם לברך על הרעה בשם
שמברך על המזבה» — והאל המוכ אך טיב מידו נמשך לנו :

ב

לים שני של פסח

ר' יהודה הנשיא אומר הוי זהיר במצוה קלה ככחמורה שאין אתה יודע
מתן שכרן של מצות — יש להתפרא שמאחר שיותר משלשה דורות קודם לו
זהיר אנמיננום איש סוכו — «אל תהיו כעבדים השמששין את הרב על מנת
לקבל פרס» — דעה נכונה הראויה לחתקבל, אך נהיה שרבי מפציר בבני דורו
לקיים מצות ה' לא מאהבה וגיב לא מיראה, כיא בתקות שכר הבא לבן אדם
מקיומן ? — בוראי כונתו. כל מצוה מסבכה תגרוד אחריה שכר כלומר עונג לנשמה
ותועלת לנפש, וסגודל שניהם אם נשמחך ונוסף חשים ברם תבין ותשפוט ערך
המצוה המולדת אותם : אבל בכמה וכמה מצות קלות לא תבוא לחוש עונגן
ותועלתן מתחת שאתה מקיים מצות אנשים מלומדה, והנשמה לא תרע בהן
מאומה, והנפש יקבל תועלת מקיומן שזה דבר טבעי שא"א שלא יהיה ולא יבוא,
אבל לא ירגיש בו ; או גיב למעמים לא יקבל מהן תועלת כלל וכלל, לפי
שבחסור מן הנשמה העונג הראוי לה עקב קימה המצוה, תחסר גיב מן הנפש
שדות השקש הסתהוה מעונג הנפש, ושלות השקש וז תפער בתוקה על כל
כחות הנפש, ובפער על כחות המוח להבין ולהשכיל בעומק הדברים לחיוב מצב
בני האדם על הארץ, ותכונן גם כחות יתר האיברים להשתמש בכל אחד מהם
כרצון הבורא שנתנם לנו : אבל אם אתה זהיר (מגורת זוהר שענינו אור מופיע),
כלומר אם חרנה בהן ותחקרן בשום שכל תגדינה לעיני גשמתך תעלוסות אור
בכונת המצוה עליהן, ונשמחך ונוסף ידעו וינסו גודל מתן שכרן כלומר גודל
התועלת והעונג הבאים להנלן : ותהיה זאת גיב כונת הפסוק — «והזרת
אתהם את החקים ואת התורות ותודעת להם את הדרך ילכו בה ואת
המעשה אשר יעשון» (פי' יתרו) — כלומר תבאר ותברר להם טעם וכונת
החקים והתורות עד שידעו זהרם וכידורם כשמש בצורים, ותלמדם באופן
שידעו טיב הדרך שיש להם לדרך כלומר טעם המעשה שיש להם לעשות, ולא
יעשוהו בעינים עצומות באמונה מואסת מחקד מה כונת המצוה ומה באה לתקן,
אמונה חשובה בעיני הסכלים כזכות בעיני הבורא, והיא נגר והפך רצונו ; וכן
מצאנו בהרבה תחנות מיוחדות ע"י הרבנים הקודמים לנו, שמים עשות כל מצוה
אסילו קרה, או קודם קיום איוה מנהג טוב היו מתישבים עליו ע"י תחנה קודמת
לו, ודואנים שסא לא ידעו ולא יבינו עומק כונת המצוה או המנהג ומה באו לתקן

על ידם: וכמו שבדור זה ע"י החכמות התולדות וציערות ומתכררות נראה ונודע מצד נכון להרבה מחקי תורה משה, וחכמת התנאים והאמוראים בהרבה מאזהרותיהם, בן דורות שיבואו ע"י יתר צעד ובירור בחכמות יגלה מעט חדש וגאון לכמה חקים ואזהרות ומצוות וחזרות, ויודע נאמנה כי כולם נוסרו לשוב כללות החברה

ולשוב כל אחד מאישיה גם בעולם הזה :

כל אלה נשיב אל לבנו בקיימנו בימים האלה מצות ספירת העומר המצוה

דנו ע"י רבותינו בלי חת להשעם מה תועלתה ומה באה לתקן : ואם קבלה היא שצ"ח הכתוב — "ספירתם לכם סמחת השבת מיום הביאכם את עומר התנוסה .. עד סמחת השבת השביעית תספרו חמשים יום" — היא ספירה בפה ממש דבר יום ביומו, נקבל ; הלא קבלה קדמוניתו ראויה לכבוד גדול, ואוי ליהדות אם נגיל בה ספק ; אבל נשאל מה תועלת בספירה זו ? וכי יש לראש שמה בלי דעת יעבור עלינו יום חג השבועות ויתעצם ממנו באופן שגשגה לחוג אותו ? ומדוע לא נספור כמה גם הימים שבין ר"ה ניסן לפסח, וימים שבין יום הזכרון ליום הכפורים, ובין יום זה לחג המנוחות ? ואם ספירה זו תקנת רבותינו היא וסמכותה על המקרא, מה גדל ערכה בעיניהם עד שקבעו עליה ברכה כלומר הודאה לה' על אשר קרבנו לעבודתו ונתן לנו במצותיו דרך להתקדש (שווה כונת כל ברכה

זכירה?) — עתה אבותינו היוצאים ממצרים היו כשש מאות אלף דגלי הנברים לבד משם, כולם חמושים זמרי לבב מחמת סבלם לאורך ימים עול כבד ועבודת סרך בחורם ובלכנים יום אחר יום בלי חשך בדי מנוחת יום אחד : אמת שששה איש

האלהים הודך לפניו, אליו יבואו לדרוש אלהים, וכי יהיה להם דבר בא אליו ושם בין איש ובין רעהו לפי שכלו הודך ורפי מקצת חקים בשמירת שבת ומקצת משפטים שנתנו לו במרה כאמור — "שם שם דו חק ומשפט" — אבל האם היה זה די לעצור בעד לבב עם קשה עורף באופן שלא יפצו סרך ? וגם כי משמלת מלכי מצרים קשתה עליהם מאד, עם כל זה היה נאה להם לשבת תחת משמר

קשה ואבזר משבת במצב פרא אדם בלי קצין שוטף ומושר ואיש הישר בעיניו יעשה : על כן חירות משעבוד מצרים שהוסיפה להם בליל חמשה עשר בניסן שוא ודיק היתה, אם מתן תורה בששה בסיון לא היה מכוננה על ארני תושיה באופן שעמדה לדורות גם תוך רדיפת אכזרים והגיעה עדינן : ואמת בפהם ז"ל —

"חרות על הלוחות, אל חקרי חרות אלא חירות, שאין לך בן תורין אלא מי מעוסק בתורה" — לכמה על מנת לשמור ולעשות חוקיה ומצותיה, והוא ירא

את האנשים ואינו ירא כי אם מהאלהים, ואיום יסורים קשים ומות אכזר לא יבעתהו ולא יפתהו לעזוב חרות אלהיו ולהשחית תחת משא עריצים : ושני

מצעים נצמינו לחוג זה אחר זה בקירוב זמן, חג המצות זמן חירותינו וחג השבועות זמן מחן תורתנו ; וכך גוי יוצא לחירות מתחת עול משעבדיו חוגג שני מצעים כאחד, מועד השליכו מעל שכמו סבלות עריצים, ומועד פרסן דת

תרשה כראוי למצבו החדש : ואם חירות הנזק נחונג, כמה וכמה יש לנו לחג

ביותר חירות הנשמה ! ואם כל גוי חפשי יתוג מועד מרסום חוקי דתו , כמה נכמה עלינו לחוג מרסום תורת ה' תמימה עומדת לעד ממנה שאבו כל גויי הארץ מבחר משפמיהם, ממנה המקדשת זה יותר משלשת אלפים שנה לא בלבד כל חק שמצער חכמה וחשייה קדש בימינו, כי גם כן כל חק שעוד היום הוא חמדת נפש מעולה ולב שוהר, ורק באחרית הימים יקום כבואו יום ויתקיימו דברי ה' אל נביאיו (ישעיה וס"ה) — וכתחו חרכותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". —

ואמת ישראל היתה מעותרת מאת ה' להיות גוי אבר ראשית מזמותיו לעבודת האדמה שהיא הסלאכה היחיד מועילה לאדם וכל יתר המלאכות לעזר דה, בעוד שבלעדה הכל הבלים הנה, סלאכה שאליה התלוניה לב ישר וכל מרות מובות; והיא היתה ג"כ עסק אומתנו עד חרבן בית שני ; ומחמת קשי דריסת הגוים אותה וגזלם מבניה שדה קנינם ותבואתו בלי דין וכלי דיין, חדלה מעבודת האדמה לעסוק במסחר הראוי יותר למצבה הנע והנד ; אבל בכל מקום ובכל זמן שהוכמחו לבני ישראל חיי שקט ומשפט וצדק כיתר יושבי הארץ, שבו אליה והשתדלו בה בלב שלם ובנפש חפצה : א"כ אחרי קראם יום ראשון של ססח יום מקרא קדש כדברי משה (פר' בא) — "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים" — ביום השני הקריבו על המזבח עומר שעורים מתבואה חדשה להגיה ברכה אל ביתם, ובכן יתר ימי הספח היו ימי חג אכרים חג ביכורי אדמתם : ומהיום היו סוחרים שבועה שבועות וביום זכרון סתן תורה הכהן מקריב לפני ה' שתי לחם סלת חטים, גם אלה מתבואה חדשה : והשעורים הם לרוב מאכל בהמה, וכן מצב בני ישראל בתחלה עד שלא הופיע עליהם אור תורה היה מצב עיר סרא; והחטים הם לרוב מאכל בני אדם, ולבני אדם היתה אומת ישראל רק אחר קבלתם התורה ובואם בבית לשמור חקיה : וזה משמ אמתו לדרש חז"ל על פסוק = "ואתן

צאני צאן מרעיתי אדם אתם" (יחזקאל ל"ד ל"א) — אתם קרואים אדם ואין הגוים (עובדי אלהי נכר שבימי יחזקאל ומזנים לכבודם עם הקדשים והקדשות ושורפים בניהם להם) קרואים אדם : על כן לדור דורים לזכרון שני המצבים שבהם עמדו קדמונינו נספור אנחנו ספירת העומר להורות כי נכנסה נפשנו להקנות לנו חירות הגוף הרמוזה ע"י חג המצות, אבל יותר ויותר נכנסה וגם כלתה נפשנו לחירות הגשמה שרמז לה חג השבועות וזמן סתן תורתנו : ורבותינו הקדושים פגנו לדעת עריון והזהירו על ספירת העומר בתחלת כל לילה בשבע שבועות אלה,

ולפניה קבעו ברכת הודאה לה' על אשר עד ידי ספירה זו העיד בנו בלילתי נשא עינינו לחירות מוסדות נמרסה כחירות ברי מתג ורסן, אבל לחמוד בכל כחצו נפשנו

חירות מונבלת ע"י מדרות תורת ה', מדרות מחוקה כמדרות בנים אוהבים את אביהם המרחם אותם : ועל ידי כונה זו גם מצות ספירת העומר שלמראה עינים היא מצוה קלה שבקלות, אם נשים לב עליה תגדל ערך. וגשמה ראויה מאד לקדשנו כרוסם מחשבותינו לשמים שזו היא מגמת כל המצות שבין אדם למקום : ואחריה אנו מחפלים שתחזור עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו, ואחרי

אנו אומרים מזמור ס"ז שבו נחלל לה' שיברך עמים כולם וייראו אותו כל אספי ארץ: ומזמור זה כתבוהו בצורת המנונה (דבר שמי שלא נהן אל לבו להבין סודו יחשוב כמעשה נערות) להזכיר כי ברכת ה' לא תנוה על הארץ עד יקום דברו לנביאו (ישעיה ל' כ"ד) — "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבועתים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירמא" : —

הלא כל אלה די והותר לעשות מצות ספירת העומר מצוה יקרה וחשובה מאד, ודא לחנם זקנינו נזהרו בה כ"כ: או ואבוי כי כהיום הנחשת עיקרי כל יראת אלהים והמקד בחוקותיה הוא דבר נמצא מאד ולחכמה יחשב; ואם זאת חכמה, טובה אולת מסנה: אבל אנחנו הנאמנים לאל צורנו ולתורתו, נשגב ונמלט מחבלי שאול סכנונו ע"י שמירת כל חוקי יראתנו הקדושה, הן מצות דאורייתא הן מצות דרבנן, ונרים דגל היהדות, דגל יקר וחשוב לא ישה וישפל לעולם, ותורה נהן לנו אלהינו דא חסוף לנצח כי אלהית היא ונצחית כמקור ממנו חוצבה; נינק ונשבע משד תחומיה נסך ונתענג מזיו כבודה, ויבוא יום והיה העקוב לשישור, תגלה כבוד ה' וראו כל כשר יחדו כי מי ה' רבו, במהרה כימינו אמן.

ג

ליום שביעי של פסח

כל לב ישר ירחש ביום זה דבר טוב בהעניו על פני דעתו פעל מעד ה' לאבותינו בצאתם ממצרים; וגם כי על ידי טביעת פדעה וחילו בים סוף הושב למצרים כפעלם, ומתוך אכדס צמחה לישראל קץ ישועה, מ"ם יחוש כי לא יישר בעיני הבורא אם נשמת על אידם כמאמר רבותינו "מעשה ידי טובעין בים ואחם אומרים ישירה!" רומה למאמר המסך החכם — "נפול אויבך אל תשמת וכבשל" אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו" — ונאמר על חג השבועות ועל חג המצות ושמחת, ולא נאמר על חג המצות: הלא טוב מזה שנדון דין בעצמנו ועונש אחרים יהיה לנו לאות ולסופת בחשבנו כי גם עונינו יפקדו מרה כנגד מרה, וכאשר עשינו יעשה לנו אם לא נשוב מפסלה: ובקריאת פרשת היום נתבונן מה גדלו מעשי ה', מאד עמקו מחשבותיו על אבותינו בימים ההם ועל זרעם אחריהם בכד דוד דודו, ומהנינונו בה תצאנה לנו תוצאות חיים.

עתה מניד לנו הכתוב כי- "בשלה פדעה את העם לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא": — האדם יכסף רהיץ אל סמנתו ברי מונע בחשבו כי זאת היא טובה שאין למעלה ממנה; ותהי להפך, ובאין יגיע להשיגו אין הנאה אמיתית בשום דבר טוב בעולם, וכערך היגיע והעמל אשר יגענו ועמדנו לקנותו כן הגדל הנאתו ושמתנו בו: כן אם ה' היה מנחה את בני ישראל דרך ארץ פלשתים, וע"י נסים וגמלאות היה מכרית את הכנעני לחת ארצם ירושה לעמו, היו חולמים ועוברים פתאם מחיי יגון ותלאה לחיי מנוחת השקט; וזה באמת לא

היה לטובתם, כי עלול האדם יותר ויותר לשכוח את הבורא מתוך שבעה מדשגות תוך עני דוחק; ואם תוך אלה כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון מקום שבלתי השגחה פריטית מאת אלהי חסדם תמו נכרתו ברעב וצמא, כמה וכמה היו מורדים בו תוך שומע טובה, וכן אמרו גם רז"ל — "אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר" —

— "כי אמר אלהים מן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה" — היו בורחים מסכנת מות אל רעה שהיא קשה יותר ויותר מסות; שאם עול המצרים כבד על צוארם מתחלה, כמה וכמה היו מכבדים אותו עליהם עתה שרואים שהוצרכו להם לחסות תחת צלם מיראת נכורי פלשתים ונווי כנען, ויודעים ג"כ כי ה' אלהיהם נמשם בגלל עברם על מצותו, וא"כ אין עוד לירא מבחו הגדול והרוע הנמזיה, והיו נוקמים נקמת כמה וכמה מבני עמם שמתו על ידם וכמה יסורין שסבלו בעבורם; הלא זה ענין דברי מרעה — "ראו כי רעה נגר מניכם" — מעשים עליכם עול כפלים, ונגר מניכם. כלומר בימים שיבואו אך רעה תראה; וכן יאונה תדיר בעולם, שאדם מצייר לעיניו הצרה שהוא בה כאלו תגדל עד כל צרה שבעולם, עד שלברות ממנה יבחר בלי השכל ככל עמד ויגון הגראים לו לעת עתה כדבר קל לערך דחקו, וזרה לו באחרונה, ומתנתם בלי תועלת על מה שעשה, כי התרמה לאחר המעשה הבל נרף היא :

— "ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף" — דרך גלגול סבה ומסובב הקבי"ה מוטין לכל אדם מה ששוב לו, וברובי המעשים מחשפן ינה אור על דרכיו : — "והמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים" — לעולם לא יסמוך אדם על הנם או על השגחה נפלאה קרובה להם, וכמחשבתו על עזרת ה' יחדל מחשוב על האמצעים הראויים למען יבוא הוא לעזרת עצמו; והבטחון באלהי מרום הוא כפלת שבלתו כל מאכל מעמו טפל, אבל יוהן תוך הניד במדה קצוצה שאם לא כן יספידו סמעות : כן אל יבטח אדם על כחו ועוצם ידו בלתי בטחון על עזרת אלהי שמים מן יראה כי כל בינתו והשתדלותו הבל; אבל לא יחדל ג"כ מחשפן עד יכלתו ויניעו לבטוח מכל וכל על ההשגחה בלי הרים יד או רגל להועלתו; כמו ב"י שאחר התשובה הבאה עליהם בדרך גם במצרים היו יכולים להשפן עליה גם מהיום שהוא ומעלה, והם לא כן עשו ולא הביאו עמם ממצרים כדי כסף וכזר, והב ושמלות בלבד, כי גם כלי מלחמה וחמשו עצמם בהם מוכנים להתיצב באומץ לב נגד הקמים עליהם כמו שעשו במלחמת עמלק, ולא יראו ולא התאוננו ולא טמנו ידם בצלחת לאמר "ישיענו ה' ואנחנו לא נביא עצמנו בסכנת מות; ואם כן היו עושים כודאי לא היה ישר בעיני ה' כמו שהיה רע בעיניו אם בחילם תתהללו בלי כמות כעזרתו :

— "ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר סקד יסקד אלהים אתכם והעליהם את עצמותי מזה אתכם" : — והם קבלו עליהם למלאת רצונו ודהעלות עצמותיו אתם ולקברן בארץ כנען; א"כ שבועה שקבלו האבות עליהם, חובה על צאצאיהם לקיימה; וגם אבותינו קבלו עליהם

במעמד הר סיני ובימי יהושע לשמור חוקי תורת ה', ובימי עזרא ונחמיה קבלו עליהם באלה לשמור את יום השבת לבלתי עשות בו מלאכה, ובלתי התחנן בנוים; א"כ גם עלינו חלה האלה, ואני ואבוי דעובר עליה; ומלכר זה המעם שבדאי מספיק, רצה גשה ללמד את בני ישראל כי אהוב בעיני ה' זוכר התמר שקבל מאת עמיתו, ושנאו בעיניו הכופה עליה; וכן אמר גם שלמה (משלי י"ז) משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו; ומכלל לאו אתה שומע הן, משיב טובה תחת רעה ברכת ה' לא תמוש מביתו; ויוסף היטיב לאחיו ולזרעם בפדה גרושה והיה מן הראוי לקיים דבריו, מבי"ש שאמרת בפיהם ז"ל — מצוה לקיים דברי הפה: —

— וזה' הלך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: — אורח בני אדם על הארץ היא אורח עקלתון אם ידעת ה' לא תלך לפניו למורה דרך לנחותם בנתיבות ישר, והיות האל ותארו לא יתבררו ברורים כצחרים לדעת בן אדם בעורו בחיים אלה, וכן נאמר ^{י"ז} — כי לא יראני האדם וח"י — ובתוך ענן חסתר גם לסביני מדע עם כל חכמתם הברה כיום, ולסכלים ופחאים תאיד במקצת חשכת לילה המחשיכה שכלם:

— "והזקתי את לב מרעה ורדף אחריהם" — כל מעשה זר ונפלא יוחם בתנ"ך אך גורת הכוור גם כי לכאורה היה תלוי גם הוא בבחירת בני אדם שבידם היה לרחק ממנו או לעשותו בלי מנוע או מכרית; זאת היא דעת כותב מליצה זו ודומתיה: מ"ם למדנו כי כן משפט הרשעים לבלתי זכור עשות תמר ולדרוך עני ואביו ונכחה ללב למותו, לאמר אלהים עזבו רדסוהו ותפשוהו כי אין מציל, ויאהבו קללה ותבואם ולא הסצו בברכה וחרק מהם; כמרעה זה שדמה כנאותו להשיב תחת עלז בני ישראל הנבוכים בארץ, וברכבו ובפרשיו רדף אחריהם,

וישראל בשם אלהים הזכירו אליו זעקו ונסלמו, ומרעה וחילו כרעו ונפלו ונדרסו קמו ויתעוררו: ואם תשיבוני והלא כתוב — "ויאמרו אל משה הסכרי אין קרים במצרים לקחתנו למות במדבר" — אשיבכם מוסחים היו על שתי המעפים, ואחדות ה' ועוצם יכולתו לא הכירו בבירור כמו שתהלה ראל אנתנו מבירים; או גם בהם כמו בכל דור היו צדיקים ורשעים, כמו שמרגלית בפי חו"י (סנהדרין צ"ו): — "לא פחית עלמא מתלתין ושתא צדיקי דמקבלי אפי שנינתא ככל דרא ודרא" — ואמר קהלת (י' י"ד) — "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים טארה כי לא מתכסה שאלת עד זה" — ולכל דור ודור זכויות מיוחדות לפי הוסף, והיהדות דא תמול לעד, ומלפניה עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לא יסורו לנצח — "מה הצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו" — ומדוע נער ה' במשה?

האם היה לו לחזק בני ישראל לקפוץ לים כלי הכמחה מוקדמת מאת ה' שיעשה לו גם? אמת הוא שמצאנו כארה בגניאים אחרים ובפרט כאליהו ואלישע שלפי המסופר לנו מבטיחים ומענישים מדעתם והאל מסכים על ידם; אבל יש להגיח כי נאם ה' בלבם לאמר דבר או עשה כאלה והצליח; ולב משה לא רחש דו דבר, ע"כ (בדאי שלא כפני העם שלהם אמר — אל תיראו התיצבו וראו את

ישועה ה' אשר יעשה לכם היום" —) בינו לבין עצמו היה צועק לח' כאיש נאנח ונואש; והאל הוכיחו ואמר לו היה דך להתפלל, ואני מתאוה לתפלתם של צדיקים; אבל למה אתה נואש? חיר ה' תקצר?

— "ויסע סלאך האלהים ההלך לפני מתנה ישראל וילך מאתריהם" — כן יקרה ראיש ואיש שלטונתו מול הצלתו ידך לסעמים אחורנית, וברוך הוידע המנהיג את העולם כולו במרח הרחמים ולא ענה מלבו וינה בני איש; ואנחנו דא יפול לבנו על כנה, ונזכור מאמר המלך החכם — "החרפית ביום צרה צר כחכה" (משלי כ"ד י"ד), רק נכפיל אומץ לבב ודוח לנו:

— "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" — אמרו רז"ל אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים, ושומרי תורה ולומדיה ימצאו בה מנן וצנה להגן בעדם מכל צרה, ותוך סערות ים החיים ילכו כרי סחר ואימה עד כי תקום סערה לדממה ויחשו גליהם:

— "וינער ה' את מצרים בתוך הים" — יזכרנו דברי דוד המלך — "ראיתי ישע עריץ ומתערה כאורח רענן: ויעבר והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא:

— "וייראו העם את ה' ויאמינו ב'ה' ובמשה עבדו" — יראת ה' המהורה העומדת לעד היא חסיד בלית אמונה שלימה ככל לב ובכל נפש; מה יפה ומה נעים מאמרם ז"ל — "תריג מצות נאמרו למשה בסניג, בא חבקוק והעמידן עד אחת שנאמר וצריך באמונתו יתיה" —:

— "ויורו ה' עץ וישלך אל המים ויטחקו המים" — אמרו רז"ל (במדרש תנחומא) זה הרדופני, (Rhododaphne Lauro Ceraso) עץ שמעמו מר ובו ארס מסית, ובגזרת ה', על ידו טחקו המים; כן משורש ראש ולענה בגזרת האל המשיגה יציץ ופרח לפעמים טרי מתוק כנופת צופים, אם לא לנוסנו דנשמחנו; אבל אנחנו כל סכנתנו וצפיתנו ביסוד ויצפ' להיטיב מצבנו בחיים האלה, חיים שלהם סוף, חיי נסיון ועמל, ונשליך אחר נגנו מחשבת חיי עולם, חיי נעימות, חיי שובע שמחות בימין אלהים לנצח בעוד שלכד לזה נבראנו:

עתה אחי ורעין מה טוב חלקנו ומה נעים גורדנו כי מלאנו רצון צורנו והגינו בתורתו כשום שכל; עתה נקיים בעצמנו דברי עזרא הסופר ונחזיה מרעהו העומד על ידו, המדברים לשבים מן הגולה, שספר עליהם הכתוב — "ויקראו בספר בתורת האלהים ספורש ושום שכל ויבינו בסקרא" — "ויאמר להם (נחמיה) לכו אכלו שמנים ושמו מסתקים ושלחו מנות דאין נכון לו ואל תעצבו כי חרות ה' היא מעונכם" — "וילכו כל העם לאכר ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה

כי הבינו בדברים אשר תודיעו להם:" — וגמייס לימודנו בכי טוב — "ויאמר אם שמע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת לסויותיו ושמרת כל חקיו כל המסלה אשר שטתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך:" — הוא יכין לנו בריאות שלימה בימי הקיץ הכאים עלינו, ויסיר ממנו ומכל הארץ כל חלי רע, וחרחה בעולם שמש צרקה ומרפא בנחמיה, כי ה' אלהינו הוא לכרו רופא כל בשר ומסליא לעשות, הוא אבינו החומל עלינו כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו, ברוך הוא וברוך שמו לעולם אמן ואמן:

ליום שמיני של פסח

(כעקבות מהרי"ר מאנהיימער ז"ל באחת מדרשותיו)

ארבע עתים בשנה-אביב קיץ חורף וסתו-וכל אחת מהנה מחכמה עליונה יצאה ותעשה את שלה לטוב גופת בני אדם על הארץ: ולעומתן ארבעת מועדי ה' חג המצות כחדש האביב, חג השבועות בקיץ, יום הזכרון (ולרגליו יום הכפורים) בחורף, וחג הסוכות כצאת השנה, וכולם לטוב ולכלכלת נשמתנו האלהית עד האדמה^ה הזאת, היא בית מגוריה: וכמו כן יש בחיי כל אחד מבני האדם ארבע עתים-ימי ילדות ונעויות, ימי בחורים ונבונה, ימי תושיה ועצה, ימי זקנה ושיבה:

בימי האביב תקיץ האדמה ותושא רשא, עת הוסיר הניע והגמנים סמדר נתנו רוח: רק בעת הזאת האדמה דא תתן את יכולת ועץ הארץ לא יתן פריו, שניהם יקבלו שופע ברכות מאת השמים וזרע ועבודה מבני אדם, אבל לא ישיבו חבואה לעובדיהם העמלים בעדם: כן הילדים והנערים יקבלו מפניהם ואמם מזון וכסות לנפשם ותורת אמת לנשמתם, ישמחו הוריהם בבטחונם כי יתנו פרי נייעם בעתה, אבל זה כל השכר שיקובל מידם ואין להם אונים לתת יותר מכן:

שמת בחור בידרות, אמר קהלת, שמת בחור בלדותך. . . והסר כעס מלבך והעבר דעה מבושרך כי היכרות והשחרות הבל: מקראות אלה מציירים אל נכון מצב בני אדם בימי עלומיהם כי חששי מסבל שכמם: אבל אתם האבות ואתן האמהות דעו וראו מה יקר המשוא אשר נתן הבורא על שכםכם! אתם האבירים הנקראים להפיק זרע האמת והצדק בלב ילדיכם; אל תאמרו מה חפץ לנו כאביב הנותן רק תאוה לעינינו וריח טוב לאפנו ומאכל לא יכין לסינו ולא משתים ללבושנו: ומעשי ילדינו ונערינו הקטנים לנו ללא תועלת בעוד שמוחה גדול יטריחנו ומשא כבד יכבידו עלינו: אל תרבו כאלה, כי אם תמרעו ולא תורעו או לא תשקרו עד זרעכם בימי האביב, הקיץ לא יצמיחהו והחורף לא יבשלהו ובסתו לא יתן זרע לזרע ולחם לאוכל: ודעו וראו כי אם ציץ וסרח יקמר דא ישוב לה עוד; ואם רוח תזרעו, סופה תקצורו צמח כל יעשה קמח; אולי יעשה! זרים יבלעוהו (הושע ח' ז'): גם בימי הוסיד יש ימי שרב, ויצר רב האדם רע גם בילדותו ובנעוריו; רק כמו סים קרים על ארץ עיפה כן דברי ידידות על לב סודר ומורה:

ובלילות האביב הקרים ציץ וסרח קמרה, ובימי הילדות והנעויות כל מדה טובה תסוף אם להב אהבה לא יכלכלנה: ואם רמה וחוריקה תמצנה שרשי נמע מחמדים או על מרסיו ומצבתו תמלנה ביצחן, דא יצלה עוד דבשל אכץ ינוע ויכרה:

ואם חברים רעים יסתו לב ילדים ונערים סתאים, וסעפיו און ועמל בלכותם ישחורו, אין עוד תקוה לגרל מהם זרע קודש מסע ה' להתפאר: ואם לא תעשו מה שנמל עליכם הבורא ואחרי כן תחת חמה יצא תחת ותחת שעורה באשה (איוב ל"א מ'), ומה יועיל כי תרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו נשא עלינו

את המשא הזה? הלא חוכן לכות הוא מבין ונוצר נפשות הוא יודע ומשיב לאדם כפעלו: ושמאל דוחה ויטין מקרבת בימי ודון, וכב רוחש דברי ידידות על ילד קר לב, ועין שוקדת לבלתי נטע נעמן יום תולעים ובאש, ירחיקו סכתיכם דאנה וסער: הגה ימי האביב הם ימי הזמיר, עת יוסרו ויכרתו נפישות הכרם לבעבור יתן אזריכן מריו המשמח אלהים ואנשים; כן אחם אל תחמלו! יסרו ילדיכם כי יש תקוה, שחרום מוסר ונפשם משאול תצילו:

ועתה המו אזנכם לאמרי פי כי להביע משל יפתח: כרם היה לידידי בקרן

כן שמן יסקד עליז כורם כלבבו למען יעקוהו ויסקלהו ינכש מביבות נפניו ושריניו יטה כאהל על סני שמש: ונמולו נתן לו בחורת מוקדם וכל פרי הכרם הניח לו רק דבר אחד מיוחד בקש ממנו כי יעבוד כרמו ככורם נאמן למען יפיר וישנה לחמדת לב כל רואהו: והאיש השליך אחר גזו מצות מפקדו ועל מלאכתו לא שקר, שח הכרם בתה לא יוסר ולא יעדר נפרץ נדרו והיה למרמס ועלה שטיר ושית, וחחת ענבים עשה באושים: עצל כזה איך יעצור כח לעמוד בדין נגד בעל הכרם, מה ידבר ומה יצטרך? האם יענה לאמר „הלא הפקדתי על כרמך עבד ושפחה והם לא שמרתו ולא עבדוהו? או קראתי לשכיר אמן ובא והבטיחני

כי בהגמול כסף מלא יעבדהו נאמנה וכנכת עינו ישמרהו, והוא כנכד כי? האם „חבקש ממני כי אסנה סכל עסקי נוחני לחמי וימי צמרי ופשוטי שסני ושקויי לעבוד כרמך בירי ועבודת כרם איננה עבודתי ורא לומדתי בה? או תשאל „מאשתי כי תעבור ותשמור היא את כרמך והיא לבשה את מעילה אינכה תשטמנו, „רחצה את ידיה אינכה חמנפס לעדור ולחרוש לזרוע ולנמוץ לסקל ולנקש והמלאכה לא לה וימיסה לא נסתה בה: הלא קנינו לנו עבדים ושפחות ושכירים אומנים

„בקיאים בעבודת כרם, ולהם שלמנו כסף מלא כעד מרחם ובוה מלאנו חובתנו „די והותר, ואיך תחאונן על מפעל ידינו? — עתה מה דעתכם על כורם כזה? ההספקנה תשובותיו להפיל ארצה מענות בעד הכרם נגדו?

עתה הגה כרם ה' צבאות הם הילדים, והנערים נטע שעשועיו יפקדם ביר הוריהם וישלם להם נמול יגיעם מים ידריכום באורח מישור, והוא שמחת נפשים בנענועי נועם; וכיסים הבאים כד פרי השתדלותם לא לו רק להם הוא שמור, ומהם לא ישאל כי אם חנוך להם על פי הדרך הישרה, ויקו לאמונה והנה תרמית, לצדקה והנה רשע: מה יענו הורים כאלה בקום למשפט אלהים, איך

יעצרו כח לתשוב, איך יצטרקו לפניו והוא מצא עונם? האם יענה האיש לאמר „גייע מסתרי רב וכל עתותי לו נתת בי בו אעשיר אמצא און לי; ואשתי לא

„הגיעה לימי בלוותה, תמצא עונם בשבתה לפני המדאה תיטיב את ראשה תעדה

„כליה, תצא מעם בשוק מעם ברחובות ולבית משחק חצער כי כאלה יאות לה „בת אצילי ארץ בנתורותיה: הלא לנו משרתות ומשרתים נאמנים ועליהם הוספנו „אומנת באה מעם לועז, ומורה ידוע ברחובות קריה כבעל חכמה ודעת: — אוי לכם הורים סכרים ההולכים בשרירות רבכם! הוציאה האל בפעלכם כי תזילו כססכם חלף עבודתכם בקדש, תתנו והבכם תמורת יגיע בפיכם?

הא לבן אדם אחר בעד כרם נתנו לנוטרים איש ואשתו למדים שניהם

במלאכה, חכמים מחוכמים, עבדוהו כאמינה, אבל קצצו נמניו והמירו אותן בשחילי נדר וכרם קנה וקמנון עם כל עצי לבונה מובאים מארץ מרחק, ויהי הכרם לננה משרכת דרכיה, וכי תבואו אל תוכה נתיבותיכם לא תמצאו, ואם למראה עיניכם תשפוטו תחשבו כי כרמכם אשר לו ראייתם קץ ותכלה, עתה רחב הוא מאד: רק סריו לא יתן לעולם, ונמעיז לא יצליחו כי באדמה נכריה להם שותלו, אולי כרבות הימים יהיו לחורש מצל, אבל כהיום השמש מכה על ראש צועד כו עד

כי יתעלה: ובמבדיר ארצו חסרו מקוה מים בו ישחו דגים קשקשיהם צהובות ומהירות, אך בשום מכלל טעם: ובאותה מפאותו בלכד הניחו שמה קמן לנן

ירק, בו זרעו בצלים ושומים קשואים ואבטיחים חזרת ועולשין, אולי ישאל אדם עליהם, רק כי רב הערב בין הנמעים ושמה מורעם קמן לא יצליחו ולא יתנו

סרי אז יתנוהו מעם ודל: ואם יתאונן בעל הכרם על נוטריו הלא יענו כי רבים וחכמים באו וראו, וסה אחד ענו ואמרו כי נפלאות מלאכת המדעם ויהללוהו; יפנה בעד הכרם לממעי מיודעיו ויחזה כי כן יעשה בימינו, ימי תבונה, בכל מקום; וכל איש נבון ימלא סיו שבת מנהג זה הנכון והישר: הלא ינער כו בעל הכרם ויאמר, —אך כמיל ובעד אתה, ואך לריק ינעת ולבהלה ילדת, וכרמי השתלה לנצח!

כן רוב ההורים בימינו מניחים בקרן זווית תלמוד תורת ה' והתכמות האמתיות שהן בעוזריה ללמד את ילדיהם מדעים ממדעים שונים, דברי שוא וחפל מן השפה ולחוץ, ומתמארים במעשיהם כאמרם כי כן יעשה בדורנו דור דעה, וכן יאות למען ידברו הנערים לפני ההדיוטות ויכבדו; ושכלם לא יחדרו במדעי תושיה, וליראת ה' לא יחדרו, ואשה לא יבעירו בלבותם לבעבור תוקד תמיד לא תכבה; או לנמשם כי נמלו להם רעה!

לא כן גורלנו אנחנו ידאי ה' וחושבי שמו; וכיום אחרון לחג זה, בו הקריבו קדמונינו ראשית תבואתם עומר התנופה על גבי המזבח, נרור נדר ונוכח לאלהים תודה (כי הנה שמוע מזבח טוב) ונקבל על נפשנו להדריך סרי בסגנו ברור רצונו; ובכן נערוך לנו נחת רוח ולזרענו חיי השקט וכסח ושלוש וחמץ צור מעוננו נמלא; כי הלא מנמחו בבריאת הארץ וסלואה תכל ויושבי בה היתה להוציא ליש מן האין יציר בצלמו ראוי למעדני נצח בחיים שאין להם סוף:

זאת ראשית תובתנו להשחרר ולהכין לנו מצב עלי ארץ העורר לסנינו שלחן, ואחרי כן נקח לנו אשה יראת ה' היא תתהלל להוליד ממנה זרע קדש בנים ובנות, ולחנכם לכבוד ה' למען יקומו אחרינו וידרכו על פעמינו, וצדק ומשפט יכינו על הארץ לדור דורים: אם זאת נעשה לא לחנם חיינו; ואם לא, טוב ממנו הנפל בחושך בא ובחושך ידך ובחושך שמו יכוסה: ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר, וקמנו ונתעורר לחיי נצחים, עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו:

ה

ליום ראשון של שבועות

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב: הפרשי יש בין נחלה ובין ירושה ומורשה; שנחלה מלשון נחל הנגר והולך מיישרים ממקורו אל הים, הנראתה קנין נכסים שבמות האב יעברו לבניו אחריו, ואין לשום אדם אחר מענה עליהם; וירושא ממקור רש מה שאדם קונה לעצמו ומחסיר עמיתו מן הדבר, כמו בני ישראל בימי יהושע שכבשו ארץ כנען, ונמלכו מיר יושביה מלסנים, ונתישבו הם בה; ומורשה בתוספת אות מ"ם בראש התיבה ממקור בנין הפעיל (מוריש ומעשיר, שירת חנה) יורה מה שאדם נוטל מאחרים לא להנאת עצמו רק להשאירו לבניו אחריו, וכן האל נוטל מהעשירים נכסיהם ומורישם לא להנאת עצמו רק להעשיר בהם אוהביו; ושם אות מ"ם מגזרת מ"ם, וצורת האות בכתב השמרוני, שהוא קרמון לכתב אשורי שלנו, היא צורת גלי מים שוטפים ומחשפטים על כל גדוהיהם, ובכן ענינה התפשטות ורבויו וקיום, על כן בחרו בה להוראת ל' רבים: ובכן הבננו מה ערך שם מורשה זה שגשגמיש בו כאן כתואר לתורת משה, להגיד כי היא מתנה טובה ויקרה שנתן ה' לנו בני ישראל, ואוי לנוי העולם שחסרו ממנה: ומתנה טובה זו עיקר נתינתה לא לדור המדבר שמתו קודם הבגס לארץ ולא הספיקו לקיים רוב חקויה, אבל לדורותם לבני בניהם אחיהם עד סוף כל הדורות: ובה יובן ענין מדרש רבותינו (בספרי, מדרש על במדבר ודברים) על פסוק "ה' מסיני בא" — יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר; — "והר משעיר למו" — "שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו" — "הזע מהר סארן" — שהלך שם ופתח לבני ישמעאל ולא רצו" — "ואתה" — "לישראל:" — ישראל התיצבו בתחתית ההר, כלומר מצב דעתם היה שפל, וכגלל זה גם מעשיהם לא היו הגונים כרצון הבורא; מכל מקום לערך יתר הגוים היו צדיקים, והקב"ה ממרום קדשו בא לקראתם אל תחתית ההר שבו מצבם וחנייתם, שלה ידו ונשואם על כנפי נשרים והביאם אליו ועשה מהם ממלכת כהנים, והגיד דבריו ליעקב הקיז ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי; ומדוע לא עשה כן? וכי משוא פנים יש לפניו יחבדך? — הא לך הטעם מדוע מאם ביתר הגוים — "ומשפטים" בל ירעום" — שבע מצות בני נח שישראל קיימו הם עברו עליהם (תלמוד בבלי כבא קמא ל"ח.) ; ושבע מצות אלה היו כהכנה לתורת משה, כאכילה דבר קל ומועט שמאכלים ליונק להרגילו לאכול, וכל כמה שיגדל הולכים ומוסיפים; כן תורת משה היא סירוש והרחבה לשבע מצות בני נח; ורוח ה' המנוססת בהן, מנוססת יותר כבידור בתי"ג מצות; ובני אדם וישמעאל מצאצאי אברהם שעליו נאמר — "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמתי מצותי חקותי ותורותי" — והיו לגוי זמן הרבה קודם בני ישראל, לא בלבד לא השתדלו לדרוש הישר בעיני בוראם בעקבות שבע מצות שנצטוו, רק גם אותן לא קיימו, ואם כן הוא צאל קראם

הבורא לתורתו והם לא רצו לקבל אותה, ונשארו נעזרים וריקים וריקים ממנה, וישראל נטלו בה חלקם וחלק אחרים והעשירו עושר מופלג, כי פקודיה נחמדים מזהב ומסו רב :

כל אלה נעביר על דעתנו ביום זה יום מתן תורתנו ונודה לאל בכל לב ובכל נפש כי נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו: נשכיל בעיקרי דארתנו ונמצאם מובנים בנקלה והכרחיים להנחות כל ישראל ישר; נשכיל בעצם אלהים צורנו ובתארו המיוחדים לו ונמצאנו מרומם ונעלה על כל ברכה ותהלה: ואם מרוממה יראתנו כהאם על יראת כל משפחות האדם, כמה וכמה תהא מעולה על יראת העמים הקדמונים, על עיקרי דתם ועצם אליהם המסוערים והראוים לצחק וללעג לכל קורא כס; וגם אלה שתי הממלכות היותר מפורסמות בחכמה ובכינה, מלכות יון ורומי, תולדותיהם וקורותיהם רובן ככולן הן הבלי שוא ומספרות על אלהיהם כל מרמה וזמה ומעשה רשע ואולת: אחרי כן נשכיל במצות תורתנו הפרטיות לה (כי גם יתר הדתות מצויות על חקי המוסר גם כי לא במדה גדושה כמו תורת משה), ונמצא כי כולן מחכמה עליונה יצאו ולתועלת בני אדם נוסדו: תהלה וראש מצות מילה אות ברית בבשרנו הותם אל עליון: גם בגוים יש מי שע"י פתח קעקע רושם בבשרו שם אלהי או שם קדושו שהוא עובד אותם כמו אלהים; אבל מלבד שאינה מצוה לכל, ורק יחדי היהודים עושים כן, אולי תצא מזה תועלת לנשמתם לזכור כי הם עבדים נרצעים ליהאם; אך המילה תועיל ג"כ לגוף מכמה וכמה טעמים ואין כאן מקום להאריך, נוסף על זה שבדרך לא נודע תפעל על הלב, וכל הנמולים גם בני יראת מהמך הם בעלי לב טוב, בעלי צדקה וחסד :

אחר חק ברית קדש תבוא מצות שבת מתנה טובה שנתן הקב"ה לעמו בחירו: משל לסוחר שאמר לסבלו מהר תנוה מעשות מלאכתי, לבווש בגדיך החמורות, אכול ושתה כהפצך וכל הוצאותיך עלי, ונוסף על זה אשלם לך בפל שבת יום מלאכתך; היש חך מתוק מזה? כן שומר שבת נה מיגיעו ומתענג בלבוש נקי ומאכל ומשתה (שגם לגוף ראוי לתת חלקו) וביוש בה שישלם לו כל הוצאותיו בדברי ה"ל פרנסתו של אדם קצובה לו מראש השנה עד ראש השנה חוץ מהוצאות שבת וי"ט שאם מוסף מוסיפין לה, ובלבד שתהיה כונתו לשם שמים לכבוד שבת לעשות רצון בוראו באופן שגם הנאתו בנוספת תעשה רוחנית ותקדש נפשו, ונוסף על זה משלם לו האל יתברך שכר הרבה בעולם הזה ובעולם הבא: בעה"ז כי מנוחתו מיגיע ועמל תאמץ כחות גופו ותבדיל אתו, תהדיל אנתו לכל הפחות לשעה, ותעזר כחות שכלו להבין ולהשכיל ולרום מהשבותו לשמים; כל ישראל בני מלכים הם בימי חגם ושבתם בני מלך מלכי המלכים עם סולתו שעליהם נאמר "— בנים אתם לה' אלהיכם"; — ובעה"ב פרי שמירת מצות ה' חרות הנפש בזכרה מפעלת הטוב, פרי חידוד השכל לחזות בנועם ה' ולבקר

בהיכלו; היש חך מתוק מזה? וגם הגוים שבימינו חוננים יום אחד בשבוע, אבל כמה נברלה מנוחתם בהם ממנוחת בני ישראל בשבתם ובמועדיהם! מכל שכן בימים הקדמונים שהיו עוסקים במלאכתם יום אחר יום בלי מנוחה לחדש וחדשים, ואחר כך יושבים ובטלים במשך י"ד יום או יותר; כמה גדול עמלם בימי מלאכתם! וגם הניהם לנזק היו להם ולא לחועלת, כי היו מרפים כחות גופם. ע"י בטלה מארכת יותר מדי וע"י תענוגים ממושכים הנעשים להם הרגל: מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו אנו יראי ה' וחושבי שמו השומרים מצוה חמורה זו בתיקונה, וחמרת בצע כסף לא תפתני לעבור עליה בזכרנו תמיד כי ה' לבדו מוריש ומעשיר! ולעשות כפי כחנו להשוות שתי כפי המאזנים ולא תבריע כף הרשע לפני ב"ד של מעלה, אנו שומרי שבת (תהלה לאל!) נרבה בדרך שמידתו כל מה שנוכל, ותהיה כונתנו להועיל גם למחללים יום קדש, ולעצור ולמנוע מן בני אדם העונשים והיסורין הבאים לרגלי עבירה חמורה זו שבעבודה אין שלום בעולם שבר האדם לא נחה וליוצא ולבא אין מנוחה מן הצרות המתחדשות תדיר: ה' הטוב יכפר בעדם ויראי השבת הנושם מתורתו ותועים בישימון דרך!

אחרי שמידת שבת יבוא איסור מאכלות אסורות שהרמב"ם ז"ל קראם איסורי קדושה שכן כתוב ונכפל בהם (סוף ס' שמיני) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני; אם כן מגמת איסורם היא תהלה וראש להרגיל בן אדם להסתפק במעט ולא להרבות צרכיו מדי יום ביום כאשר יעשה לעת עתה, רק להמעיט צרכיו כל מה שאפשר, להתקרב ולהדמות לבוראנו הנעלה מרום מחיש שום צורך שבעולם: וכיון שבא לאסור עלינו איזה מאכל אסר עלינו אותם שבאכול מהם אכילה לא בלבד גסה רק משבעת, מוקים לבריאות; ועוד שהם לזרז לנו כמו בשר חזיר ודגים טמאים וחומט וצב, ואדם צריך לדחוק את עצמו בראשונה להכניסם תוך פיו; וכיון שהרגיל את גופו לבלתי מאים דבר נתעב אחד, מעט מעט ירגילהו גם ליתר הדברים המכוערים הנתעבים והמאוסים לו בכל אופן שיהיו, ומהדברים הנתעבים לגוף יבוא לבלתי המנע ג"כ מהדברים המאוסים והנתעבים לנשמה:

ומצת הבערת החמץ מבתינו קודם הפסח, מלבד מה שנלמד ממנה מוסר לבאים בסוד ה' שהוא להסיר כל מחמצת קנאה ושנאה ועון מלבנו מכון נשמתנו (ומפני זה בודקין כליל י"ד בניסן גם החרדים שבדקום מחמץ קודם לכן לעיין אם נמצא בהם דבר הבא לנו בעבירה), מלבד טעם מוסרי זה, כמה מועילה מצוה זו לבריאות! שאחר ימות הגשמים שבהם אדם עני נסגר בתוך ביתו ובלתי מקפיד כל כך על נקיון מדורה בתהלת האביב הוא פותח הלונותיו לרוחה ומסביר קירות ביתו מעפר והלודה ורוחץ וכובס כל כליו ומפנה אותם ממקומם לנקות רצפת חדריו; וכן עושה במקצת בקרוב כל י"ט, וגם ביום חמישי ושישי של כל שבוע ושבוע לכבוד שבת; ובכן בבתי בני ישראל לא ישול עיפוש האור והתחלואים הבאים לרגליו כמו שמושלים בעולם ממשלת עריץ, והנסיון יגיד כי דבר אמת הוא ואין להבחישו:

אחרי אלה יבואו דיני טומאות נשים בגידות, כמה מועילים לבריאות האשה והבנים הנולדים ממנה, בריאות הגוף ובריאות הנפש; ומלבד זה מכלכלים אהבה וחשק בין איש לאשתו, וכל אשה השומרת אותם היא בכל חרש ככלה חדשה לבעלה; אזי ואבוי כי בנות ישראל השליכו מצוה זו אחרי גון! כמה נזקים גורמות לעצמן ולזרען!

כל אלה ודומיהן, מלבד תקנות רז"ל, הן מצות הנהגות בימינו: אבל מה נענה ומה נאמר שאלו סיני מלא שירה כים אין אנו מספיקים להגיד שבח חקי תורת משה התלויות בארץ כנאה ולקט ושכחה ומעשר ראשון ושני ותרומה וביכורים הנותנים חלק מתבואת הארץ גם לאבינוים ומומינים פרנסה ברויה למשדתי ה' ולבחנו; והשמטה שמלבד נמנת צרקה לעניים תרצה בה הארץ את כחותיה ותשמן ותתן אח"כ יכולה כסלים; והזיכל המחזיר שרות לבעליהם שמכרם מחמת ענים ומכרע בין המון העם הנכסים האמתיים שאינם לא כסף זהב ולא אבנים טובות ומרגליות רק שרות וברמים, ובגלל זה לא היו מעולם בישראל המרדים שהיו ברומי ועדי יון מחמת בלתי שיקול הנכסים, ומרדים כאלה מאיימים א"ם גורא גם עלינו כהיום, וכן אמר משה רבנו — "אפס כי לא יהיה בך אביון" — האובה ומתאוה את להם להשביע רעבוננו; והזיכל היה מכרע הנהלות באופן שכל חמשים שנה עניי ישראל רובם ככולם חדלו מענים; ומה שהיה צדק בקדמוניו שכל אחד ואחד נאל חלקו בארץ כנען חנם ועל תנאי זה, בימינו יהיה חנם וגזל לט"ל מאיש מה שרכש הוא בעצמו או מה שרכשו אבותיו והנהילו לו:

ועבדות בני אדם הנמכרים לאדוניהם כמו בהמות בלתי משכילות שגם בימינו לא כאלה עדין מכל וכל, גם לה ג'הן גבול ע"י תורת משה; ועבד עברי סוף סוף שכיר שנה הוא, ועבד כנעני העובר לעולם אם יפול ביד אדון קשה, בשן ועין יוצא לחירות: ואם היה הדור ראוי לכך תורת ה' היתה אוסרת קניית עבדים מכל וכל, מלבד שגורל עברי בני ישראל רחמים בני רחמים אינו גורל קשה, ובה"ה נוח לו לאדם לעבוד מלצ"ת: ועוד הזהירה תורה — "לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם ארוניו" — כלומר שאדוניו מכבד עולו על שכמו ומענהו עד שברח מסניו, שאם לא כן למה לא יסגירו? הלא בני ישראל היו קונים להם עבדים! ואם מצוה על היחידים או על השופטים לבלתי הסגיר עבד אל יד אדון קשה, קיו שמצוה עליהם להשגיח שבבני ישראל לא יהיו אדונים קשים ולבוא לעזרת העבדים האומללים: נערוך מצות תורתנו על הענין לערך דתי יון ורומי על העבדים, ונכיר התרוממות ותפארת דתנו:

וחקי טומאת מת וטומאת צרעת מנעו מן בני ישראל מנפה שלא נתפשטה בהם כי אם פעמים שלש באורך תשע מאות שנה, וגם לא ארכה זמן הרבה: ועוד היום לא יתשטמו תחלואים רעים בישראל כי אם במדה מצומצמת, וזה תחלה

וראש מהשנחת ה' עלינו לטובה, אבל נ"ב משמרנו חקי תורתו, אם לא כולם מקצתם, ואין לך ריקן בישראל שאינו מלא מצות כרמון, ומעט שאור טוב מחמץ כל העסה :

סוף דבר אלו היינו יושבים כל היום ומספרים בשבח תורתנו לא נגיע לספר אחת מאלף אלפי אלפים מן הראוי לה : ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת והיי עולם נפע בתוכנו, הוא יפתח לבנו בתורתו וישים בלבנו אדבתו ויראתו לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא נגיע לריק ולא נלד לבו לה, כמו שילדו לריק וינעו לבהלה מקיימי חקות דתי הגוים הקדמונים : ודתי ימינו מה ששוב בהן מתורת משה לקח, ושקר גמור הוא שהן למדוהו לעולם : אשריך ישראל מי כמך עם נושע בה' ! אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו !

¶

ליום שני של שבועות

— "כבר את אביך ואת אמך למען יאריכוך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך : " - מצוה זו היא יסוד כל סדר מדיני, על בן כתב בצדק על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך, שממנו נראה שלא באריכות ימי כל יחיד ויחיד מדבר, רק באריכות קיום אומת ישראל על אדמתם כגוי חפשי ומכובד : אמת הוא שהקב"ה המשלם מדה כנגד מדה בלי ספק יאריך ימי מכבד אביו ואמו למען יגיע זריאה גם הוא חיים עם בנים הגונים המכבדים אותו (ולא להגם בין אותם שגם בחייהם קרואים מתים כלל) גם מי שאין לו בנים ; אבל לפעמים אנו רואים

שאין הדבר כן, ובן מכבד הוריו מת בחצי ימיו, וברוך הוידע ! ומרגלית בפי רז"ל — "ורא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, והנה טוב מ"ת", — מות ישרים, שאין רע יותר מן השמים, והאל הטוב אך טוב ימשך ממנו, וכל זמן שיש עוד אפשרות ותקוה לאדם לפעול טוב ולראות בטוב (שני דברים תאומים הבאים לעולם תמיד יחדו) הקב"ה אינו לוקחו מן העולם, כמו שסופר לנו בחנוך אבי מתושלח שהלך את האלהים ולקחו ה' בחצי ימיו, ובודאי לטובתו עשה : אבל כונת הכתוב בדבר החמישי בין עשרת הדברים המתובים על הלוחות הוא שבלי מוסר לא יבן עם, וראש כל תורות מוסר הוא כבוד אב ואם המשגיחים על זרעם כהשנחת מלך ושופט על עם ארצו : ואם ראית איש התומל על זרים ומתאכזר על הוריו, בודאי איש חק וצבוע הוא, ועליך להתרחק ממנו פן תבוה בגחלתו גם אתה :

עתה מצות כבוד אב ואם עיקרה לא על ילדים ונערים, רק עליכם הבחורים החפשים ממרות הורים נאמרה : וברוכמה השתדלו גם לשונתכם בילדותכם ! באשר זרע זרע הטילו זרע היושר בלבבכם, עתה הגיע הקץ, האבר לא יזרע עוד בשדהו מובטח על הצלחת זרעו שזרע באביב, לכל היותר ישגיח על צמת האדמה יסקל סביבותיו וירשן שרשיו לבוא לעזרת כחות הטבע המצמיחים זרעו : בן אתם הבחורים,

לעת עתה עליכם להפיק צמח טוב מזרע תושיה שהשילו הוריים בלבבכם, ואין להם כי אם לבוא לעזרתכם במועצות חכמה ודעת, אבל חדלו לדחותכם לרצונם, ורצונכם

חפשי ממכריה : אל תדברו כאחד הגבלים לאמר ולמה נחזיק טובה להם ? וזי להנאתנו נחכונו בהולידם אותנו ? ואם יש בחיים אלה שנתנו לנו במה לעסוק שמחת אמת עד שנודה להם בעבורם ? ואחר שהולידונו היתה חובתם לכלכל ילדוננו ונעורינו ! אל תדברו גבלה כזאת ! ומדוע ברא האל הטוב את העולם כולו ? הלא להמציא יצור בדמותו כצלמו ראוי למעדני נצח ! וגם לכם שמורים מעדני נצח אלה, מעדנים מעולים למעלה למעלה ממחשבת אדם, והם פרי מעשי צדקתכם בעולם הזה הדומה לשחרודור בפני העולם הבא ; ומי הבנים אתכם לשחרודור זה שבלערו לא הייתם מעותדים ליכנס לטרקלין מכון האויש בלי תכלית ? ולא די והותר בזה להורות למולידים ולאהוב אותם ? ואשרק חובתם מלאו בכלכלם ילדותיכם ונעוריהם ? חובתם היתה כלפי האל ולא כלפי זרעם שמאזמה לא הביאו בידם כבואם לעולם,

וקבלו כמה וכמה מתנות טובות מידי אביהם ואמם : האם יוד איש המקבל טובה מעמיתו לאמר ומה חובתי נגדו ? הלא להתרצות לאלהים הוא מיטיב עמך, ולשלם במקצת מה שקבל הוא מאתו ! ועוד שקר הוא שכן היתה חובת הוריים, ובל הטובה בלי חקר שקבלתם מהם היה דבר המוטל עליהם מאחר שהולידו אתכם : לא כי ! רק לכם הטוב והמרחם הביאם להפריז על מדת חובתם, ועמלם לא בכד עליהם, ויגיעם לתועלתם מתק להם מתק רב עד אין ערך : ובילדותכם ונעוריהם לא חזק עוד כח שכלכם להבין ולהעביל, ולא גמלתם להוריים אהבה כאהבתם לכם ; אבל עתה שעברו ימי אביב חייכם, עתה שזורה השמש בגבורתו על שכלכם, עתה יש לכם להשכיל ולחזות באיזה אופן תוכלו לגמול להם טובה חלק עבודתם אשר עבדו להנאתכם ; ואם לא תעשו כן הנה חטאתם לה' אלהיכם ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם¹ : אוי לדור אביו יקלל ואת אמו לא יכרך, דור מהור בעינו ומצאת² לא רחץ, דור מה רמז עינו ועפעפיו ינשאה בעור דור קרסון היה כפוף ויושב תחת מדרות זקניו הגדולים בחכמה ובמנין וברכת ה' נחת עליה, ועוד היום תראה השגחת האל לטובה על בן שומע בקול אביו ובקול אמו, וברכת ה' לא תמוש מביתו :

אבל כבוד אב ואם איננו תלוי בלבד בכלכלת שיבתם תוך מעדני ארץ ; אשרי חלקכם אתם הבחורים אם תוכלו ותגיעו לידי מדה זו להאזין אביכם ואמכם מצילים על ידיכם מרעב וערס, ונהנים מכל טוב שבעולם ! מה טוב חלקכם ומה נעים גודלכם יותר ויותר מגורל הוריים ! ומי ישמע בעם הנאה זו ידע מתקם : ושדרד וקשה יום מי שלא יוכל להגיע לזה להכפיק להוריו די כפקם, והואה אותם בחסרון כל ! אם לבו איננו קשה בחלמיש יתר לו מאד מאד ואין מכאוב במכאובו ; גם כי בנדון בזה אין התנצלות, וכן כשר ימנע עצמו לעבודת פרך לבוא לעזר הוריו האביונים : אבל כמו שאמרנו אין זו הדרך הנכונה, הדרך היחידה ליעמדם למען יבלי ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים : הלא היא לבטל רצונכם מפני רצונם,

ולבלתי העפיל לשנות הרגלם שבו הנרגלו, דבר המ' בעיני הזקנים; והבחורים מבזים אותו כדבר תפל, ואינם הורשים כי אם יאריך ה' את ימיהם הרבה גם נפשם בהרגלם מער: ובגלל זה, בגלל דברים קלי הערך, מתוך משפחות רבות ירחק השלום ואך ריב ומצה ביניהם כל היום, והורים ובנים השני דעות המושגים כלי זינם ונלחמים זה בזה למי יגבר על רעהו: וקשה עוד מזה, אם הרעות הנפרדות ביניהם הן על עסקי יראת שמים, שהאבות החסידים מצטערים הרבה בראותם בניהם בזוי תורה ומצות ורצים לכבוד ישה: כגדון בזה ימר לב ההורים מאד מאד, וכל מעדני ארץ וכל אותות אהבה מאת בניהם לא ימתיקו מרירותם, כי התקנה האחרונה הממתקת ימי הזקנה והשיבה הקשים, התקנה בהי' ערן לנצחית נצחים, גם היא תהיה להם למרה כי יראנו פן לזרעם לא יהיה חלק בס: ובענין זה, בענין יראת שדי תכפל חובת הבהורים לשמוע בקול הוריהם, וחצא גם תועלתם ממנה: ראשונה כי לב הוריהם יגיל בראותם בניהם דורכים בנתיב אמת ובטוהים הם כי ברכת ה' תנוח על ראשם; שניה לב כי בטוהים הם שאהרי מותם ברא מוכי אבא ע"י תפלותיו, וזכותיו תועלתה לעלי נשמתם בגן עדן: וע"י המשיך בשמירת מצות לימים ושנים תעשינה כבנים הרגל באופן שלא ימנעו עוד ממנו, ומתוך שלא לשמה יבואו לעשות כל מצוה ומצוה לשמה: על דרך משל, עוד היום יש ויש הורים האוהבים לדאות בלילי שבת וי"ט זרעם כשתילי זתים סביב לשולחנם: אבל יש ויש בחורים שבעיניהם הרבה קל'קל וראוי ללעג, להאסף הביתה בגשף בערב יום ולהשאר שם לשעות לשיח שיחה אהבים תחת השתעשע בכתי טיאטראות ובכתי השכר מקום שרות ומרקות: — רוצים הזקנים להרבך במנהגיהם העתיקים והחלודים, יעשו ברצונם! ומי מעכב על ידם? אבל לא ישאלו מן הבחורים שיסורו אל משמעתם, לא ישימו כבלים להגליהם, לא יתאמצו להרהיקם מן הדרך הראוי להם לדרך בימי בחורותיהם, ימים קצרים הבורחים כצל, וכציץ השדה מהרה ימלו! — כן ידונו בעצמם בחורי אולת, וגם אם יכופו יצרו וישבו אל שולחן אביהם, מראים בעצמם כי קצו בו, ופוצרים למרה הסעודה ולברך ברכת המזון בנחץ, כדי שישאר להם זמן ללכת להשתעשע בבית תענוגיהם: ולרוב אם ימצא שם זר דן הוא את הבנים לבקף זכות, ואת ההורים לבקף חובה: — הלא להם הכאים בימים והמגיעים לידי בינה, הלא להם לכוף ראשם לפני מנהגי הדור, ולא לבקש להלחם נגדם מלחמת שוא וריק! —

עוד דרך אחת להמתיק שיבת הוריהם, אתם הבחורים! קנו לכם כתר שם טוב העולה על כל הבתרים: אמר שלמה — "בן חכם ישמח אב ובן כסיל תונת אמו" — והן בזה מה שכתוב בזה — "בן חכם ישמח אב ואם ובן כסיל תונת שניהם: והשבה שתקבלו מאת עמיתכם ישמח לבבכם, אבל יותר ויותר ישמח לב הוריהם, כי תהלתם ובזיוונכם כקני אור ישובו על ראשם כסלים: אולי דברי נדנן על אודותיהם לא יבאינו ולבבכם, אבל יבאינו וידאינו לב הוריהם המקנאים

קנאה גדולה על כבוד שמכם : השמרו נא פן תבואו לידי מרה זו, ואשריכם אם תרחסו ממנה, כי ברכת ה' תנוה על כל עושה טוב, אבל כפלי כפלים תנוה על בן מכבד אביו ואמו, והדבר ידוע בנסיון ואין מי יכחישנו :

נא, אתם בחורי המק, שכנז ארץ ורעו אמונה, ראו חיים בימי קיי שנותיכם, רק הבינו לכם גם צידה לחורף ולסתו, לימי הכמה ותושיה, לימי זקנה ושיבה שאליהם תגיעו בעזרת האל אם תשתמשו בבחורותיכם כרצון הבורא וכרצון ברואו : — "שמח בחור בילדותך" -- אמר קהלת — "שמח בחור בילדותך ויטיב לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט : וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ : עד אשר לא תחישך השמש והאור והירה והנזקים ושבנו העינים אחר הגשם" : — הנה גם בעתות הקיץ לפעמים יתקדו השמים בעבים וברד סוף ובזק מבעיר ירדו בזעם ארצה, והנזק רב לזרע השדה ולפרי העץ : כן אתם אם בימי נבחרתכם תזו און ליצרכם הרע, שלפעמים הוא כרוח סערה בקרבכם, כאש בוער בעצמותיכם, תעדרו מכל טוב בימי חלושתכם : ואם יחס לאדם בימי הקיץ ישמר מאד לנפשו, ומשרב ושמש אל יפיל עצמו תוך גחל מים קרים פן יבואהו מות פתאם : כן אתם אם יצרכם כתנור, אל תמלאו רצונו עד אין חקר, אל תפנו לדבר עבירה להשיביו ! הלא גם לסוגל הם בימי הקיץ יש דרך לקרר עצמו באויר זך ובמים לא קרים נחלים, ולרוות צמאו בהם במדה ובמשקל ובמשורה, ובכן לא ימשיך על עצמו חולאים ומות אכזר : כן לכם מותר לשקט צמאכם להנאות העולם בהיתר בלי עבור הגבול שהציבה לכם תורה אלהים חיים, מלך חפץ בחיים : המלטו מהם שמשכם אל צל עץ חיים, היא תורתנו הקדושה, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום :

?

ליום ראשון של ר"ה

— "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" : — לפני השם יתבדך הישלם בתכלית השלימות אין עתי כעס ורצון דבר הנמצא בבן אדם, וגם בו יציר הומד לא לשבחו ישוב כ"א לננותו : ואדם כשר מוכן לעשות חסד תמיד גם ביום צרתו כמו ביום שמחתו, גם ביום שנפשו מרה מחמת שיישבו לו רעה תחת טובה וישמנוהו תחת רדפו טוב, כמו ביום שהכירו ערכו ונבדוהו ; ולא יסרו על המדה גם בגמילות חסדיו (שכל הקצוות מגונות, וגם ר"ל למדנו — "המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו") ובפרט למי שאינו ראוי להם ; כל שבן שלא ימצא כעס ורצון באל עליון : ואם נדבר עליו כאלה הוא בעבור ההדיוטות שאינם יורדים לסוף דעת המדבר דברי תושיה, אם לא יערוך דבריו לערך דעתם הבלתי מרוממה להבין דברים רוחניים, ולא נשמיים הנופלים תחת תושיהם : ומטעם זה תוקבעו לנו ימי תשובה : והאל הטוב הכסית לנו שבהם הוא נמצא לנו יותר מיתר ימות השנה, כדי שבבוא ימים אלה נשיב אל לבנו מסעלינו, ונחקור אם יש בהם מגונה, ונשאל עליו סליחה,

ונדרור נדר לבלתי שוב לנכלה עוד: וגם כי ברבי הפעמים נכשל שנית ושלישית בריצת יטמון לנו יצרנו, מכל מקום כל שנה ושנה עושה את שלה; ואם נחם נשמתנו אמת, לאט לאט תהיה נשמתנו מהלאתה, והשוב זכה כרצון אלהים שנפדה בנו: וזמן בנר נחתם כדיו, שגם כי בכניסה ראשונה מראה כתמו לא שוב ללבן מ"מ לבין מעט, וכל מה שיכבסוהו ילך הלוך והלפך, ואם לנקותו ישתמשו בנתר וגפרית ומלח אולי ישוב לבן מכל וכל; כן אם ישמח אדם ביסורין הבאים עליו, וכל דבר אפילו גרוע שיארע לו נגר רצונו יחשכוהו ככפרת עוֹנו ויודה לאל עליו בעל מתנה טובה, ינקח מעט מעט גם מפשע רב: ומחמד אל לאוהביו שלם מר להם על כי עשו נגר רצון בוראם (ולפי השפה הראויה להדיוטות על כי הבעיסו לפני כסא כבוד), הוא נובה מהם חובותיהם פרוטה פרוטה באופן שלא יכבר עליהם; כפי דברי חכמינו ז"ל שרצו למשוך חטאים להשובה, ואמרו שלשבים יחשב לכפרה אפילו אם נפלה פתם מידם, והוצרכו לשוח להרימה, או נהפך להם חלוקם עד שהוצרכו להפכו לצד הראוי: וכבר העונשים באים מסבב להגלי כל עון ופשע וחטאה, ואין הקב"ה משנה חקות הטבע לבוא לעזרת עוברי רצונו, אבל לשבים משנה שעושינו לא יחלישו דעתם וגופם, הן בהזמין להם דרך להנצל מהם, אם לא מכל וכל במקצת, או מברך אותם ברכות אחרות המכריעות שתי כפי המאזנים, כף הרעות והצרות וכף המזכות וההצלחות; כי כמו שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ובכן אין שלום גמור לשום אדם על האדמה, כן אין רשע גמור שלא גמל שום חסד מימיו, או שאין בו איזו מדה טובה אפילו קלה שבקלות, שבגללה מטבע יראה בטוב מעט או הרבה:

ואם כן, אחי ורעי, אם זאת היא מנמת ימים אלה להביאנו לירי דעה והשכל, נשתדל נא שלא יעברו עלינו לריק: אל נסתפק בשמור חקיהם מצות אנשים מלומדה, כי אז לא יכשרו לפני הבורא, ויוכל להאמר עלינו —"בפינו ובשפתיו כבדני ולבו רחק ממני"; — או קשה מזאת אם נשפילם לערך נוחשים, לדאג סן בלי קיומם תבואנו רעה, כי אז לא בלבד לא יהיו לזכות לנו לפני הבורא, כי גם לחטאת, כי הנה הוא צוה עלינו —"לא תחששו" — ומה תועלת בשמוע קול שופר אם קולו לא יעורר הרהורי תשובה בלבנו? ולמה נדרד שינה מעינינו להשיכים קודם עלות השחר ארבעים יום, אם בשעה היא ששנלנו זך ועלול יותר לבוא לירי מחשבות טהורות נקרא וידרם בלי כונה, בלי חשב אל לבנו באיזה מן העונות הנזכרים בהם, או גם בלתי מוזכרים בהם, געלנו נפשנו? ומה תועלת לנו ביום תעניתנו במניעת נפשנו ממאכל ומשקה אם לא נשפל בעינינו, בחשבנו מה אנוש שפל ערך שחסרון פת לחם יחליש כחותיו והיה קרוב לסגר מיוסם, ואם זכרון המות המעורר עלינו בלי מפלס לא יביאנו להכין לנשמתנו צידה לדרך כל הארץ? ולהפך מזה אם נשכיל ונבין מעם ומנמת כל מצוה ומנהג כשר שנקיים בימים אלה, תחדל נשמתנו מדאגה על עתידותינו, תכנס לשנה החדשה מלאה בשחקן על צור מעזה, ובכן תהיה עלולה להצליח בכל משלח ידה, ותבורך בצאתה ובבואה:

הנה האל יתברך שמו מבטיחנו על ידי נביאו: (יחזקאל ל"ו כ"ו וכו') —
 „ונתתי לכם לב חדש ורוח הרישה אתן בקרבכם והסירתי את לב האבן מקרבכם
 „ונתתי לכם לב בשר: ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואת
 „משפטי תשמרו ועשיתם“: — והלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים! ואיך
 הבטיח ה' לעמו שיבטל מהם יצרם הרע? — אבל כל מעשה נפלא ויוחס במקרא
 לכבודא, גם אותם התלויים בידי אדם; וזאת ג"כ כוונתו כאן; ע"י השגחתי עליכם
 לטובה יתעורר רחש טוב בלבבכם עד שתאמרו — „אלכה ואשובה אל אישי
 הראשון כי טוב לי או מעתה!“ — וכן נאמר על אודותינו: הנה בלי זכות מאתנו
 האל הטוב מעדיף טובו עלינו בכמה דרכים, ובפרט מצילנו מקץ אויביו האורבים
 לנו תמיד כל היום; ואנחנו כפויי טובה הולכים ועושים נגד רצונו: הלא הוא מבין
 לנו בימים האלה זמן הגון לשוב אליו ולהתרצות לפניו ולהעשות בימים אלה, ימי
 הרח עולם, כבריאה חדשה, כיום הולך בו אדם הראשון שבאפיו נפה האל בעצמו
 נשמת חיים; הבה נמלא רצונו ושוב לנו!

ונגיל ונשמח בשומנו אל לבנו כי גויי הארצות שיבינס אנו חיים, הוגנים
 ראשית שנתם בדרך כולו גשמי, בהלוך מבית לבית לברך וישביו בפה ופה, לקבל
 מהם מתנה להוציאה במאכל מעדנות וביין ובשכר; ואח"כ לחדש וחדשים מאורכים
 כשמוחת הכל תפסם ומהוללות ענבים וזנות: ואנחנו בני ישראל נחלת ה' וסגולתו,
 לעשות רצונו ולמצוא חן בעיניו, נקריב ראשית ימי שנתנו לפניו כקרבן ריה גיחה,
 נעבוד את ה' ביראה ונגיל ברעדה; תוך דאגתנו על עתידותינו בשנה החדשה,
 בשחוננו בהשגחת אלהינו ישקש המית לבנו, ואנו חשים בשוחותינו מעדני שמים,
 ומי ימלל! וכל זה בא לנו מידי אל שדי, שבצותו לנו לחוג את שבתותינו ואת
 מועדינו, הישיב לנו במדה גדושה; הבה נטה און לקולו ונחדש לבבנו ורוחנו,
 כלומר חמדותינו ונסיותינו:

סוף ויסוד עשרת הדברות היא מצות לא תחמד המצוה אותנו להסתפק במה
 שחננה אותנו השגחת האל ית"ש, ולא נחמד אשת עמיתנו וביתו וגבסו, שאלו
 היה טוב לנו לההנות בהם, בלי ספק היה מפיק כמוהם גם לנו; מנעם ממנו?

באמת טוב לנו כזה והפכו בדרך מן הדרכים היה רע לנו: אם כן לא נרנן על
 השגחת ה', לא נקנא בטובת אחרים; אבל נקנא ונקנא בכשרונם שאליו נוכל
 להגיע כמוהם גם אנחנו, והדבר מסור בידנו: וכן אמר קהלת — „וראיתי אני את
 כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאה איש מרעהו“ — עמל להשיג
 טובות העולם שהנאחם אינה לערך יגיענו להשיגם, וכשרון המעשה להתגדל
 ולהתסאר על עמיתנו במעשים המתוקנים, העורכים לאדם מתיקות מעין העה"ב,
 באומן שנבוא לעשות הטוב מבוסס נפשנו, ומתוך שלא לשמה נבוא לשמה: אבל

מה טוב ומה נעים אם כשרון מעשינו יבוא מצד טהרת לבבנו ולא מצד קנאה
 במעשי זולתנו; ואם לא ראשיתו, לכל הפחות יסודו תהיה יראת שרי ואהבתו;
 הלא מהגלית בסיהם ז"ל — „בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה“ — כלומר אם
 יצרו תוקסו לאדם, והוא הולך לבית חטאתו, ומתחנן לה' שאדם לא יראהו, או
 קשה מזה הוא מבקש מהאל שיפיק תאוותו וישיבע יצרו, בודאי חוטא הוא וחוטא

ג'כ כפלים בבקשו מאת האל השונא זמה ישיחה עוזר לו במעשה רשעו; מ"מ כיון שלעולם אינו משליך אחרי גוו זכרון הבורא יכלתו והשנאתה, יש ויש תקוה שישוב לדרך הטובה: א"כ קל וחומר בן בנו של קל וחומר כי יכשר בעיניו יתברך אם נבקש עזרו לכון יצרנו לעשות הטוב והישר, לעשותו טוב וישר זהב צרוף בלי סיגים, ולא לתקות שבה וכו' מאת בני אדם; והם ו"ל למדנו — "למוד מאהבה (והוא הדין עשה מאהבה שמתלמוד בא לידי מעשה) וסוף הכבוד לבוא"; — וגם כי החומר שממנו נוצרנו לא יתגנו השיג תדיר מעלה מרוממה כזו, ולשבת והלל זולתנו נפשנו נכספה מטבע כל היום, מ"מ נטה למעלה זו ונקרב לתמימות כל מה שנוכל, בקיימנו מצות לא לתקות עושר וכו' בבור, וג'כ לא ללכת אחרי לימודי פילוסופיא, רק כל מפעלינו יהיו לעשות נחת רוח לפניו יתברך בלי שום פניה אחרת כלל וכלל, דבר קשה אבל לא בלתי אפשרי, וחפץ ה' בידנו יצליח :

אם כן אחי ורעי, אם קול שופר העיר בלבנו רחשי תשובה, אם נדרנו להיטיב מעללינו מהיום, נדור ג'כ להטיבם בעבור אהבת ה', ונדרנו זה יצא לפני כסא כבודו, ויקרע כל גזרה קשה הראויה לנו בעבור פשעינו: — "ותשובה ותפלה וצדקה מעבירות את רוע הגזרה" — כל ישראל רחמנים בני רחמים, ומעשי צדקה לא נעדרים מהם בכל מקום ובכל זמן, ותפלות ותחנונות יפילו בשופע לפני צורם; עתה גם תשובתנו תהיה זכה! ואבינו הרחמן יעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים ויכתבנו לחיים ולשלום אנחנו ואהובינו, תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה אכ"ר !

ח

ליום שני של ר"ה

שלש עתות הן. חורף בימי שנה, יום הזכרון במועדי ה', ימי חכמה ותושיה בחיי האדם :

החורף הוא עת האסף הביתה יכול השדה פרי וגיע האכרים באביב ובקיץ : הימים ילכו הלך וקצור, מרפי העץ ילכו הלך וקמול; אך כל עץ בשל פריו ומלאו הגרנות בד והשקוין הוקבים תירוש ויצהר : והשמש חדלה מהכות בַּחֲמָה על ראשנו כימות הקיץ, והשמים בְּרָבִי הימים מהירים, ונשיאים ועבים עוד לא יקדרו פניהם : הן אמת כי לפעמים יכאב לבנו בחשבנו כי לא יארכו הימים וקור ושלג ורוח סערה ידאיבו נפשנו : אבל נשקוט דאגתנו ונהנה במה שלפנינו, ולימי הסתו נכון, ונקוה כי נוכל שאתו בלי טורח כבד מכדי כהנו :

יום הזכרון במועדי ה'. נעביר על דעתנו דרך בה דרכנו עד היום, נשמח במעשים טובים שעשינו ונדור להוסיף לעשותם עוד; נדאג פן חטאותינו תרבינה ותגדלנה עליהם, אבל עיינו תלויות לאבינו הרחמן כי יתגנו ויציא לאור משפטנו בחסדו וברחמיו, ולבנו יחרה חדוה אלהית וישקוט :

ימי חכמה ותושיה בחיי האדם. כבר מצאנו ראיו דברים הרבה, כח הנסיון

מלא לבנו בינה והשכל, קנינו לנו שם טוב, כתר עולה על הכתרים, יצר הרע לא יבער עוד כתנור בשוחותינו, ונלך ונקרב בלי דאגה לזקנה ושיבה, כי לבנו אומר לנו-לא לריק נולדת וחייך לא להבלי העולם כליל הוצאת:

אתם בני ארבעים עד שישים שנה! זכרו דברי ר' יעקב (אבות פ"ד משנה י"ו) — "יפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז", אבל יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעה"ז מכל חיי העה"ב": — מערני הנוף הם מערנים חולמים וחומריים, שגם המתירים בהם לא ישאירו מתק טעמם בפינו לזמן

ארוך, ילכו הלך ורחוק ובכן גם הלך וקטן בעינינו, עד כי המות יכריחם ויכחידם: ומערני עולם ימתקו לנשמתנו לנצח נצחים, ילכו הלך וקרוב אלינו כל שנאריך ימינו, ובכן גם ילכו ויגדלו: אבל לא נוכל להגיע צדיהם בלי יגיע מתמיד, בלי הכין לנפשנו צידה לדרך כל הארץ, בלי מעשה צדקה וחסד, בלי טהרת הלב ויראת ה', וכל זה בעוד בחיים חיתני, ואם לא עכשו אימתי?

יצר הרע יכביר עולו על בחורים וקשה להם לעמוד נגדו בשגם האדם בשד הוא; באנשי זקנה ושיבה לא ימשול עוד כי כשל כחם מהפיק עוד רצונו; בכס, אתם הבאים באנשים, ימשול אך לא ממשלת עריון, באופן שבלי עמל רב תוכלו להשיבו אחור: אל יפול לבבכם, אורו חיל והלחמו נגדו, ולקול יצרכם הטוב השו אונכם ולמועצותיו תשמעו ובו תדבקו:

דעו ודאו מה מגמת חנ זה הנקרא יום זכרון: אין זכרון באין שכחה קודמת לו: אתם בימי גבורתכם אולי השלכתם אחרי גופם חקת מוסר, אם לא כולם

מקצתם, כי יצרם התעה אתכם: הנה באה העת להשיב אל לבכם במה הוצאתם ימי חייכם עד היום, אם נשתמשם בראוי במתנה המורה נתנה לנו, היא הגשמה המשכלת; אם גם למערינה פניכם עד הנה ולא למערני הנוף בלבד: יראת ה'

טהורה עומדת לעד באורך כל חיי האדם מיזם הולדו עד יום מותו; אבל בילדים ונערים הוא פחד ולא מורא, בבחורים הוא מעט מזה ומעט מזה, בזקנים ההגונים הוא מורא ולא פחד (ומורא גדול מיראה, יראה מפרות על המדה), בבלתי הגונים הוא רעה ובהלות; בכס הוא יראה ממש כחפץ ה', כי בראותכם ודעתכם גדול יכולתו, הן לעניש הן לשלם שכר טוב, תדעו וחבינו מה יבשר לכם להיות מהיום חיי שקט על האדמה, ולהבין עצמכם לחיי עולם: ויש דבר המכאים לבבכם רק לא יראיכו עוד דאבה רבה עד שתאמרו נואש; ודבר המישמח אתכם לא יעיר עוד שמי שכלכם ויהישיך שמיש תבונתכם, רק הוא כענן בקר ובטל משכים הולך: הלא נסיתם כי הכל שב אל מקום אחד, ויששון ודאבה הם אחים תאומים יולדו יחד, רק לראשון לבטן נחלת פי שנים בנפשותינו, ולשני פי אחד; ובאין דאגה אין ישע, ובאין שמחה אין מכאוב: וכמו ימי ההורף המביאים הביתה פרי יגיע האכיל והקץ, כן אתם נהנים עתה מהבמה שקניתם לכם ע"י תלמוד ונסיון בשנים שעברו עליכם; וכפי ברכת ה' על יגיע שכלכם כן תחדו: וגם יום זה, יום הזכרון, הוא יום חרה (הנאה רוחנית, משרש חרה או חוה, ויהיו את האלהים, פרשת ששפט) ולא יום שמחה (הנאה גשמית), ולא נכתב עליו ושמחת בהך, ולא צוה לנו לעלות לבית הבחירה ולהראות לפני ה' הוך המון חגג; וכן אמר עזרא

הסופר לבני דורו אחר שרנו צמאונם בספר תורת האלהים בקראם בו בשום שכל —
 "קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חמת ה' היא מעונכם (נחמיה ה' י"ד) :

ובכן אחי ורעי הבאים באנשים , כדי להכין לכם חדרה זו בימים שיבואו
 השיבו היום אל לבבכם חובה גדולה המושלת עליכם בפרט, עליכם יותר מן הבחורים
 שלא הגיעו עדיין לימי חכמה ותושיה : וכבר נדברנו עליה (בסי' ב') בקום לא
 תעשה, ועתה מפני יוקר ערכה נחזור עליה ונדבר בה בקום עשה: קיימתם מצוה
 ראשונה שכתורה היא מצות פרו ורבו, בניתם לכם בית, נשעתם לכם כרם ואחר כך
 הבאתם אשה לביתכם כרצון בורא ארץ ומלואה ולא חתו בראה לשבת יציה ,

ומגמתו בכל מסעליו אלה להפיק לאור יציה בעל שכל שידע את בוראו ויקנה לו
 חיי עולם, ואתם עוררתם על ידי הבורא והשתדלתם להוליד ולגדל בנים ובנות :
 אשריכם ואשרי חלקכם! אבל עד היום לא אספתם כי אסראשית בימורי תבואתכם:
 עתה עליכם לחנוך וזרעכם על פי דרך ה' גם כי יזקינו לא יסורו ממנה, דבר קשה
 וגדול הערך השואל ישוב הדעת והכנה רבה, וכל שנגה בו תהיה למבשול ודאבן
 נקף : נשמע תמיד הורים מתאוננים כי ודעם נזשה מן הדרך הישרה, אבל לדוב
 עליהם האשמה, הן מחמת שהיו נאה דורשים ולא נאה מקיימים , ואיך יקו כי
 בניהם יפו און למועצותיהם אם רואים יועצרים עושים הפך עצת עצמם ? הן
 מחמת שלא על ארני תושיה יסדו מדרותם מלידה ובטן והריון, ולא השיבו אל

לכם כי נקל לצוות אבל קשה לשמוע : התישבו מאד מרם תצוו, רק אם צויתם
 לא תסורו ממצותיכם אם לא מפני סבה בבה או מהבנת : ועליכם לחקור ולדעת
 טבע לב ושכל וזעקם ; וכפי טבע לבם כן תנהלו אותם, ולב רך וטוב תדרינו ע"י
 רבות כי קשות יכאיבוהו ויפסידוהו, ולב קשה תנהגו ע"י קשות במדה מצומצמת ,
 ובהנחות במדה גדושה כמאמרם ז"ל — "הוי נוח לתשחורת" — "שמאל רוחה

וימין מקרבת", — באופן שיכירו בניהם שבהודמן תוכלו לכבוש רחמיכם, ולרדות
 קשים בכל האמצעים שתורת האלהים והאדם מספקות בידכם ; אבל בינעיים

הראוים תדברו עמם רבות למען ידעו כי אהבתם אותם וקשה עליכם לרדות בהם
 בחזקה : ובדברי העולם אל תבקשו מהם יותר ממה שירצו לתת לכם בסבר פנים
 יפות, בשמחה ובטוב לבב ; על דרך משל לא תקשו ערפכם להעמיס על שכלכם
 לימודים קשים עד שיקוצו בתלמוד וברב' השעות שיזישיבים בבית הספר תהיה דעתם
 בטלה וסרה מדברי מלמדיהם ושועה אל ההרהורים זרים ורעים, ואוי להם ולכם אם

כזאת תעשו : וזכרו דברי חז"ל החכמים באמת כי חכמתם לא היתה על פי לימודי
 פילוסופיא דברים נאים להישמע וקשים להוציא אל הפועל, רק חכמתם היתה חכמה

מעשית למדוה מכה הנסיק, ואלה דבריהם — "לעולם ילמד אדם את בנו אימנות
 נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושה והנכמים שלו שאין עשירות ועניות מן האומנות
 אלא מירי מי שהכל שלו" : — ואם אל הכבוד מבטכם כדי שיבוא יום ובניכם

ישבו על כסא רם וגשאו, הנה מה טוב ומה נעים אם דעתם מוכנת לכך ; אבל
 אם לא כן באמת, אז או לא תצליחו מכל וכל, או תצליחו למראה עינים ותחתיה

תעמוד הבהרת ; ורוב רבם של בני עולם כימינו הם חוץ למצבם הנאות להם , ומה עניות והתאוננות ועון : אבל בדברי תורת ה' ושמירת מצותיו , הן חקי עבודה הן חקי מוסר, חזקו ואמצו ואל תרפינה ידיכם לאלף אותם בהם , והשתמשו בכל האמצעים שבידיכם להסיק חסכם, ויום ולידה אל תעלמו עין ממעשיהם, כמאמר הכתוב — "ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכנך ובקומך" ; — ובכל הגע נכון תזילו מפיכם , או יותר מלבכם, תוכחות מוסר : אבל ראשית הכל קדמו אתם לסנייהם במעשה, והמתיקו להם שמירת חקים ומצות בהודיע להם טוב מעמם כי אין דבר ריק בהם, ועשו אותם גם אתם לא מצות אנשים מלומדה בקצרכם בעשייתם כל מה שאפשר, או קשה מזה בקיימכם אותם מניחוש מן רעה תאונה להם : הגה כל התורה כולה מהכמת אל יצאה, ולשוננו קדש שמו ושמו נאה לו, ומכל מליצותיו, גם משם אותיותיו נביא לבב חכמה : אלף בית גימ'ל — אלפו בניכם לאהוב ישיבת ביתם ולא ישיבת בתי אחרים , וכל שכן לא ישיבת בתי קאחבי ובתי טיאמראות ובתי יין ושכר, וכן אמר הכתוב — "בניך כשתילי זיתם סביב לשלחנך" ; — כמו ית זה שלא יקבל עליו הרבת עץ אחר שאינו מינו, כן בניך אם חסך אתה שלא יכניסו בדעתם ובלבם דעות זרות ורעות, הסב אותם תמיד אל שלחנך ולא אל שלחן אחרים מי שיהיה, ולמד אותם ג"כ גמילות חסד מה מתקן ומה טובה : אם כה תעשו תזמינו להם ימי זקנה ושיבה מתוקים ושלום, ומצאתם הן בעיני אלהים ואדם, ותועלתכם אשר תועלתם לעולם תגבר על תועלת כל ממצאי המצאה חדשה מועילה שבמועילות :

גדרוהו לה' אלהיכם כ"ש זה שחל בחורף ימי השנה, ורומז לימי חורף חייכם ימי חכמה ותושיה , ובקשו מאת צור מעוזו סעדו ועזרו שבלעדיהם כל השתדלותכם הבל ; והוא יעזר לכם ויצליחכם, ותראו זרעכם גדל ושוב גם עם ה' גם עם אנשים, ענג שעל האדמה אין למעלה ממנו ; ועוד תגובון בשיבה דשנים ורעננים תהיו לאכול פרי צדקתכם בעה"ז מלבד מה ששמור לכם לעולם שכלו טוב — "הגה כי כן יברך גבר ירא ה' :

"יש להחליף חצי אחרון של דרוש זה מתיבות ובבן אחי ורעי וכו' במה שנתוסף כאן" . —

ובכן אחי ורעי הבאים באנשים עדיכם יבואו הכהודים לשאול עצה ולמשפטם ישו אונם כי ימי חכמה ותושיה ימיכם : הלא עליהם עד היום קשת החרבם וההלכותם ג"כ לרדת איזו ממעלותיה, ובלי ספק באתם פעמים רבות לירי נסיון , ולמדתם להבחין דבר לאמתו : ונוסף על זה דמכם לא יגה עוד בחומו תוך עורקכם כימי בחוריכם, וקר רוח איש תבונה (משלי י"ז כ"ז), ונכונים אתם לשיפוט איש איש ומצבו לא אחרי רגשות לב נדיבה המושכות ומסיתות ואין איל לעמוד נגדן, רק אחרי רחשי לבב חכמה השוקלים על דבר במאוזני תושיה לתועלת כללות מין האדם

וכל אחד מאישיו, שעל כן, כפי דברי נבונים, סתירתכם היא בנין התכרה, בעוד שבנין בהורים לפעמים היא סתירתה: ובעבור זאת ג"כ אתם ממניס על בתי כנסיות ומדרשות ועל חבורות קרש וכל עניניהם על פיכם יצאו ויבואו: כמה יגדל שרכם אם השתדלתם בעד הצלתם, אם הפקתם רצון מה' וכונת מפקדיכם הוצאתם מן הכח אל הפעל: לככם הטוב ושכלכם הישר ייעצו אתכם פעם בפעם לבחון ואח"כ לבחור או לבחול (זכריה י"א ה') כראוי; אל יחר בעיניכם אם אואיל לערוך לפניכם מעט מן המועט מדברי רז"ל על הענין פרי נסיונם וחכמתם, ודבריהם לא יהיו הרשים ללבבכם ולשכלכם, רק כמו חד הרים יוכיחכם תוכן אמריכם תמצית משפטכם:

היו מחוגים בדין ולא למראה עינים תשפטו, כי יש ויש מראה כוזב וה' לבדו בוחן לבות וכליות. ויש לב טוב שמקרי העולם הלבבישוהו קליפה קשה, ויש חק ומתנבך יתן קולו וישבע תועבות בקרבו, מתן מתון מאה וזו שוה (ת"ב ברכות ב'), והנמהרות תתן פרי מר והוא החרטה: שנאו את הרבנות ואל תתנהגו בה כן תראו יום יום שונאים מתרבים ואוהבים מתמעטים; ואם הרבנות היתה מועילה להשיג מנמכתם הייתי אומר אל תחושו אם אוהבים ימעטו, אבל זכרו תשובת דוד למיכל (ש"ב ו' כ"ב) "ונקלתי עוד מואת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה": הזהרו בדבר יכם. דברו כבוד ולא חידות ואל תאמרו יבני מבין, כן לא ידרו שומעים לסוף דעתכם ויחשבוה הפך ממה שהיא, ומועצותיכם שהוצאתם מפיכם להחכים ישליכו אחרי גום כדבר תפל או גם כדבר מזיק ויפנו אל הפסד ויסבילו עשה: היו מתדמידינו של אהרן אוהבי שלום ורודפי שלום, ולהפיק רצון מה' אל תחוסו על כבודכם הנגרע מערכו אם תנקמו מהמקל בו, והמתגדל כפלי כפלים אם תעבירו על מדותיכם: אהבו את הבריות אהבה אמיתית שהוא לא בלבד להספיק להן די חיתן, כי גם מזון הנשמה בקרבכם אותן לתורת ה' ולאהב אותה בעיניהן, ואתם להמן העם אנשי מופת יותר מן הזקנים השבעים בהבלי העולם וקצים בהם, ואתם עודכם שלמי הכח; ומה שבישישים יראה כדבר טבעי הנמשך מחולשת גותם ונששם, יראה ככם כדבר תושיה, כתגבורת הצדק והיושר על רשע ועול: וראו את הנולד, והעלו על דעתכם דברי אחד מחכמינו הקדמונים — "לא חרבה ירושלים אלא מפני שרנו בה דין תורה"; — ועוד אמרו — "לפעמים בשולה של תורה הוא קיומה"; — וכמו שאין לך בעולם דבר שהוא ארם ממית ולא מזון מבריא, או להפך מזון מבריא בלי היות לפעמים ארם ממית, כן אין לך דבר שהוא תמיד אמת ותועלת ולא שקר וזנך: לכם יודעי העתים לבחון ולדעת מהי יכשר זה או זה: ואם תאמרו והלא האדם יציר חומר ושכלו דל מתבונה, ואך נצליח לדון נבונה על כל עת ועת ומה יכשר בה? ואיזהו הקו שעל ידו לא נתעה בשבילי נגה זו המשרכת דרכיה? — איזהו? הנו לפניכם — כל מעשיכם יהיו לשם שמים, בלי פניה אחרת, זה ידריכם בדרך ישרה למחזו הפצנץ; ודרשו את אלהי האמת

ובקשו ממנו שיאיר עיניהם להזות האמת ולהבדילה מן השקר : ודעו לפני מי אתם עמלים, ולו פעם אחת בלבד הצלחתם בעמלכם הרא די שבר לפעולתכם, שמחת נפשכם, מלבד מה שצפון לכם בחיי עד לימין אל עליון המצורף גם כל מחשבה טובה למעשה : ובמקום שאין אנשים השתדלו להיות איש ; ומה תהיה באחרונה אם כל גבר רק לעסקיו יפנה ועל עסקי רבים לא ישנה ? תפרד החבילה ועולמנו בני ישראל ישוב לתהו ובהו : ואנחנו נחלנו מאבותינו נחלת יראתם את ה' ונחלת צדקתם, לא יערכון זהב וספנינים ; ונחלות אלה לא בלבד נשאיר לדורות הבאים כי גם נשתדל שתפרינה ותרבינה על ידנו : ובי ! בזמן שיתר הגוים לא ידעו חברות קדיש וסעד לדל תוכנו בני ישראל היו ופרו ורבו ; עתה שכל העמים משתדלים בעדן כאמצעי היותר הגון לשלום העולם ולחוק בדקי הכללות, אנחנו נחרל ממנהגנו המוב ? ה"ז לא תהיה כזאת בישראל !

אלו נחפוש בכל ספרי ה"ל לערוך לפני און שומעת כל מה שיתכן על מצבכם בעולם בהזותכם בני ארבעים עד שישים שנה יכלה הזמן והדברים לא יכלו : עתה כל נפש ישרה תלמד סתום מן המפורש, ותזכור סיום ספר קהלת — "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם" : — כן יארכו ימיהם עד שיבה מופרזת בלי צער ומכאוב, ובהקיץ נשמעתם לאור עולם תחזה ותשבע בנעימות נצח עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו :

ט

ליום ראשון של סוכות

הג הסוכות זמן שמחתנו הכי נכבד מחמת מצות יקרות הערך שעליהן נצטוונו בו : כבר נאמר — "כל המקיים מצות טובה כהלכתה כאלו קיים כל התורה כולה" — ודוק שכתב "כהלכתה" כלומר כרצון המורא המצוונו בה : וכוונתה הראשונה שהזכירה ג"ב בתורה היא — "כי בסוכות הושבתו את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם", כלומר בני ישראל בצאתם ממצרים, ארץ שהיתה כנן ה' ממולאה כל טוב שבעולם, הלכו ארבעים שנה במדבר ; ובהאריך להם שם הימים הורגלו בחיי מקום תהו ושומון, וירד להם המן יום יום ועשו להם אהלים וישבו בהם ; אבל בראשונה לא היה להם אהל ומשכן ועשו להם סוכות מעלה אילני סרק שמצאו בדרך וחסו בצלן מחמת השמש שבארצות ההן כבר בימי ניסן ואייר חמה היא מאד ; וגם כי עלי סוכותיהם בן לילה היו ובן לילה קמלו בהשגחת ה' עליהם לשובה יכלו הם ונשירהם וטפם הרבים לסבול חמה בלי נזק לבריאותם ; וזה יורנו לקיים דברי המשורר — "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק", — ובעזרו נוכל לראות חיים גם תוך עני ומכאוב, ובלעדי יצר לנו גם תוך שובע ושופע כל דבר המשמח : וצוה לאבותינו מצוה זו בימי האספיק לרמוז לאביונים שבהם, שלא יקנאו באחיהם העשירים המביאים הביתה דגן תירוש ויצהר יתור ויתר מכרי צריכם בשנה הבאה, בעוד שהם חסרי כל ; יבטחו על צור מעוז

כל הנשענים עליו, והוא לא יעזוב את חסדיו באמת : וגם לנו הנרחים מאדן הקדש ורובנו בכלנו אין אנו עוסקים בעבודת ישרה זכרם מצוה זו תבוא על מקומה אחר הימים הנוראים שבהם בקישנו מאת אלהינו, היים טובים פרנסה וכלכלה וגם עושר מופלג בעבודתו יתברך וכמה דברים נחמדים כאלה, ותועיל להזכירנו ישאם נראה לנו כי אין תקוה שתתקבל תפלתנו בלי גם (דבר שאינו מתרחש תדיר) ונגד פנינו אך ריש ועוני, לא נתיאש כי גם תובס ייזמן חלק יראי ה' וחושבי שמו, הן מחמת נעימות עליונות היוצאות מיראת שרי ואהבתה, הן מחמת שאין אדם על הארץ המפיק כל חפצה כדבריהם ז"ל — "אין אדם מת וחצי תאותו בידו" —

וחצי תאותם שיפיקו עשירי ואצילי ארץ הוא עישרם ומצבם, וחצי תאותנו שנפיק אנחנו יהיה רחש לבנו לדעת כי מצאנו הן בעיני אלהינו, בקבלנו גזרותיו בסדר פנים יפות, ובלימוד תורתו וקיום מצותיה ; ובאמת יש באלה כדאי וכדאי לשמוח יותר משמחת עשירי ואצילי עם בהנאותיהם החולפות והנה הבל הבלים, ושמחתנו היא שמחת תושיה, שמחת אמת : הלא די מעט זה לרומם מצות ישיבת סוכה למדום מצוה רבה ויקרת הערך כוללת בעצמה כל מצות שבתורה :

עוד מגמה שנית למצות סוכה להזכירנו כי היי האדם על האדמה הם חיים חולמים, ואנחנו עליה כחולעת המשי המוכנת לקבור את עצמה בקליפתה מעשה ידיה ולשבת שם דוממת שבועות ימים עד יום תקון לחיים חדשים וחצא מקברה בעלת כנפים ויפת תאר : כן הארץ הווא איננה לנו משכן מנוחות רק סוכת יונה הנביא שעשה לו מחוץ לעיר גינוה עד אשר יראה מה יהיה בעיה וה' מנה קקיון להיות צד על ראשו, אך בן לילה היה ובן לילה אבד, וקץ הנביא בחייו והאל גער בו : כן מגמת ביאתנו לעולם הזה איננה לשבת בו ישיבת קבע, אבל גרים אנו עלי ארץ וכאורה נטה ללון שללילה אחד אינו מקפיד לבקש לו כד ונסת ומחלצות ומרברים רק הוא שוכב גם על הקרקע ומשים אבן חתת מראשותיו כמו שעשה יעקב אבינו ; כן אנחנו לא נתור אחר הנאות מהנאות שונות בכל יום מתחדשות, רק נסתפק במה שיבא מהם לידנו לקיום גופתנו ולשמחתה, והקב"ה יספיק לנו מהנאות העולם הזה כמדה במשקל ובמשורה החלק הראוי לנו אם גדול אם קטן כפי חכמת השגחתו, ובלי ספק אם היה טוב לנוסנו ולנשמתנו לקבל יותר הוא בטובו היה משיפע לנו : וזו היא מחשבה קדושה ומרוממה התשמנת באמת חלק אדם בארץ, ומונעתו מקנאה ושנאה וחרדות, ופורסת סוכת שלום על ראשו ומי שנתישב על הדבר והתנהג אחריו יגיד לאחרים מה טוב חייו ומה מתקן

על חיי יתר בני העולם ובפיט על חיי עשירי עם החומדים תמיד להרבות אונם ורואנים שמה יאבד חלק קטן ממנו, ומצטערים אם ישאר בשל בידם ואינם יכולים להסדית עד אין חקר, מה רע חלקם ומה מד גורלם ! אמת ואמת הם דברי המלך החכם — "אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יועץ לבו", — כי אם ירצה להסנות חמדותיו אל דברי תושיה ולא להבל וריק באמת לא יהיה קשה יום גם תוך עני ומכאוב, וקבלו עליו גזרות קשות הבאות מן השמים (וכל שכן אותן שהוא משך עליו לכל הפחות בסקצת) אם לא ימתיק גורלו מתיקות גמורה ימעיט מירוחו :

וגם איש ננוע מִזֶּה אֱלֹהִים וּמַעֲנֶה בְּתוֹלָאִים רַעִים וְנִאֲמָנִים אוּ מִי שֶׁקֶבֶר בְּנֵי יְחִידוֹ, אִם יֵשִׁים אֶל לְבוֹ כְּמֵה טִיבוֹת מַסְפִּיק בִּידוֹ הָאֵל הַטּוֹב, הֵן מַצֵּד אוֹהֲבִים נֶאֱמָנִים הַמִּנְחָמִים אוֹתוֹ בְּצָרָתוֹ, הֵן מַצֵּד עֲשֵׂרוֹ הַמְזֻמֵּן לוֹ דֶּרֶךְ לִהְיוֹן לֹ רַפּוּאוֹת תַּעֲלֶה אוֹ לְהִיטִיב לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה צִדְקָה וְחֶסֶד לַמְנוּחַת נֶפֶשׁ אֲדוּבָה, הֵן בְּהוּתוֹ עֲנִי בְּהַעֲזִיר ה' לֵב גְּדִיכִים לִהְיוֹן בֵּית אוֹסֶפֶי-דָּל לַסְעוֹד חוֹלִים עַל עֲרֵשׁ דָּוִים אוֹ לְכַנּוֹן חֲבֵרֹת קֹדֶשׁ לְבֹא לַעֲזֹר כָּל נֹכָחָה לִבָּב, יִרְאֶה וִידַע כִּי אֵין לוֹ לְהִתְרַעַם עַל ה'; וּמוֹנֵעַ מַמְעֵשֶׂה טוֹב אֵין גַּם לַעֲנִי וְאֲבִיּוֹן, וְיִשׁוּיֵשׁ לוֹ דְּרָכִים הִרְבֵּה לַפְנוֹת אֱלֹהִים אִם יִהְיוּן לְנֶרוֹם עֵילוֹי נֶפֶשׁ לְאֲהוּבָיו שְׁמָתוֹ; בְּאוֹסֶן יִשְׁאֵם יִפְנֶה הָאָדָם אֶת לְבוֹ לְהוֹדִיָּת לֵה' עַל כָּל הַטּוֹבָה שֶׁמִּשְׁפִּיעַ לוֹ, לֹא יִשְׁאֹר לוֹ פִּנְאִי לְהִתְרַעַם עַל גּוֹרָלוֹ, וּמִכָּל מְקוֹם יוֹצֵא מִן הַכֶּלֶל יֵשׁ בְּכָל דָּבָר וְדָבָר, וְלֹא בְּלִבָּר לֹא יִכְחִישׁ הַכֶּלֶל רַק יְחִוִּקְהָ, וּבִדְרוֹךְ הַיּוֹדֵעַ! זֶה הוּא שְׁמָחָה הַכְּתוּב — „וּשְׂמַחַת בְּחֶגֶךָ” — וְלֹא כְּתַב „וּתְשִׁישׁ, וְתִגִּיל, וְתַעֲלוּז”, כִּי לְשׁוֹן שְׂמַחָה יוֹרֶה הַסְּתַפְקוֹת בְּמֵה שֶׁבִּידְנוּ („אִיזְהוֹ עֲשִׂיר הַשְּׂמָחָה בַּחֲלָקִי”) וְהִרְחִיק מִנִּפְשָׁנוּ כָּל רֵאגָה וְדֹאבּוֹן נֶפֶשׁ:

עוֹד בֶּה שְׁלִישִׁיָּה מְנַמֶּה אַחֲרַת לַמְּצוֹת סוֹכָה בִּימֵי קִדְמוֹנֵינוּ בִּשְׂבָתָם עַל אֲדַמְתָּם וְגַם לָנוּ בְּמַצְבּוֹ לַעֲת עֵתָה: אֶרֶץ כְּנַעַן אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ, וּבִיפֶה בַּעֲתוֹת הַשָּׁנָה הֵיוּ נוֹסְעִים כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעִרֵי מוֹשְׁבוֹתָם וּבָאִים לְגוֹר בִּירוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ: וּכְבֵּר הַמַּסַּע עֲצָמוּ בְּדֶרֶךְ סִלּוּלָה תוֹךְ שְׂדוֹת וּכְרָמֵי כְּרֶכֶה וְהָרִים וּבִקְעוֹת וּנְחָלֵי מַיִם הֵי מְרוֹמֵם נֶפֶשׁוֹ וּמִשְׁמַחַת שְׂמַחָה גְּדוּלָּה: וּבְנוֹאֵם לַמְחֹזֵי חֲפֶצֶם בְּקוֹדֶשׁ רֵנָה וְתוֹדָה הַמּוֹן חוֹנֵג אֶל קִרְיַת מֶלֶךְ רֵב וְהַמּוֹן שְׁלֹו בֶּה הֵיוּ נִקְשְׂרִים בְּכָל שָׁנָה בַּעֲבוּתוֹת אֲהָבָה חֲדָשׁוֹת וְהֵיוּ נֹרְעִים זֶה לִזֶּה וְאֵין עוֹד זֶר בִּינִיּוֹה, וְדָרִים שֶׁם בְּצֵל סוֹכָה מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת, וְגַם כִּי קֶצֶר לָהֶם הַמְּקוֹם וּקְצֵר הַמַּעֲשֶׂה מִהַשְׁתַּרְעַע עֵלֹ לָבֶם; כִּי כֵן מִשְׁפָּט בֵּן אָדָם לַמְּצוֹא נַחַת רוּחַ בַּעֲזוֹנוֹ לַפְעָמִים בֵּית דִּירָתוֹ שָׁבוּ לֹא יִחַסֵּד כָּל טוֹב לְשִׁים לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו וּלְנִסְתוֹת חַיִּים חֲדָשִׁים שְׂאִינֵם הִרְגִּלוּ גַם כִּי יִמְנְעוּ מִמֶּנּוּ מַעֲדָנָיו; וּבִפְרָט לְנִעְרִים וּלְבַחֲרוֹרִים בּוֹרְאֵי הִתֵּה מִצּוֹת שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זִכְרוֹךְ וְגו', לְשְׂמַחָה גְּדוּלָּה וּלְחִינוּךְ יֶקֶר מֵאֵד, הֵן לְנוֹסֵם הַמִּתְחַזֵּק וּמִתְאַמֵּץ, הֵן לְשִׁלְכֵם הַנֶּעֱזֵר, הֵן לְנִשְׁמַתָּם הַמִּתְרוֹמֶמֶת לְשָׁמַיִם בְּרֹאוֹתָם בֵּית ה' וְעַבְדוֹת הַקֹּדֶשׁ,

בִּפְרָט בִּימֵי בֵּית שֵׁנִי בְּשְׂמַחַת בֵּית הַשּׁוֹאֲבָה שְׂאִמְרוּ עֲרִיָּה — „כָּל מִי שֶׁלֹא רָאָה שְׂמַחַת בֵּית הַשּׁוֹאֲבָה לֹא רָאָה שְׂמַחַת סִימִי”, — וְאִמְתָּ הוּא שְׁגֵם בְּחַג הַסִּפָּה וּבְחַג הַשְּׁבוּעוֹת נִצְמָו לַעֲלוֹת לְבֵית הַבְּחִירָה, אֲבָל לֹא נִתְעַכְבוּ שָׁם כִּי אִם יוֹם אֶחָד, וְכֵן אָמַר הַכְּתוּב וּפְנִית בִּבְכֹר וּוְלַכֹּת לְאַהֲלִיךָ (פֶּר' רָאָה), כִּי עַבְדוֹת אֲדַמְתָּם בְּאֲבִיב וּבִקְיֵן הַכְּרִייתָם לְשׁוּב בְּזִרְיוֹת לְמִקְוָם: לֹא כֵן בְּחַג הָאֶסְפִּיף שְׂאִין סוֹרֵדִם מִלְּהַתְעַכֵּב כָּל כְּמֵה שִׁיחֻצוֹ: וְכֵן מִצְּאֵנוּ בְּשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ שֶׁכָּלָה אֶת הַבֵּית בִּירָה בּוֹל הוּא מִרְחָשׁוֹן (ס"ב ו' ל"ז), וּמִשְׁעֵם זֶה אַחֲרֵי לַחֲנּוּ עַד יִרַח הָאֵיתָנִים בְּחַג: וְגַם לָנוּ

הַסּוֹזֵרִים בְּכָל הָאֲרָצוֹת וּבִפְרָט בְּאֲרָצוֹת הַצִּפּוֹנוֹת וְדָרִים רוֹבְנוּ כְּכֹלְנוּ דִּירַת קֶבֶעַ בְּעֵרִים, יִשְׁבֵּית סוֹכָה הִיא לַעֲוֵג, וְדוּמָה לָנוּ שֶׁנִּהְפַּכְנוּ וְהִינּוּ לְאִיזְהוֹ יָמִים יוֹשְׁבֵי כְּסָרִים וְנִהְיִים מְרֹאֲתֵי יָדָה וְאוֹרֵי זֶךְ שְׂהִיָּה הִנָּה גְּדוּלָּה בִּפְרָט לְיוֹשְׁבֵי כְּרָכִים שֶׁלֹא הוֹרְגִלוּ בְּאַלָּה: וְגַם לָנוּ דוּחַק הַמְּקוֹם תוֹךְ חֲבֵרַת רַעִים וְאֲהוּבִים פְּנִיָּהם צְהִיבוֹת

מחדותם בקיימם מצות ה' יקשיר הלבבות יותר ויותר בעבותות אהבה וחבה, ויקיר לנו אח"כ ישיבת קבע בבתינו לרוחה, ונבוא מזה להודות לה' שעשה לנו כל צרכנו והבין לנו מעדני חדל איש איש כפי משלה ידו : וגם נזיי סוכה מעשה תעלולים יזכירונו כי כן בעולם הזה שהוא כפרודור לזני העולם הבא כל ההנאות הם מעשה תעלולים אם נערכן להנאות נצח השמורות לנו בשרקלין, ומי שמעם הנאות אלה שהן הנאות שעה אבל יותר רוחניות מנשמות יניד אם אמת בסינו : וגם למי שאינו מקיים מצוה זו כתיקונה לשבת אל השולחן בסוכה כל סעודותיו, והולך שם פעם ופעמים לרגעים, תועיד מצוה זו מאד ותרום מחשבותיו לשמים, וחש בעצמו חדוה רבה שלא ידע בה תוך שעשועים אחרים בתי מיאסראות וקרקסאות שהוא רץ אליהם תדיר : יאמר נא ישראל האם הפליגו רבותינו באסרם — כל המקיים מצות סוכה כתיקונה כאילו קיים כל התורה כולה — .

הנה אחי ורעי נשתדל לקיים מצוה זו עם יתר מצות תורתנו הקדושה, ונקיים בעצמנו מאמר הכתוב — „ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים“ אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה! —

י"ד

ליום שני של סיבות

מלבר מצות סוכה המשמחת נשמתנו בימי שמחה אלה צונו אלהי חסדנו מצות לולב ואתרוג, מצוה שהחזיקו בה אבותינו מימי קדם ולא נתרשלו הימנה לעולם גם כי נדחו עד קצות תבל, והביאו להם ממרחקים לולב ואתרוג, והשתדלו שיהיו מן המשובחים שבמשובחים ולא חסה עינם על כסף וזהב. אשריכם ישראל!

עתה גם על מצוה זו נדבר מפי חכמים ונבונים מאחר שצוותה לנו בתורה — „ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל“ — בלי תת עליה שום טעם ; כלי ספק אם היינו יודעים בבירור חקי דתי מצרים היינו מבינים טעם הגון להרבה מצות תורתנו הקדושה, שבחכמתו ית"ש איזה מחקי דתי המצרים קיים, ואיזה מהם דחה מכל וכל, ואיזה מהם שנה והכשיר וצוה אותו לעם בחירו ; כי הלא כוונתו להקדישו לעבודתו, ובכל חק בשר הראוי לרומם נשמת האדם ולהביאה למחשבות רוחניות בחר ורצה, ואם כתב — „ולא תלכו בחקות הגוי אשר אנכי משלה מפניהם“ — כלומר בחקות אנשי כנען, ויש לשמוע שגם בחקותיהם דבשירים ושהם מיוחדים להם לא ילכו, הלא נתן טעם בצדו — „כי את כל אלה עשו ואקוין בם“ (סוף פר' קדושים) — כלומר יש לירא שמתוך הדמ"ת להם בחקות כשרים תבואו למכוערים כאלה שעבדו בהם את אליליהם עבודת זנות וניאוף ואכזריות, מה שלפי הנראה לא היה בארץ מצרים שכהניא למרו את המון העם עבודת אלילים הפלה ונבערת מדעת אבל לא מכוערת כעבודת אלילי כנען והארצות סביבותיה, לכל הפחות בימי משה ; ועוד בני ישראל היו

סתחקים ממצרים וצוה עליהם לבלתי שוב בדרך ההיא עוד :
 אבל אם נניח שמעם מצות לולב ואתרוג נעלם ממנו מכל וכל אז לא יועילו
 עוד לקדושת תושיה לנשמתנו : האם נרצה להשפיל עצמנו למצב שוד פה הלועם
 תבין רק למלאת בטנו ולהשקט רעבונו בלי טעום בו שום טעם ? בימי מצור ורעב
 נזכרה לזה ונסכול המשא הנפול עלינו , אבל בימי שלום ושופע נחפז לחטט
 לחנו מאכלים ערבים ומטעמים טובים ! וכן בנוגע לנשמתנו ; אדם נפער מדעת
 ישיבע תאוותו להתרצות לפני האלהים בקיימו חקים מצות אנשים מלומדה, וישקט
 רחשי לבו ויחקדש במחשבתו — הנני מכיים מצות אלהי והוא יברכני — ודי לו
 והותר ברעיון זה ; אבל מי שמלבד מחשבה זו ההגונה והבשרה בפני עצמה יוכל
 לבוא במור ה' ולטעום מחק טעם המצות מה מגמתה האמתית ומה באה לתקן
 הנה מה טוב ומה נעים ! הלא גם רז"ל לא נגז' כ"א הפונים כלבם לחשוב — "מה
 למעלה ומה למטה מה לסנים ומה לאחור" — דבר שדעת בן אדם לא תבין
 לעולם, ואם ידמה לה שהבינה באמת תועה היא בשימין דרך וראוי להאמר עליה
 "שלא חסה על כבוד קונה" ; וגם על המצות שהתורה לא נחנה בהם טעם יעצו
 שאדם לא יתפאר לאמר אך הכמתי מצאתי מקום להתגורר בו עד להבנים דעתו
 תוך תפלתו ולומר "על קץ צמור יגיעו רחמיך" (משנה ברכות ט"ה מ"ג, ועין ת"ש
 שם), אבל לדורשו בריבים כדי להוציא ממנו מזר השכל, או יותר לחושבו ברעתו
 מה עין ומה טעם ?

עתה נתור אחר טעם מוסרי גם למצות ארבעה מינים : הנה אמרו שאתרוג
 רומה ללב, וההרס לעינים, והערבה לשפתים, והלולב לשדרה : א"כ קודם נשלה
 לולב נחישב רגע ונחשוב כי חובתנו היא לעבוד את בוראנו בכל איברי גופנו
 בהשתמשנו בהם לצרכנו ולהנאתנו במה שהותר לנו, אבל יותר ויותר לעבודת האל
 שיצאנו : תחלת הכל האתרוג הרומה ללב הוא היפה והנחמד ככולם (וכן אתרוג

בלי ארמי ענינו נחמד) שבשבילו יטרחו יראי ה' וישלמו סך גדול לקנותו שלם
 שבשלמים : וגם רבן יוחנן בן זכאי ראה דברי ר' אלעזר בן עזר, שאמר כי רב
 טוב הוא הדרך הישרה שידבק בה האדם, מדברי יתר תלמידיו הנכונים ג"כ ; ואמרו
 רז"ל — "רחמנא לבא בעי" : — א"כ ראשית הכל נמחר לבנו מכל סיג וחלאת
 שנאה וקנאה ואיבה ותחרות והרהור מכוער, וזה יתכן לנו רק שנחשוב מה אנו
 ומה חיינו, האם יש לדברים אלה יוקר אמתי עד שנטה אליהם ונענוב נפשנו בידם ?

וגם כי קשה לפרוש מן המדות ההן מכל וכל , מכל מקום ע"י מחשבות מזהירות
 נלך ונזכה לבנו, עד שאם לא ישוב מהור מכל סיג, ילך וינסף על ערכו ; וכבר
 ידוע שגם צורף חרש לא יצליח לעשות כלי זהב וכסף צרוף בלי סיג מעט ;

וכן אין אדם צדיק בארץ שיזכה את ארחו עד שיעשה רק טוב ולא יחטא לעולם,
 אבל כשידע שחטא מתחרט ונודר לבלתי שוב לכסלה ולזכות נפשו יום יום למצוא

תן בעיני ה' ; ואולי זו כונת רז"ל באמרים — "במקום שבעלי תשובה עומדים אין
 צדיקים גמורים יכולים לעמוד" — ושהתשובה היא מצות עשה דתבי ושבת עד ה'
 אלהיך (פר' נציבים), כי בעל תשובה עלול יותר להיטיב חסרו ממי שלא זו מצדקו
 כל ימי חייו :

אחרי האחרון הדומה ללב יבוא ההדס שעליו דומות לעינים, והזהיר הכתוב — "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" — ור"ל אמרו — "עינא ולבא תרי סרפורי דחטאה נינהו; ועין טובה רואה בסוב אהרים יטמאה, הן בשפטה כי גם לאחרים דין ורשות להתנות כמו לה, הן בשפטה כי בסוב אהרים ייטב גם לה, כי כל בני האדם על הארץ הם כשלשלת ששבעותיה נכנסות זו בזו, ואם תחם אחת מהן פתחנה כולן מקצה אל קצה, וכן רבי אליעזר אמר עין טובה היא דרך ישראל שידבק בה האדם; ואיש חסר לא יעלים עיניו מן עני ודל; ואיש יודע שתוכחותיו תעשינה רושם בלב שומען הולך ומוכיח ואינו מעלים עיניו מהשגיח על היושבים תחת משכנו אם דרכי תושיה ידרכו אם לא :

והשלישית בקדש היא הערבה שעליה דומות לשפטים, ואיש טמא ישפטים בלשונו הרע ישפית יותר מגדודי משפטים בקרב, כי מעלילה אין מנן לאדם גם אם הוא נקי שבגדים, ואיש אמת יסתח שפתי לנלות עשתונותיו ולא יסתמש בהן להפחית מחשבתו כמנהג אנשי שקר, וברית ביותר לשפטים להגיד שבחי האל ולהודות ולברך שמו :

והרביעי הלולב הדומה בעליו לשררה שהצלעות מתפצלות ממנה, ודומה למדת אדם ענו השם וכופה גבו לפני אלהי מרום ולפני מי שגדול הימנו בחכמה ובמנין; ומדת הענוה היא כוללת כל הכשרונות, שבחברתה תתרום ממנה ותיקרנה, ובכרתה הן הבל ודעות רוח; וסמך לזה מצאנו בברכה שקבעו ר"ל לפני קיום מצוה זו — "אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב" — ולא "על נטילת ארבעה מינים", להורות כי במדה הדמיונה בלולב שהיא הענוה תכללנה יתר המדות הטובות כולן :

ועוד משלו משל ואמרו אחרונ טעמו נעים וריחו נחמד, תמרים פרי הלולב טעמם מתוק וריח אין להם, עלי ההדס ריחם טוב וגם לא יכולו בקרה, וערבה אין לה לא טעם ולא ריח: כן יש לך אדם שמעשיו כשרים וחכמתו (חכמת התורה שהזהיר עליה המלך שלמה, להבחין בין צדק לרשע בין טוב לרע) רבה;

ויש לך אדם שמעשיו כשרים אבל בינתו ודעתו קצרו: ויש לך בעל חכמה נאה דורש ורבים השיב מעין שהוא לא נשמר ממנו; ויש לך עם הארץ הגעור ורק ממעשים טובים ומהחכמה; וארבעתם נפגשו עושה כולם ה', ואם יהיו לאגודה אחת איש את רעהו יעזרו: ואולי לזה רומזת מצות ארבעה מינים. פרי מאכל הם המעשים הטובים, והחכמה עומדת לעולם כעלי ההדס, רק אם היא לבדה, לא תתן כ"א ריח טוב שהוא הנאה מועט; אבל גם ההדיוטות שגעדו מהם מעשים טובים וחכמה מעילים לעולם כי על שבכם הוטלו המלאכות הזוהר כבודת: מזה נלמד בלבתי בזות שום אדם ולחיות עמו חיי אהבה ורעות גם אם יסכל, גם אם דעותיו נפרדות מן דעותינו, ובלבד שלא ירשע לעשות, שאז נחך ממנו, ועלי הערבה הפלית אבל אין ריחם נבאיש :

עוד מנהג קרמון ישער צבא המנצח במלחמה בשוכו אל עיר מושבו נוטל בידו כפת תמרים רמז לשלום שהשיג מאת צריו ע"י גבורתו במלחמה; ואולי גם

לזה רומז מצות לולב, רומז נצחוננו ביום הכפורים על יצרנו הרע אויב נפשנו, ורומז גם כן קריאתנו לשלום אל כל העמים, ולבני ישראל לא נתן רשות להלחם ב"א נגד אויבי ם ולוחציהם כדי להשיג מאתם שלום, וקורות בני עמנו יענו בנו כי גם בימי הצלחתנו אחר שהושלכנו על עריצים מעל שכםנו לא נתגאנו בגבורתנו ולא נקמנו נקמתנו מהם ולא רדסנו אותם להשמידם ולהכחידם מעל פני האדמה, אבל חינו עמם חיי אהבה וריעות עד לעבור גם על מצות אלהינו שמחת תועבותיהם צוה לנו — «לא תכרת להם ברית ולא תהגם» — לא ישבו בארצך סן יחסיאו אותך לך, — כל שכן שלא חמדנו ארצם לרשתה לנו, ולא הכרחנו לעזוב יראתם (גם כי מכוערת ונגד דרכי המוסר) לקבל עליהם יראת אלהינו המדוממה : והם עשו להפך, וימי קדם עד היום ירדסנו להברית, שבאמת נוכל לומר עם המלך המשוור — «רבת שכנה לה נפשי עם שונא שלום. אני שלום וכי אדבר מהם למלחמה» — ולרמו לזה אנו מנענעים ארבעת המינים שלש פעמים לכל רוח, כלומר שלום שלום שלום נקרא לצדיק (למעלה) ולרשע (למטה) וליושבי ארבעה קצות הארץ : ושלום היא הברכה שברכו בה בני אהרן את ישראל, וכשמה היא תשלום כל עונג וכל חפץ, כן יתן ה' לישראל עוז ואומץ לבלתי השוח תחת תהפוכות הזמן שהן תדיר בעובריו, ככתוב ה' עז לעמו יתן ה' יבדך את עמו בשלום :

אל כל אלה רומזת מצוה זאת, ועוד כמה וכמה טעמים בתורת סוד ה' ליראיו יש בה, שאין כל דעת עמוקה כדי להבין, וסיני לחכמה שתקף : יאר ה' עינינו בתורתו לחזות ולהבין מצפוניה ולהשיג מטמניה דיקרים מסו ופנינים, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום :

יא

ליום שמיני עצרת

הנה היום ההללני להזכיר גבורות נשמים באמרנו משיב הרוח ומוריד הגשם יומי הסתיו קרובים לבוא, וזה יזכירנו גם כן האתונה בעתות חיי האדם והוא ימי זקנה ושיבה :

יום שמיני לחג האסף בעצת השנה באסוף האברים מעשיהם מן השדה הוקבע ליום עצרת מל' «קראו עצרה» (יאל ב' ט"ו) כלומר יום הרמה על מעשה רע שעשינו ויום נדוד לבלתי הרע עוד ; וכן קרבן מוסף שלל שזה לקרבן מוסף של יום הזכרון ושל יום הכפורים, א"כ מגמה אחת להם ושלשתם ימי חשובה : ובלי ספק טרם נסעם מעיר הקדש היו באים בני ישראל אל הכול ה' ומפילים תהנתם לבלתי יקרב מקרה רע ביתר ימי השנה הבאים עליהם, ושירדו להם בשופע נשמי שנה יטבהם תלויה פרנסתם, ובבואם להתפלל היו פלילים ודנים בעצמם אם ראויים הם שתפלתם תהיה מקובלת, ומתחרטים על מעשיהם הרעים, ונודרים להיטיב לעשות מהיום ההוא והלאה : ומאחר שבארץ ישראל שממנה תצא

הורה ודבר ה', קבעו יום שמיני עצרת ליום ישמחת סיום התורה, הקדימו יום תשובה ביום הויענא רבא, ומכאן סמך לו מן התורה:

וימי הסתו גם הם ימי אנינות, לרוב עבים יכסו פני השמים ויקדרו מאור השמש, ונישם ומטר יתמזרו ויולידו ריש וטיט על פני הוצות, ושלג יכסה ההרים ודוח קרה ועזה תנשב ותשליך בני אדם ארצה, ומצער חולבי נתיבות לא נכון מחמת קפאון השמח עליהם: מכל מקום יש ויש גם בימי הסתו ימי שמש שגם אם אין אורה ברור כבקץ החם ליושבים תחתיה ותשמחם בלי הויק להם בתוקף חמק; ויש שמחות פדניות לימים אלה שבהם האוצרות מלאים תבואה ומשקה

פרי יגיע האביב והקין והחורף, ובני אדם סרים הביתה בלילות הארוכים ויושבים אצל התנור שעה אחר שעה בחברת אהוביהם ומתענגים עונג גדול עד שלפעמים נראו להם ימים אלה כטובים מכל ימות השנה; וימי הסתו גם הם ימי דרע בפרט דרע דגן להוציא ממנו פת לחם, ולעובד האדמה גם כי האויר קר יחס במלאכתו,

וגם השלג המבסה פני האדמה ישמחתו, כי אם היום הוא לו למורה, יהיה לו לברכה אחרי כן כי יציל זרע אדמתו מקור וקפאון ומאחר צמיחתו עד שישריש פה יפה באופן שיינק ליהות האדמה כשופע ויוציא שבלים מלאות וטובות; איך הוך קשים גם בימי סתו יש ויש כדאי לשמוח:

וימי זקנה גם הם באמת ימי אנינות, כי יהלש כח גופת האדם, וראית עיניו תכהה וזכרונו ירפה ורגליו תמערנה, והוא רואה אוהביו ואהוביו נוסעים לבית עולמם ואין נכנס תחתם, ואומץ לבו יחדל וברוב הימים יהוש מכאוב בזה או זה מאיבריו ודואג מן תהיה תחלת חולי המובילו לבאר שחת, ולבן שער ראשו וזקנו מזהירים אותו לאמר קרבה מיתתך; וגם בראותו כי העולם נוטה ממנהגו (וכל דור יש לו מנהגים חדשים הנראים לו ככשרים) וסר ממה שעד היום נראה לטובים כאמת ויצוי נפשו תאבל ופני שמו יקדרו: מכל מקום גם בימי זקנה ושיבה יש

כדאי לשמוח בזכרון כל מעשה טוב שעשינו ויצר הדע שכבשנו, וגם אם כשלנו ונפלנו בידיו קמנו ונתעורר, ועל ידי יסודין כוסר נפשנו ועל ידי תשובה ומעשים טובים הכרענו כפי מאזני דינו, ועתה יצר הדע לא ישלוש עוד בנו ורק כשרון נגד פנינו, והכבוד שיכבדנו בחורים ונכרים וסורם אל משמעתנו ועצתנו הם הגאה לנשמתנו, והיי ידידות עם ביתנו ינעמו לנו מאד, זכיות שאנו הולכים ואוצרים הן בזרע מכין לנו צידה ליום הקיצנו מתרדמת חיים אלה החולפים, ועונג נשמתנו בקנותן לה יחמו קריותה וישמחה מדאבונה, וחלישותה גם כי תכבד עליה השמחתה בנסותה כי חדל מעיניה יפי מראה תענוגי שעה, ונקל לה לסור מהם ולבן דעתה לעשות רק הישר והטוב:

מעתה אם גם בימי זקנה ושיבה נרצה לשמוח נזכור כי גם עלינו עברו ימי נעורית ובחורות ונבורות, ולא נשאל מאחרים מה שקרוב לודאי לא היינו נותנים אנהנו אם בהיותנו בני העתות ההנה היו זקני הדור שואלים מאתנו: ואם נעשה כן ונניח לכל עת חיי האדם שמחות הראויות לה, נתאהב בעיני כל אדם, ויקבלו

תוכחותינו ומועצותינו בעת הראויה להן, ואם לא בן נעשה נהנה לבנו וללעג וקלס: "לכל זמן ועת לכל הפעם תחת השמים (אמר קהלת) עת לחשות ועת לדבר" — הלא זקננו ונסינו הרבה והזיונות שוא לא יפתנו עוד, ואנו רואים עיני העולם בהיותם האמתית ובי המתנגד לה ייגע לדיק וילד לבהלה: אם בן כל דברי פינו וכל תנועותינו יהיו במדה במשקל ובמשורה, ובכן נכבד ונהדר: ולמה נדגן באהלינו על כל דבר, ותמיד על פינו שבה ימי עלומינו? הלא גם על זה הוכחנו קהלת — "אל תאמר מה היה! שחומים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה" — ונשיב תדיר אל לבנו תשובת ברזלי הגלעדי למלך דוד — "אם ימנע עבדך אשר אכל ואשר אשתה אם אשמע עוד בקול ישרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל אדני המלך"? — וכמה ראו לצחוק וכן זה שברכנו כושלות ורגליו מוערות, ועמל לעלות במעלות ארמנות ישרי נגידו ארץ לדבר לפניהם דברי הונף כדי להקנות לו שם תפארת, שם אצילות, בעוד המות אחר כולו, המות המשוה כל בני אדם בשר פרש: או בעל שיבה זה המגדד שינה מעיניו בלילות יען כי לא הצליח להפירות כספו כפי מהמר לבו, ובין ונכד אין לו, ויודע ובוחר הוא כי יורשיו יהניפו לו אהבתם וישמחו אלי גיל ביום הפתח לו קבר: וכל דבר יש לו ראשית ואמצעית ואחרית; וכן חיי האדם; יש להם שחר ובקר וצהרים? מן ההכרח שיהיה להם גם ערב; ומי זה ישאל בסתו פרחי אביב וקוף וחורף? ואם אנהנו הזקנים נבקש ראשנו תחת חולשה שנותינו, הנה הכתורים יטו צוארם אל על יצרם המושל בהם ממשלת ערץ: אנשים אך התרחקה משפת הים ועוד רוח סערה וסופה לאימה ותיראה משרבון וחרון, ואנחנו קרובה להגיע למחוז הפצה; ורגלנו האחת עדין בארץ והאחרת היא כבר בשמים מכון חיי עד, ומשם נביט להבלי האדמה והנה קטנו מראית: ובחר שם טוב על ראשנו, ועל ידו נצליח להורות נתיב הצדק לתועים בשימון דרך, לאמץ ברכים כושלות בארה אמונת שדי, כי הנסיון הוא אבי כל חכמה ותחת תכנית דברי עתיקי ימים: אל נאמר ומה לנו ולצרה הזאת, ומה נועיל בתוכחתנו, ימי זקנתנו צריכים לחבה מאת סביבותינו יותר ויותר מכל עתי החיים שבהם בן אדם מוצא נחת רוח בכמה שעשועים, ואנו אם חסרנו חבת עמיתנו ומה לנו עוד? וכי דבר תדיר הוא שהמלכה יוסף אהבה אל מוכותיו או יתמיד באהבתו הקורמת? להפך, מהיום ההוא ישוב להיות לו שונא! . . . אל נאמר כן ראשית הכל נשים חובתנו נגד פנינו, ונקיימה יהיה מן שיהיה! ואם יש לנו תקיה אפילו רהוקה שדברינו יעשו רושם נוכח ונהזור ונוכיח; ואם הדר, דור תפוכות, ישליך דברינו אחר גזו או גם יצחק וילעג עליהם, אנהנו את נפשנו הצלנו: הלא דברים היוצאים מן הלב נכנסים בלב מעט או הרבה, כי שומעם יחוש כי מאהבה דברנו,

ולא יישאנו על זה; ומה היא התוכחה שאדם קין בה? היא היוצאה מן הפה או גם מן המוח ולא מן הלב, האמורה בשיעה ישאינה ראויה, האמורה לפני רבים באופן שתלכין פני המוכח; ועל הכל טרם נדבר נשא עינינו לשמים ונבקש מאתו כל יכול שלכבישנו חן בעיני שומעינו ושנצליח בדברינו: הלא גם בהיות רעב בארץ שנה אחר שנה לא יחדל האכר להרוע בסתו, גם כי גורע מהדרג המועט שבאוצרו, בתקוהו שהשנה הבאה תהא מבורכת, חתן תבואתה בשופע: כן אנחנו הזקנים, נזרע ונחזור ונזרע ולא נלאה, ולא נסגר בשוחות לבנו לאמר

אני אעשה לנפשי, אקיים חקי תורת אלהים בכל דיוקם, ואניח לבחורים ולגברים שיעשו כהפצם; כי אז אוי לנו מיום הדין, כי יתבע ממנו כוראנו דין כמה נפשות שאולי מחמת מניעת תוכחתנו הלכו מדחי אל דחי ונפלו בתחתיות רשע: ומה הנאה בעולם יתרה מהנאת הנשמה כי תזכר. הנה איש זה היה יורד במעלות און, ועל ידי תוכחתו שב ורפא לו, ועלה מעלה אחר מעלה עד כי דרך שנית בנתיבות יושר? אם כן ננסה פעם אחר פעם, ואם באחת נצליח והיה שכרנו די והותר: ועל הכל נשים לימוד ספרי קדשנו ולימוד החכמות שהן שפראות להמעדנים

לנפשנו, וכל עוד שהם שעשועינו לא נאנח לעולם, נינק ונשבע משד תנחומיהם, נמוין ונתענג מזיו כבודם; ומצות נקיים כל מה שנוכל, וכל אחת מהן שתזרמן לנו כדורון מאת צור מעוזנו נחשוב, נשיש עליה כמוצא שלל רב, נרוץ ונקיימה ונודה לאל במאד מאד; ופני שמי זקנתנו יטהרו מענן, ואור בקר, בקר לא עבות, יורח לנו: אשרינו כי הגענו לימים אלה, אשרינו כי נחלנו שכר עליון שלא כל אדם זוכה לו; והמות לא יפחידנו כי הוא ראשית חיים חדשים, חיי עד, חיי עדן, עין לא ראתה אלהים וולתך יעשה למחכה לו; שם נתראה עם אנשי אהבתנו שקדמונו, שם נחזה פני קדושי עליון שרכו גם רבו באומתנו, שם נבין תעלומות חכמה וכל רז לא יעלם מדעתנו, שם נדע כל בריית שבאלף אלפי אלפים עולמות הנרדפות ונבדלות מבריות הארץ הלזו: ועל הכל זכרון מעשינו הטובים שעשינו מאהבת הבורא בלי פניה אחרת, לא מיראת עונש ולא מתקות שכר, יהיה לנו ענג עליון לדור ודור כלי סוף וחקר: אשרינו, אשרינו כי הגענו לזקנה ושיבה, מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו! ברוך אלהינו שהחיינו והגיענו לה. אמן ואמן!

י"ב

ליום שמחת תורה

הנה בא עלינו יום אחרון לימי חגיגה, ונשמחנה תתענג בזכרנו כי בכל השנה ובכל יום ויום ממנה האל הטוב הרוצה בטובת האדם מבחר ברואיו חנן אותנו דעה והשכל ויבולת לקיים מצותיו, ובספרו בחדש השביעי הזה וכתב האסוף הזה קדשנו בכמה מצות וקראנו להתענג עליו: עתה אנו מתחילין הרגלנו שנית, ומדי יום ביומו נשתדל להטיב כל מה שנוכל, ומדי שבוע בשבוע נלמוד פרשה אחת מספר תורתו הקדושה, ומדי שבט בשבתו נקראה ברכים, נשים לב עליה, נשאל

להבין סתריה, ונמצא בה תמיד טעמים חדשים ודברים נאותים לא שערגנום עד היום; ומפני זה אך באנו עד קץ פרשיותיה בעצם היום הזה נשוב לראשה כי נצחית היא וסופה נעוץ בתחלה כעגול זה שאין לו ראשית ותכלית; וקורא סופה ברכים ישמה כי יוציא מפיו כרבת אדון הנביאים לעמו מרם הפדרו ממנו ויגיד מהלל שמו שכמה לא קם ולא יקום אדם על הארץ; וקורא תחלה יחדה כי יספר בריאת שמים וארץ וכל צבאם לתועלתנו אנו יצורים בעלי שכל המכירים את בוראם, ומסיים בשבח יום השבת יום מנוחה דרומו לחיי העולמים שלהם נבראנו :

עתה מתחשבות רבות תורניות ומסירות תעלינה על דעתי ראויות להזכר ביום זה ותחתן אפתח סי במשל המנעים דברים לשומעם : סוחר אחד להרבות עשרו שם אל לבו לעבוד ארחות ימים לבוא ארץ מרחקים ארץ ספיר אבניה ועפרות זהב לה, וימצא אניה וירד בה לבוא עמם עד מחוז הפצו; וידבו הימים וידמו גלי הים ורוח נכונה הרחיבה מפרשי הספינה אשר בקעה חיק הים ותמחר אל ארץ מנמחה; והנה נגד פניה כי ראשי הריה נראו למרחוק, וישמחו המלחים ויורדי הים עמם כי מפעם הצליח למעלה למעלה מתקומם : אך הנה עב קטנה ככף איש עולה מים ותלך הלוך והרחיב עד כי הקדיה פני שהקים ורוח סערה עמדה ותרוםם גלי הים ויהי סער גדול בים והאניה הוכתה על אחד הסלעים והתשבר וכל אשר בה טבע בתהומות ויגע מלבד הסוחר כי המים שטפוהו וגל פדרו לחבירו וחבירו לחבירו עד כי הושלך על החול על שפת אי אחד : וישאר שם האיש כשעה בלי תנועה עד כי נעור מתרדמו ובהלונן ויקם ויבט סביבותיו והנה ארץ סלולה וילך בה הלוך וצעור :

והנה עיר לפניו ויאמץ כחו לבוא עדיה והוא רחוק ממנה כמאה צעדים והנה נפתחו שעריה וכל אנשי העיר מקטון ועד גדול יצאו לקראתו שמחים וחוגגים וקוראים יחי המלך! יחי המלך! וישיטוהו בגדיו וילבישוהו בגדי מלכות וישימו בחר זהב כראשו ויקחוהו עמם העירה ויביאוהו אל ארמון המלכים וישיבוהו על כסא המלוכה וישתחו לפניו אפים ארצה וילכו להם : ויותר האיש לבדו ורק אחד מאצילי העיר נשאר אצלו להיות לו ליועץ ומשנה : ולא יכול המלך החדש להתאפק וישאל למשנהו לאמר מה זה ועל מה זה, מדוע המלכתם אותי עליכם, האם ידעתם כי גלי הים ישליכוני היום על אדמתכם? ויען משנהו ויאמר לו ידוע תדע כי לדורי דורים משלו על אי זאת מלכים עריצים אשר רדו בישיבה בחזקה, ואלה סבלו מכוריהם זמן רב, ויהי כאשר רדו וסרקו עלם מעל צוארם ויגרשו : ויקבלו עליהם להמליך בכל שנה ושנה מלך חדש והוא בשנת מלכותו יעשה כתאות ושרירות לבו, אך ביום בא קץ שנתו יסירו בחר המלכות מעל ראשו ויפשיטו ממנו בגדי שררתו וילוו אותו עד אי קטן הלזה שעניך צופות מתוך החלון אשר לפניך ושם ימות ברעב ובצמא ובחסרון כל : וכשובם העירה יצאו מקצה לקראת המלך החדש שמרי שנה בשנה החשנה העליונה שולחת לנו וממליכים אותו תחת המלך שקדם לו : ויתמה האיש מאד ויאמר אל משנהו. והמלכים שקדמו לי מה עשו בשנת שבתם על כסא המלוכה ובמה הוציאו זמנם? ויענה המשנה לאמר ברעתם

כי מלכותם לא תאריך ותענוניהם במהרה יחדלו השתדלו לההנות מהם כל מה שיכולו וכל אשר שאלו עיניהם לא אצלו מהם לא מנעו לבם מכל שמחה וזה היה חלקם מכל מלכותם ששון ושמחה הרג בקר ושחם צאן אבל בשד ושתות יין אבל ושתה כי מחר נמות : ויאמר המלך בלבו אכן לא תהיה זאת מנת חלקי, ויהי ממחרת וישלח אל האי כורמים ויוגבים לחרוש אדמתה ולישבה לשרות וכרמים ולנטוע בה כל עץ פרי, וגם בוני בית יעלה לבנות שם בתים מרוחים, וחרש ומסגר ובעלי כל מלאכה הגלה שם, ועיקר מחשבותיו כל היום למכון שבתו לעתיד ולא למקום מגוריו, ולא נהנה ממעדני מלכותו כי אם מעט מזער מה שאי אפשר לו מבלעדו ולא שת לבו אל אשר ידברו עליו בני העיר שביניהם התגורר כי ראה שגם בעיניהם יתכבד אם כאלה יעשה : ובקריב יום נסיעתו לא בלבד לא דאג על אחריתו ועתידותיו ולא התאונן על דתו מכסא מלכותו כי גם עץ במחשבתו למקום לכתו ונכספה גם בלתי נפשו אליו : ובבוא היום ויפשוש אדרתו וילך לו ויהי באי ימים רבים חיי נחת ושלוה :

וכן נעשה גם אנחנו, נשכון ארץ ונרעה אמונה, והמות לא יפחידנו אם ראשית מנמת חיינו והשתדלותנו תהיה להבין לנו צידה למושב נצחנה, ואז נשמה ונהנה גם מהנאות עולם זה כי הלא אלהים הכינן לנו, ויום חננו גם כי עובר, יהיה לנו לשבעה כי גם ימי מלאכה הם לנו ימי שמחה : הלא דבר ה' אל אדם לאמר — "בועת אפיק תאכל לחם" — הם ברכה גדולה שאין למעלה ממנה ; ויגיע כפינו אם לא יגרל על כחותינו, אם יהיה יגיע ולא עמל ותלאה, יתחיק לנו מאכל ומשתה ושינה עריבה יכין לנו : והנה לנו בכל שבוע ושבוע יום השבת מחנה טובה באמת, נתנה ה' לעם סגולתו, יום חרלנו מדאגה, יום דתנחמנו מאבלנו, יום שאנחנו בני ישראל כולנו בני מלכים בני מלך מלכי המלכים הקורא אותנו אל שולחנו : ורי ויותר לנו לשמוח בחלק נתן לנו אלהינו בחורתו, ובלי זכות קודמת מאתנו נתן נשמתנו בנוף יוצא מזרע ישראל מזרע בני יראת ה' טהורה המזמנת לפני נאמניה דרך לזכות דרכם יותר ויותר בלי ערך מכל דת אחרת : ועוד אין אדם על הארץ (אם זכרון אשמינו לא ימרר חיו) שאין לו כמה לשמוח, או בדעת והשכל, או בפרנסה מרוחת, או בילדי חן, או באוהבים נכבדים ונאמנים, או באחד מיתר הדברים המשמינים חלק אדם בארץ : על כן נעבוד את אלהינו עבודת אהבה ולא נראג כי הוא אבינו וכרחם אב על בנים רחם ה' את יריאיו :

הנה גם האדם הנדול בענקים משה אדון הנביאים גם הוא לא השיג כל תאוות ולא ראה כי אם מרחוק את הארץ הטובה המעודדת לצאן מרעיתו : וסיפור מיתתו שקראנו היום בתורה השאיר בלבנו אנינות לאמר הלא זה המיוחד בבני אדם היה ראוי ישמות לא ימשול עליו! אבל השיבונו לנפשנו — "כל דעברין מן שמיא לשב!" — ובעינינו נראה כעונש גם לבני דורו לבלתי בוא אל הארץ ולהתעקב במדבר ארבעים שנה, ולהפך אך טוב היה להם מכמה צדדים. ראשונה כי מחמת עבודתם האריזה והקשה רך לבם ופחד ורגז מכל דבר המאיימם ולא היו

ראוים להעשות גוי חפשי ומוכן להתניב בפני כמה שונאים שארבו להם מכל עבר, מחמת יראתם המרחיקתם מהתחבר לבני דת אחרת, וגם מחמת רשתם ארץ לא להם ארץ זבת חלב ודבש; ועוד שאם כבר בשנה השנית לצאתם ממצרים היו מתיישבים בארץ כנען, כל אחד ואחד היה פונה לעבודת אדמתו ושם כל מחשבותיו לעבדה ולשמרה, ומתרחק ממישה ושוכח בנקלה עדותיו; ותחי להפך, והנה הוא מאירע יחיד ומיוחד בקורות הגוים שעם עצום ורב יתאסף כולו סביבות אדם אחד המלמד להועיל במשך ארבעים שנה עד שתורתו השרישה בלבם ודעתם, באופן שגם אם לפעמים נטו מחקיה, עקריה נשארו חקוקים בלבם, ורק יצרם פתה אותם בשקר הנאותיו, ובהצר להם שבו מיד אל ה' אלהיהם; אם כן התעכבם במדבר לא לעונש היה להם רק לשכר גדול שאין למעלה ממנו: וכן אחד הארבעים שנה אם משה היה מאריך עוד ימיו, היה רואה יהושע נבגם במקומו, כי הלא גם במלחמת עמלק מנחי על אנשי המלחמה והוא שנה לתסלה כאומר הנח לכל אומן

אומנותו; ועתה היה יהושע לראש ומשה טפל לו, וגם כי אמת בפייהם ז"ל — "בכל אדם מתקנא הוי' מכנו ותלמידו" — וכל שכן אדם גדול כמשה הקרוב לשלימות בין כל בני אדם שהיו ויהיו, מכל מקום בעיני המון העם היה יורד במקצת מגדולתו לכל הפחות לימים ושנים, וזה היה מחליש רועם עדותיו בלב העם ומדאיב לבו, בעוד שידוע כי יותר ויותר יגובר אדם במותו מחייו ודבריו ישמרו ויצונו יעשה:

הנה מחשבה זו נתחמנה, ונאמר-גודה לאל! כי בטבע ית שמישה ימות אבל לא שיוולד, ורחש לבני האומר לנו מכם בני ישראל בא לעולם אדם גדול שלא קם

כמהו וכל טוב שבדתי הגוים יצא מפיו, ינשא לבני וידומם נשמתו; וגם אם נבלים ידברו סרה על תורתנו לא נדאג כי היא צרופ בעליל לארץ ולא תחליד לעולם: ונגד פנינו יהיה תמיד סיום בינת משה — "אשרוך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מן עונך ואשר חרב נאותך ויבחנו אויביך לך ואתה על בנותימו תדרך":

בד"ה רב"א

הערות על תרגום ספר משלי

בבואי לכתוב מבוא לביאורי הוגיל משה על ספר משלי כתבתי בשם שד"ר בזה הלשון:

"שלמה אמר שלשת אלפים משל, כל שעה שהיה בא לאזני מעשה מיוחד היה אומר עליו משל ולמוד חכמה ועבדיו היו כותבים אותם, ונשארו בבית המלך "מאותם המשלים; ובזמן מן הזמנים (או גם בחיי שלמה) הועתקו קצת מהם "ונתפרסמו בתוך ישראל; ואח"כ אנשי חזקה חזרו ללקט ובידדו מתוך אותם שלשת "אלפים עוד קצת משלים והם הכתובים מס' כ"ה עד ס' ל" ונתוצאום לאור: — ואני הוספתי על דבריו "מעתה אין לתמוה אם נפלו בספר זה כמה תיבות "ומליצות מלישון ארמי וגם אינו זרות בדקדוק הלשון. לפי שמפי שלמה "יצאו המשלים בלשון מדויק, רק בעברם מפה אל פה דור אחר דור בעוד שקרבת

„אדם הבניסה בשפת בני ישראל תיבות ומליצות נבריות : נהיה שבכנא יום וג'דשמו
„על ספר כבר הורגלו לאמרם כמו שנמצאו אצלנו, ואם היו מחליטים בהם דברים
„היו נגרעים מעדכם, כי כן יארע לכל משל מאיזה לשון שיהיה שצריך לאמרו כמו
„שהוא בפי המון העם, ואין לתקן בו או להוסיף עליו או לגרוע ממנו :

עתה הנה לך קורא נעים מקראות אחדים מספר משלי שלמה שמתרגומם
נראה כי לפני מתרגמם היתה נוסחא אחרת ממה שלפנינו ; או שהוא, הכותב לפני
המצאת הנקודות, פירשם לעצמו פירוש אחר ממה שפירשם לעצמו בעל הנקודות,
או שהיו לפניו במקרא תיבות מחולפות או מוספות ; וחילופי נוסחא אלה רובם
ככולם דבר מפל לערך נוסחא שבידנו, מלבד השעיות הרבות בתרגום זה לאין מספר
גם בדפוסים היותר מדויקים, וזה מחמת קושי הלשון שבאו בו מלות סוריות הרבה,
והמעתיקים והמדפיסים נראה שלא ידעו בזה הלשון והפרידו והדביקו והחליפו :
ובנתי במכתבי זה איננה להראות חכמתי, אבל להעיר יודע לשון סורי בדיוק
להעמיק החקירה בתרגום ספר זה, אולי תצאנה לו תועלויות יקרות יותר ממה שיצאו
לי, שמודה אני שבכמה וכמה מקראות לא הצלחתי להבין דעת המתרגם על בוריה :

מריאסטי אדר ראשון התר"ט :

משה יצחק בכ"ד שמואל אשכנזי ס"ט :

ס' ו' ז'. אשר אין לה קצין שפר ומשל — דלית לה הצרא — תרגומו של קציר :

„ ז' כ"ב. ובעכס אל מוסר אויל : עד יפלה חץ בברו וגו' — והיך בלבא לאסורא :
והיך אילא דמפריה גירא בכבדיה — תרגם עכס — בלב, ובכלב לשלשלת,
והפריד תיבת אויל והחליפה בשם איל והדביקה במקרא שאחריו , וכאיל
אשר עץ חץ בכבד' :

„ ח' ז'. ותועבת שפתי רשע (היה לנקדו רשע לפי שבא באס"ף) מתורגם
רשיעא—רשע :

„ יו"ד כ"ג. בשחוק לכסיל עשות ומה וחכמה לאיש תבונה — כד גחין סכלא
עביר עבירותא וחכמתא לגברא דמתבין — הכסיל עושה מלאכתו כשהוא
צוחק, והחכמה היא למי שמבין, ששם דעתו על מעשיו :

„ כ"ד. מנורת רשע היא תבואנו. הריצותא דרשיעא היא אחיא ליה — פירש
מנורת ממקור ממונות (וואל א' ז') אוצר הנצבר גיה גיה ? או הוא מל'
לא תגור, לא תנאף, הריצותו לפעול אין ?

„ י"א ג'. וסלף בגדים ושדם (ישדם קרי) — ונישלטון בוזי וג'דנן —
וישלטון — ויעברו בוזים ממקום למקום (בעל כרחם) וישרו, וידבאו —
וסלף — וחלף ? ושדם — ושר אותם (השודר מי שיהיה ?) :

„ י"א. בטוב צדיקים תעלץ קריה — תרוץ קריתתון — בטעות מודפס תדון :

ס' י"א ט"ז. באין תחבולות יסל עם -- באהרא דלית מדברא -- במקום שאין מנהג:

" " ט"ז. רע ירוע כי ערב זר ושנא תוקעים בומה -- בישא מכאש בצדיקא
משול דהוא ערב חלוני וסני לאלין דסיימין סברוהן באלהא -- אדם רע
מרע לצדיק בגלל שהוא ערב איש זר, ושונא לאלה השמים בשחונם
באלהים:

" " י"ז. אשת חן תתמך כבוד ועריצים יחמכו עשר -- איתחא חסידחא סלאג
איכרא ועשיני רהטין בתר עותרא -- אשה חסידה חולקת כבוד (לכל אדם?)
ועצומים וחוקים רודפים אחרי העושר:

" " כ"א. יד ליר לא ינקח רע -- דמושיט אידא על חבריה -- המרים ירו על
חברו להכותו:

" " כ"ה. ומרוה גם הוא יורא -- ומאן דמאליק אף הוא יליף -- ומורה ומלמד
לאחרים גם הוא לומד; הרבה למדתי מתלמידי יותר ממה שלמדתי מרבותי
ומחברי, אמר אותו חכם:

" " כ"ו. מונע בר יקברו לאום -- נשבקין לבעלי דבבוי -- יניחהו לשונאיו,
שונאיו יאכלוהו:

" " י"ב ר'. וקרב בעצמותיו מבישה, ואנתתא בשתא היך מלטיחא בקיסא הינא
מיכרא נרמון (גרמויה?) דגברא ואשה רעה כרקב בעץ בן משחתת
עצמות אישה:

" " ח'. לפי שכלו יהלל איש -- גברא משתבח במומא דסוכלתנותיה -- איש
משתבח במום סכלות שבו; (אולי יש לחקן במומא במקום במומא):

" " כ'. ועד ארגיעה לשון שקר -- וסדא דמסתרוב בלישנא דשקרא -- ועד
מהיר בלשון שקר:

" " כ"ב. לא יאנה לצדיק כל און -- לא שפיר לצדיקא -- לא נאוו:

" " כ"ד. ולב כסילים יקרא אולת -- סאני ידיעתא -- שונא דעת:

" " כ"ט. ודרך נחיבה אל -- מות -- ואורח דאבהתנא (של אבותינו) באיזה דפוס
למותא, וצ"ל אל למותא:

" " י"ג י"א. הון מהבל ימעט וקבץ על יד ירבה -- מולא מן עולא דמריה (מעול
ארוניו) יזער ודמכנש ויהב למסכנא יסני ממוניה -- וקובץ ונותן לדל
ירבה הונו:

" " י"ב. תוחלת ממשכה מחלה לב -- מאן דמשדוי למעדריה טב מן דחלי
בסברא -- המשליך לאיבוד (?) טוב מן המיחל תמיד ואינו משיג תוחלתו:

" " כ"ג. רב -- אכל גיר ראשים -- רבא אכיל ארע מסכנא -- רב וגדול
איכל אדמת המסכן:

- ס' י"ד ב'. וגלו דרכיו — ודעשיר צ"ל ודעשיק :
- „ ט'. אילים יליץ אישם — כסילי מותלין בחטאה — עושים ליצנות וצחוק להם מן החטא :
- „ י"ו. ואיש מזמנת ישנא — וסניא לגברא דאריכא תרעיתיה — וישנא לאיש ארך אפים וסבלן (?) :
- „ ל'. חיי בשרים לב מרפא — דמפליג חמתא דלביה (מלביה ?) אסיא הוא דבשריה — המדחיק אף וחימה מלכו הוא רופא בשרו :
- „ ס"ו ד'. וספך בה שכר ברוח — ודאכל מן פרחי נשבע — והאוכל מן פירותיו (של עץ חיים) ישבע :
- „ ס"ז ה'. תועבת ה' כל גבה — לב יד ליד לא ינקה — מן בישתא לא נדכי — לא ינקה מרע — ולמעלה (י"א כ"א) תרגמו דמושיט אידא על חכריה :
- „ י"ז י"א. פגוש דב שכול באיש ואל כסיל באולתו — פגיע דוב ורתיתא כנברא הכימא לא מתויע וסכלא בשטיותיה נפל — אם יפגע דב ורתת (פחד ?) באדם חכם לא יתיר והסכל בסכלותו יפול :
- „ י"ג פוטר מים ראשית מדון — אשיר דמא היך מיא מגרי חגרי — שופך דם במים, המחרחר ריב :
- „ י"ח י"ח. מדינים ישבית הגורל — חגרי מכטלא פעתא — ולא „מכטלין“ כמו באיזה דפוס :
- „ י"ט. ומדינים כברית ארמון — ואחדא היך סוכרא דחוסנא — וסגור כמסגרת אוצר :
- „ כ"ב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' — דמשכח אתתא טבאתא מ'נכה ומקבל רעותיה מן אלהא — מצא אשה טובה, מצא ויפק רצונו מה' :
- „ כ"ד. איש רעים להתרועע ויש אהב דבק מאח — אית חברי דמתחברין ואית רחמא דבק מן אח — יש חברים המתחברים זה לזה באמת וגו' :
- „ י"ט כ"ח. ופי רשעים יבלע און — וסומחון דרשיעי מפיק עאתא — ופי רשעים יוציא און :
- „ ב' ד'. מחרף עצל לא יחרש — מתחסד עצלא לא שתיק — מחרף (פובל חיסודין וחרפה) עצל לא יחרש :
- „ כ' י"ד. רע רע יאמר הקונה ואול לו אז יתהלל — חברא לחבריה נאמר דקנית והידין נשתבח ונימר — רע לרעהו יאמר (טוב ומשובח מה) שקנית וזה משתבח ואומר :
- „ ט"ז. ובעד (נכרים) נבריה קרי' חבלהו — ולא אפי (ולאפי ?) גוכריאא משכניה — ולפני נבריה חבול אותו :

ס' ב' כ"ה. מוקש אדם ילע קדיש ואחר נדרים לבקר — פחא הוא לגברא דנדר לקודשא ובתר הכי חריא ליה נפשיה — מוקש הוא לאדם הנודר לקודש ואחרי כן שמחה לו נפשו :

” כ"א ד' נר רשעים חטאת — ושרגא דרשיעי לחטאה — ונר רשעים לחטאת : ס' כ"א ו'. שוד רשעים יגורם כי מאנו לעשות משפט — דכונא דרשיעי יעליגון ולא צביין דיעבדון דינא — עונש הרשעים יבוא בהם ואינם הפצים לעשות משפט :

” ח'. הפספך דרך איש זור — דהפך ארחה דגברא הוא נוכראה — דהפך דרך איש הוא זר (?)

” ט' מאשת מדנים ובית חבר — וביתא טרקא — ובית סגור (בעד שניהם?) ” כ"ב ז'. ועבד לזה לאיש מלוה — ועבדא יוויף לגברא מוזנא — (לפעמים) עבד (שקנה נכסים) מלוה למי שהיה רגיל להלוות לאחרים :

” י"א אהב טהר — לב — דחם אלהא דכי לבא — אוהב ה' את טהר — לב, את מי שלבו טהור :

” ט"ז. עשק דל להרבות לו — דעשק למסכניא מסגי ליה בישתא — מרבה רעות וצרות לעצמו :

” כ'. הלוא כתבתי לך שלשום (שלשים קרי) — והא כתבית אינן לך על תלתא זמנין — פעמים שלש :

” כ"ג ה'. אל תיגע להעשיר מבינתך חדל — לא תקרב לעתירא אלא בביונתך פרק מניה — אל תגש לאיש עשיר רק בבינתך התרחק ממנו :

” ח' כי כמו שער בנפשו כן הוא — משול דאיך תרעא דמא הכן הוא רם בנפשיה — כי כמו שער (פתח) רם כן הוא רם בנפשו :

” כ"ה. ובוגדים באדם חוסף — וצאר. (וצאך) אבנא שברי — לא ידעתי לבארו :

” כ"ד ה'. גבר חכם בעון ואיש דעת מאמץ-כח — טב גבר חכימא מן עשינא , וגברא דידיעתא מן הוא דזרין בחיליה — טוב איש חכם מאיש גבור , ואיש דעת טוב מן איש אמיץ כח :

” י"ד. אם מצאת ויש אחריה — דאין משכחת קדמיתא אתיא אחריתא דטבא מנה — אם מצאת חכמה בראשונה תבוא אחריה חכמה טובה ממנה :

” י"ח. והשיב מעליו אפו — ויהפך דגזיה מניה — מלי' ושב הלבגון לכרמל (ישעיה כ"ט י"ז) יהפך אפו ממנו על היושב בגדול כליו עליך :

” כ"ה. שפתים ישק — שפוחתון ננשקו — ראויים משיבי דברים נכוחים ישומעיהם ינשקו שפוחתיהם :

סי' כ"ה י"ט. מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשמים על לב רע — דשקל
מרוטא מן חברה בימא דקרתא היך הוא דרמי חילא (חלא ?) על גתרא
ומצרך ללבא כיבא — היך ססא למנא והיך מרטיא בקיסא היכנא בריותא
מחרא לביה דגברא — המפשיט בגד קרוע וגרוע מעל חבירו ביום קור ,
כמהו מי ששופך חומץ על נתר, וממרק (?) לבו הוא כמו עיש לכלי (עץ).
" " ובמו רבב בקורה כן לעזן (?) מכאיב לב האדם (לא ידעתי אם בארתי
ישר) :

" " כ"ז. וחקר כבדם כבוד. אף לא למבציא מלי מיקרתא — וגם לא טוב
לחעמיק החקירה בדברים מכובדים :

" " כ"ו ד' וז'. אל תען כסיל . . . ענה כסיל וגו' — לא חמלל פתגמא לסכלא
היך שטיותא . . . אלא מליל עם שטיא בהכמותך — אל תען לו דבריו
שוטות, אבל תען לו דבריו חכמה :

" " ו'. מקצה רגלים וגו' — מן דרחמא ברנלוי — הרץ ברנלוי (מקצר ?) :

" " י"ד. רב מחולל כל ושכר כסיל ושכר עברים. — סני חייש בשורה דסכלא ,

רויא עבר ימא — רב הוא הצער שסובל בשר הכסיל, ושכר עברים (!!!)

" " כ"ז ט"ו. ואשת מדינים נשתוה — היכנא אתתא חרניתא דנציא — כן אשת
מדינים המריבה (תמיד עם בעלה) :

" " ט"ז. צפניה צפן רוח ושמן ימינו יקרא — רוחא גרבייתא קשיא ובשמא

דימינא מתקריא — רוח צפון קשה ובשם ימין (תימן) נקרא — אולי
גרבייתא אינו ממש הבא מצד צפון, רק כמו רוח קדים בל' מקרא משמש
להוראת כל רוח חזק, ברוח קדים תשבר אניית תרשיש (תהלים מ"ח ח') :

" " י"ט. כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם — היך מיא והיך פרצופי דלא
דמין חד לחד היכנא לביהון דבני נשא לא דמין חד לחד — כמו המים

וכמו הפרצופים שאינם דומים מים אלה למים אחרים ופרצוף זה לפרצוף
אחר כן לבות בני אדם אינם דומים זה לזה :

" " כ"א. ואיש לפי מהללו — וגברא מן סומא דמשבתנוי — ואיש מפי מהללו :

" " כ"ח א'. וצדיקים ככסיר וכסח. וצדיקי היך אריא דמסכתיו למיכלתיה מסברין
לחכמתא — וצדיקים כמו אריה המשקף (הבטוח) על זרעו כן הם מצפים
לחכמה :

" " ב'. ובכן אדם מבין ידע כן יאריך — ובני נשא דמתביינין בידעתא נגדון —
ובני אדם הנבונים ינהגו בדעת :

" " י"ח. אל יחמכו בו — לא נצודוניה — לא יצטרכו לצוד אותו כי מעצמו יפול
בבאר שחת :

" " כ"ד. מוכיח אדם אחרי חן ימצא — דמכס לבר נשא קדמוי חסרא נשכח —

מוכיה אדם בפניה, תרגם אחרי-קדמוהי :

” כ”ט ח’. אנשי לצון יפיהו קריה — גברי ממיקני ממללין כדבא — הלצים מדברים כזב :

” ח’. ורגו ושחק ואין נחת — ורגו וחאך ולא מתתבר — ולא יישר (מלשון מחיתה) :

” י”ט. כי יבין ואין מענה — דירע ניר (גיר ?) ולא בליע — לא ידעתי לבארו :

” כ’. תקוה לכסיל ממנו — סכויא דשב הוא סכלא מניה — הבוסח בו כי טוב הוא סכל יותר ממנו :

” כ”א. מפנק מנער עבדו ואחריו יהיה מנון — מתפנק מן שליוחיה לעבדא ניהוי ובאחריו יהי מנסח — המרגיל עצמו בתפנוקים מגערותו יהיה לעבד ואחריו לאכדון (ונסתתם מעל האדמה ?) :

” ל’ ל”א. ומלך אלקום עמו — ומלכא דקאים וממלל בית עממיה — ומלך קם ומדבר בית עמו :

” ל”ב. אם נבלה בהתנשא ואם זמות יד לפה — לא תתרורם דלא תטפיש ולא תושיט אידך לפומך — אל תתרומם מן תהיה נחשב כמפיש (או

תהיה לטפיש ממש) ואל תשלח ירך אל פיך (?), אולי רצונו תוכרה לשתוק מפני סכלותך :

” ל”א ד’. אל למלכים למואל — אודרה מן מלכו למואל — השמר מן המלכים הסובאים :

” י”א. ושלל לא יחסר — ולא מתבוא ולא חסרא — ואינה מתבזית (לפשוט ידה ליטול צדקה) ולא תחסר :

” ט”ו. זממה שדה ותקחהו — ואתחשבת בתרעיתא ונסיתב הקלא — נחשבת בשעיר (או ברעת וזומח) ולוקחת שדה ;

תושלבע

שם הניבת משפחתנו מורה כי מארץ אשכנז באה לגור בארצות הגלב, וגם מראה שער ראשנו הצהוב ועינינו כעין הספיר מדיעים כי באנו מצפון, בעוד שאפנו ויתר קוי פנינו עד ש כי ממקור ישראל יצאנו:

מר זקני היה ממונה על הבית בארמון השולמן סילים השלישי בעיר קוסטנטינופול, והסריסים קנאו בו ושמו לו עלילות דברים באופן שהוכרח לברוח משם, ובא ברגליו דרך כל ארץ התוגר לעיר איספלטרו שבארץ דלמציה וישב שם: ויארכו הימים ויחלה בדבר ויובא אל בית החפשיית אשר מחוץ לעיר; ויחצב יצחק בנו עליו מאד, ויעש עצמו כחולה ויביאווה אצל אביו ויסעדהו על ערש דוי וישת ידו על עיניו ויחפור לו קבר וירחץ גופו ויקברה ויצא מבית החפשיית בשלום: ואחר מרדיו יום טוב שמו הוכרח לגלות מארץ דלמציה; ויהי היום ויקומו הגוים על היהודים אשר באיספלטרו העיר ויעשו בהם כרצונם: ויום טוב דודי היה בבית הקחבי, וישמע אחד מן הנכרים המנוסף ידיו ומתפאר לאמר "ידי אלה ירדו על

גב היהודים והכנס ופצעום": ויצא דודי לחוץ, וישמר שם עד צאת הנכרי מן החנות ויכרות שתי ידיו ויברח ולא נודע מקום מגוריו לעולם: "ועוד אחד מרדוי "אברהם שמו, ויהי ביום נישואיו והוא תחת החופה עם כלתו ויוצא מסוי אזה "דבר כלתי ישר בעיני אביו: וישלח זקני את ידו ויך את בנו החתן על הלחי "לפני קהל וערה: ויתאסף המוכה ויקח את יד אביו וישק אותה לעין כל":

ויבא אבי וישב בעיר טריאסטי, והנה הוא גר בעיר גוריציה הקרובה לנו וילן שם במלון האורחים וירא שם את אמי וישמע את גועם קולה ותישר בעיניו ויקחה לו לאשה, והיא היתה ממשפחת יוסף פינקרלי יפת תאר מאד ואשת חיל ושמה בלהה: ויבא אחרי כן גם דודי יצחק וישב בטריאסטי ואשתו מזל-טוב מבית גניטלומו עמו, ותשבנה שתי הנשים בבית אחד בשלום, ותאהבנה זו את זו אהבת אחות את אחותה: ויבא לטריאסטי הריב יעקב סאדרו עם בנו דוד (אשר היה אחד כן מורה צדק בעיר וירונה) למצוא באים על החתום לספרו מנחת אהרן, ויתנו לו אכסניא בביתנו כמשפטם לקרב כל האורחים ובפרט בעלי תורה: ויהי היום והם אל השלחן ויביאו לפניהם כוס מלא יין שרף (זליואוישץ) ויתנו ממנו מעט לכל

המסובין: וישעם ממנו הריב יעקב ולא יכל לסבלו כי חזק מאד וישלח ידו לקחת כוס של מים לקרב בו את פיו, ויקח בשגגה את כוס יין השרף וישלך כל יתר המשקה ישבו אל תוך מעיו ויחלה חולי כבד עד מות: ואמי ודודתי סעדוהו על ערש דוי עד כי כעז האל נתרפא וילך וישב אל ראגזה עיר מושבו, ובהביאו מלאכתו אל בית הדפוס בהקדמתו לספרו השיב תורה למסביבו וספר החסד שגמלוהו שתי נשי החיל:

ויעש אבי שותפות סחורה עם אחיו יצחק ויצליחו בה וכפי הצלחתם כן הטיבו עם העניים ובפרט עם עובדים ושבים שלהם היה ביתם פתוח לרוחה עד שקראו לו "בית אברהם אבינו": ובסוף המאה השמנה עשרה למננים באו הצרפתים ובבשו עיר טריאסטי ויישמו עליה מס כבד מאד יותר על נכסי וישיבה, וישלחו בפרט על העשירים ביותר שמאנו לפרוע וכדשו עשרם גם כי אפרים בבית כלא:

וביניהם היה גם בן העשיר המופלג בכולם הוא בבור רבי יהוקים הירשיל שהפקיד ביד אבי כל כספו וזהו ואבנים טובות ומרגליות אשר לו בלי שאול ממנו אפילו שטר קבלה: ובצאתו מבית האסורים השיב לו אבי כל עשרו וימאן לקחת ממנו שבר שמירתו בית דירה שבני משפחתי היו דרים בו בשכונת משפחת הירשיל, ומר יהוקים היה רוצה לתת לו ולדורותיו מתנת חנם: ואבי השיבוהו "חם ושלום שאקבל שבר על שעמדתי באמונתי!" ומר יהוקים ובנו מישה לא הרבו על הסך שמשפחתנו היתה משלמת בעד שכירות ביתה גם כי עיניו גדלה במשך שלשים שנה ושכירות הבתים הלכה ורבתה כפלי כפלים על אשר בראשונה:

ויהי אבי איש יודע ספר איש יפה מראה וגבוה קומתו וקולו נעים ביותר, והיה בקי מאד בקריאת התורה בדיקדוק בלי מקרא וגם בקאות רבה היתה לו בכל

הארבעה ועשרים ובמשניות כי תלמוד התורה שעשועיו בכל בקר ובכל ערב: ותלד אמי לו ארבעה בנים ושתי בנות ואלה שמותם בסדר הולדם: יעקב דסאל, שרה, אברהם דן, ומבול (שם תורגמי ובלשון עברי הכצלת Giocinta), יוסף מנחם, (גולד בין המצרים) ואותי מישה יצחק: ויום הולדתי יום הג השבועות התקס"א ואבי אז בן ג'ב שנה ואמי בת מ"ד: ויהי הוא בבית הכנסת ויבשרוהו לאמר נולד לך בן וישמח שמחה גדולה ואהיה חביב לו כי בן זקינו הייתי: ועדיין מספר ביתנו היה מצליח, אך בשנת תתכ"ז למגנס והיונים מרדו בתורגמים וישבו ספינה

ובה סחורה יקרה הבאה לנו ממרחים (Indigo); וזאת היתה תהלה וראש לצרות משפחתנו כי מהיום ההוא והלאה תהלה ההצלחה ונלך הלך ודל עד כי דלנו מאד: ויהי היום ואני בן שש שנים ונשכס ללכת אל בית התפלה כמשפטנו בכל יום כמו שעה אחת קודם שיתחילו תפלת הצבור, ובחמשה ימים היינו קוראים חמשת ספרי התהלים וכיום הששי פרשה עם תרגום אונקלוס וכיום השבת כ"ד סקני שבת: ונפתח דלת ביתנו ובראשו כמין פטיש ברזל המכה בפעמון להגיד כי בא אדם לבית או יצא ממנו וכיום ההוא לא השמיע הפעמון קולו וישא אבי את עיניו וראה והנה קרב הפעמון מלא נייד לשתק קולו: ויפן אל יוסף אחי ויאמר לו לך וראה בחדר האורח אם עומד הוא על מפתח: וישב אחי ויאמר איננו והמטה מוצעת וכל כלי החדר בערב רב: ולא דבר אבי מאומה טוב ועד רע ונרד עד שער הבית ונמצא שם גר כבוי ישנותו שבו האורח להאיר לו בחדרו: ונבוא אל בית התפלה ונקרא התהלים ונתפלל כמשפטנו בכל יום, אבל בשוכני לביתי מצאתי אמי ודודתי מלכה (אשה אלמנה אחות אבי היושבת בביתנו) בוכות ומתאנחות כי האורח (איננו רוצה להודיע שמו) לקח עמו יתר הפלטה אשר לנו סך י"ב אלף פרטים שהיה חייב לאבי ולדודי: ואחר ימים יטנים שמענו בו כי מת בדלי דלות באחת ערי המדבר:

ודודי יצחק יושב לעיר איספלטרו וישב שם שנות ומשם היה עוסק בסחורה עם אבי: ויהי ביום ט"ז אלול התקס"ו ותקהל השמים לסילחת הגה כולם שואלים עליו מדוע לא בא גם הוא שיהיה תמיד מעשרה ראשונים, ותבוא לבית הכנסת השמועה הרעה כי נפטר פתאם לבית עולמו: ויסע אבי מטוריאסטי וילך לאיספלטרו לדאות מצב דברי סחורתו שם וידא כי נשארה פלטה מעטת ויתנה מתנה לבני אחיו התורגמים וישב לעירו בידים ריקנות: ומהיום ההוא והלאה חדל אבי מכל

סחורה ויעש תורתו אומנותו וישכר מקצת בית דירתנו לשלם לבעל הבית דמי השכירות, ולנועם קולו ויבתרו בו לשלוח צבור בבית הכנסת השלישי מנהג ספרד, ויתפרנס הוא וביתו בדוחק גדול : ויהי חיי צער ויגר שינה מעיניו לקום בחצי הלילה לקרוא תקן חצות וילך הלך ולמוד עד שעת התפלה, ובלייל יום ששי היה נעזר כל הלילה ולומד, ובכל יום ישי התענה עד שעה אחר קודם הכנסת שבת ואז היה שותה קצרת מרק וביצה מרופה בו כדי שלא להכנס לשבת בתענית , מלבד כל תעניות צבור וערבי ראשי חדשים ושני וחמשי בימי השובבים ויום פטירת אביו ואמו ויום ז' באדר וערב ראש השנה : ויקמו בניו ובנותיו ואשתו ואחביו למנועו מן תעניותיו וימאן להמנע, ויחלש כחו וזרעו הימנית אחותה לחללה עד כי ביום ח' אלול התקצץ בשונו אל ביתו אחר תפלת השחר ויתעלף על מעלות הבית וישימוהו על כסא וישאזוהו לחדר משכבו וישאר שם מוטל על ערש דוי בלי ידיעה ותבונה עד קרוב לעלות השחר ביום ששי (יו"ד אלול) : ויזדר בחוקה ויעורר משנתם את עשרת אנשי מעשה שדחתבו להניד שינה מעיניהם להיות אצלו בשעת פטירתו ולשעה התנמנמו על כסאותם , ויקבצו סביב למטתו ויחלו לקרוא בקול רם הפסוקים הנחוגים ויזדר שינת ויפטר לבית עולמו לאכול פרי צדקו בעולם התגמול :

ואני אז בן עשר שנים נער קטן חלש ודח , אבל אני זוכר תמונת אבי ועוד היום בכל לילה אני מצייר אותה לנגד עיני שרם אישן : ואני זוכר גם כן מתק דבורו כי דעת שפתיו ברור מללו ; ובימי החול לא הארבענו אל השלחן אבל בשבתות וימים טובים גם כי סעודתנו מועטת ישבנו אליו שתיים שעות או שלש בפרט בלילה בימות החורף : ואבי היה מספר לנו בטוב טעם דברים נעימים , באופן שכמו שקריבת שבת ויום טוב היתה לי מפני זה לששון גדול כן במוצאיהם לבי היה מר ונאנח : ותמיד לנגד עיני תמונתו הנוראה בערב יום הכפורים טרם נלך לבית הכנסת לתפלת הערב שהיה מקבץ אותנו אליו ומוכיחנו בדברים היוצאים מקירות לבנו עד כי הויל דמעה מעינינו ואחרי כן היה מברך אותנו : הלא אם בי מדה טובה הנה הוא נחלתי ממנו וזכותו היתה לי ולאחי למגן במשך ימי חיינו ככתוב ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי : הוא היה מחדד שכלי להשיב דברים נכוחים ומהנך וכוונתי בבקראות הנ"ך ומישנה : ויהי היום בין השמשות במוצאי שבת כמו חצי שעה שהיינו חדים מללמוד עמו ואני הצתי מחדד אל חדר להגיע גופי הצריך תנועה אחד כמה שעות שישבתי על כסא , והנה אחי יוסף בא אלי וישאלני בשם אבי מה הוא שם עכדי של דבן גמליאל : וארץ אל אבי ואשיבהו

דבר לאמר טבי שמו, ויקח אבי אפרסק שהניח אצלו להשלים עליו מאה ברכות ויתנהו לי ישבר וכוונתי ויאמר לי "ישר בחך ! עתה ברך עלינו ואכלהו" ! -- ופעם אחת בערב שבת והוא מעניק מורה השעות טרם לכתנו לבית הכנסת ואני כמשפטי שמתי עיני אל אישר הוא עושה, וישאלני לאמר -- "מי הוא עם הארץ יותר אני או אתה" ? -- ואשיבהו לאמר -- "אני" ! -- ויפץ אלי בפנים זועפים ויאמר -- "לך מעלי ! אם כדברך גם אני עם הארץ רק פחות ממך ! היה לך להשיב -- "אני עם הארץ ולא אתה אבי" ! -- ונלך ונתפלל, ואחר ערבית באו

אחי וישקן ידיו ויקבלו ברכתו, ואנש גם אני לקבל ברכה וימאן לברכני באמרו —
 "לך אצל חכם ויברכך! ברכת עם הארץ אינה שוה מאומה!" — ואשא קולי
 ואבך; ונבוא הכיתה ואני תמיד בוכה, וגשק יד אמנו ותברכנו גם היא כמשפחה
 ותחמול עלי כי עגמה נפשי וזהלל בעדי את פני אבי ויעתר לה ויברכני ויאמר
 לי — פעם אחרת שלם אמרי סוף טרם תדבר! — וגם אחרי מותו לא נשכח
 אבינו מלבנו, ובכל שבת ויום טוב בשבתנו אל השלחן דמה לנו באלו הוא עמנו
 ורוח נשמתו מרחפת על פנינו; ועוד היום חמישים ושלוש שנה אחר פטירתו זכרנו
 רענן בלבנו, ובלכתנו על קברו דומה לנו כאלו סתחת רגבי האדמה וידבר אתנו
 ויעיר נפשנו ללכת בארחות יושר ויבטיחנו חיי בשרים ומעדני נצח; מחלקי יהיה
 חלקנו ומגורלו גורלנו. אמן!

ובזכותו מצאנו חן בעיני כל יודעינו והטיבו עם אמי האלמנה ועמנו ותומיו;
 ובראש כל מסיבינו היו הנבירים משה הירשיל, יעקב חי מינרבי ושלמה ידידיה גורצקי
 (נכד נכדו שר בעל מנחת שני) ויפרד אחי הגדול מעמנו כי היו לו אשה ובנים,
 ואחי אברהם נסע לעיר מריפולי שבארץ ברבירואה, ואנחנו הנותרים-חינו חיי צמצום
 אבל חיי השקט, ומרת אמי ואחיותי עשו מלאכת נשים בשכר, ואחי יוסף מצא
 עסק באחד מבתי הסוחרים, ואני יספתי ללמוד כי דך בשנים הייתי.

ובעוד אבי בחיים ומצליח בסחרותו למדתי בכל ערב תורת ה' עם מורי יעקב
 חי מורפורנו איש תם וירא ה' מרבים ולו הצלחה פרטית בלימוד חילדים, ויפסמני
 כשזר אבום בתנ"ך ובביאור רש"י על התורה ובספר יד החזקה להרמב"ם, ובשעות
 היום שקדתי על בית לימוד המורה היקר כבוד רבי עמנואל וואלף ולמדתי ממנו
 בבורי לשון איטלקי ואשכנזי ומלאכת הכתיבה והחשבון, וגם איזו שעה בשבוע
 למדתי בבית החוה תורה עם ר' יוסף קאמפוס איש יודע ספר וירא שמים: ויהי
 כי ירד אבי מנכסיו ואני אז בן ששנה שנים החצי וישימני בבית תלמוד תורה ששם
 לימדו ועוד היום תלמידים בחנם, גם כי מורי הנזכרים פצחו בו להוסיף ללמדני בלי

קבל שנה, רק אבי לא אבה, ואלמוד בבית תלמוד תורה ארבע שנים גם לימודים
 חיצונים ואראה בהם סימן יפה ואהיה ראש לכל בני הכת שהייתי בה ובסוף השנה
 קבלתי תמיד האשכנז הראשון כי זכרוננו חזק מאד, ובקראי פעם אחת או שנים
 דפים הרבה גם בלשון אשכנזי שלא ידעתי היטב למדתיים בעל פה בלא חסרון
 תיבה: וגם כי מבטן לא היה שכלי גדול, מתוך למדי הלך נעלה, וקנאתי בחברי

המעיכרים ממני הועילה לי מאד, ויפה אמר קהלת קנאת סופרים תרבה חכמה:
 ותורת ה' למדתי עם רבי המוכחק כר' שמואל היים זרמן תלמידו ותיק רש"ל ועל
 פיו העסקתי ידיעתי בחכמת דקדוק להיק שמומנה לא ידעתי דבר עד היום החוה.
 וגם בינתי הרחיבה על ידו כי עוד היום שהגיע לגבורות הגה שכלו בלוד כשמש
 בעהרים כימי תמוז ונתקיים בו זקני תורה כל זמן שמוקנים דעתם מתיישבת עליהם,
 כל שכן בבחורותיו שהיה מורה חכם ואמין כח מי ערך אליו וישווה לו: ואחרי
 למדי אותו כשתי שנים ויעברוני אל הכת העליונה שבה היה מורה מהר"ר משה
 זכות גורצקי מנזע אדירים, וגם הוא היה מורה נבון אוהב את תלמידיו ואהוב להם:

רק אחד ארבעה חדישים ישלמדתי עמו נאסף פתאם אל עמי ולא מלאו את מקומו :
ואשוב ללמוד עם הרב זלמן עד בוא לרעות עדתנו מהר"ד שבתי אלהן מדין
איש תמים ובעל צדקה חכם רשום ודרשן מופלא , וה' המציאני חן בעיניו וגדל
חסדו עמי ויסירני אל משמעתו וילמדני ישעות פרטיות עם ארבעה ילדים אחרים
מבני בית ת"ת רוב ידיעתי בלה"ק מאתו באה לי : ואחר עברי ארבע בתות ללימודים
ההצונים בבית ת"ת שקדתי על בתי לימוד הנכרים וגם שם נפלתי ביד אנשי חיל
ובלתי עושים הפרש בין בני יראתם ובין בני יראה אחרת , ואלמוד מהם לשון
אשכנז וחשבון וגיאוגרפא וגיאומטריא ופיזיקא : ולבסוף למדתי חכמת ההוראה
(פדגוגיא) עם אחד מכהנדים הממונה על בית הלימוד יוחנן רודמאש שמו יזכר
לשוב כי היה חסיד עליון, ובדיבורו חיוצא מקירות לבו היה מכניס בלב תלמידיו
חשק ללמוד וללמד ; וזכה לו אלה לטובה כי ממנו שאבתי דעה והשכל להצליח
בלימודי לתלמידי ונתדוממה בעיני מלאכת ההוראה במלאכת שמים שאין למעלה
מסנה :

ובכל זאת לא חדלתי מתלמוד תורת ה' עם רבי מהר"ד שא"ט אשר השתדל
אצל ראשי קהלו וישקלו לנו מדי שנה בשנה במשך חמש שנים סך ראוי למען
נוסף ללמוד תורה : ויהי כי הגענו אנהנו חמשה הבחורים לשבע עשרה שנה
ויבחרנו מהר"ד שא"ט בכתי שם משכילים : ואחל ללמד תינוקות בשכר וה'
הטיב עמי ואלך הלך והצליח ואדי סער לאמי , ואחי יוסף להפך לא ראה סימן
יפה בהשתדלותו ויהי כי עבר עלינו אחינו המשנה אברהם דן וביאיתו עמו אל ארץ
צרפת ויחישב בעיר מרסיליא ושם מצא לו מנוח וישא אשה וילד בנים והגו שם
עד היום : וגם אחותי הגדולה שרה היתה לי לתועלת רבה כי אהבתני ואני כבודתיה
ודבקה נפשי אחריה בעוד שבי תמכה ימינה , ומועצותיה לטוב עשו רושם בלבי
והרריכני בדרך הישרה , ועל ידה הבנתי כמה יצרך מאמס ז"ל שלא נתקרה דעה
הקב"ה בקראו לכנסת ישראל כלתי ורעיתי ואמי עד שקרא לה בשם אחותי , לפי
שאהבת אח כשר לאחותו הכשרה תגדל על כל אהבה שבעולם : אבל גם היא
אחר שנים נסעה מטריאסטי וחלך למרסיליא ותנשא שם לאדם הגון שלא זו
מחבת כל ימי : ונשאר שלשתנו אמי מורתי ואחותי השניה ואני ונחיה בשלום
ובמישור :

וזה עסקי בכל יום, השכמתי לבית הכנסת, ואח"כ בפרט בימות החמה הלכתי
עם רעי תלמידים חברים אל בית מורנו רבנו שחז"ל ועמדנו שם כשתי שעות והוא
סחח לנו גנזי ספריו ונלמוד יחד חכמות הצוננות, ועל מה שלא הבננו שאלנו את
סיו ולפעמים בא גם הוא מעצמו וילמדנו להועיל : ואח"כ עסקתי שתי שעות בלימודי
לתינוקות, ואח"כ למדנו שתי שעות גמרא עם מעלת הרב יהודה ברנדענבורג מעיר
פוזין איש חכם וחרף תלמידו של הרב הספורסם מישה סופר, ואח"כ הלכתי אל
ביתי לאכול אכילת הצהרים, ואח"כ עסקתי שנית שלש שעות בלימוד לתינוקות ,
ואח"כ למדתי עם חברי תנ"ך ומבאריו ודינים שתי שעות עם רבי המובהק מהר"ד
שא"ט , ואח"כ למדנו עוד שעה בבית רבנו שחז"ל, ואח"כ הלכתי לביתי לאכול

סעודת הערב והלכתי לישון : זה עסקי כל ימי החול, וגם ביום השבת רוב שעותי למדתי עם חברי, ופעם או פעמים בשבוע למדתי ברבים במדרש לקח טוב שבעירנו ישנה אחר תפלת ערבית, ואנרתי לי אוצר נחמד ידעיה ובקיאות בתנ"ך ובתורה שבעל פה ובספרי מופת, עד שכחתי בן י"ט שנה כסדני מורי שא"ש בכתר מעלת החבר ונתן בידי הרשאה לרון בדיני א"ה וי"ד ואחר שנתיים גם בדיני א"ה : וככל שנה ושנה מורי הנ"ל היה נוסע מטריאסטי ומתעכב חודש ימים במקום רפואה, והיה מספח אותי אל הרב בראנדענבורג ישיבה זקן ולא היה יודע היטב ל"י איטלקי, ואחר זמן נטרפה גם דעתו מחמת זקנה, והייתי משרת בקורש ודורש ברבים תחתיו : ובשנת התר"טו הלך ולא שב אלינו, וגר בעיר טורינו ששם היה רועה צאן קדשים מרם בואו לטריאסטי, ומתוך שלא ראוהו זה עשרים שנה כבדוהו כבוד גדול : ויהי בליל כ"ב סיון ויהלה פתאום בכאב לב ויאנה כמו חצי שעה ויאסף אל עמיו : הוא היה לי לאב ואני הייתי לו לבן, ולו אחיה אלק שנים פעמים, ולא אחריה רגע מספר בשכחו : לא אניע לערך טובתו שהטיב עמי וחברו שהבנני :

וקודם לכן בשנת התר"ה מורי שהחיל שם דעתו ללכת לשבת בעיר פאריס ויחדל מהיות מלמד בבית תלמוד תורה, והרב שא"ש ישמני למורה בראש כבית ההוא ואדראה סימן יפה בלימודי : ומלבד מועצות הרב שא"ש היו לי לסעד גם מועצות רבי שהחיל שהור מדעתו ונתעכב בטריאסטי, והיה בא תדיר אל חדר הוראתי ומלמדני להועיל : ובסוף השנה כשהיתה חקירת התלמידים, ויבוא גם הוא בתוך הבאים לשמוע וישא את שמי על שפתיו לתהלה ולתפארת : וגם כי מרצונו חרל מלימוד תלמידי בית ת"ה וגם הייתי לו תלמיד ותיק, לא זו מלבי חסדו זה עד היום ; ויודע בטיב לב האדם ישפוש כמה גדל, כי כל רואה אחר ממלא מקומו יקנא בו ויערוך מעשי עצמו למעשיו להשתבח בהם, והבי הגיל עשה להפך ושפה מעשי עד מעשיו, והראה כי אמת בפי רז"ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו :

ובגללו נאחבתי ג"כ למאור דורנו שד"ל כי בפעם הראשונה שהלכתי לעיר פאדובה להקביל פניו אמרתי לו — "שלום עליך מר זקני!" — והוא השיב לי — "אני זקנך ! מאיזה צד" ? — ואען ואומר — "הלא אמרו רז"ל תלמידים קרואים בנים ואני תלמיד תלמידך הותיק שהחיל" : וישמח שד"ל עלי ויכריחני לבוא לדור בביתו, ומאז מדי שנה בשנה אחרי הג הסוכות הלכתי להתענג בחביתו שבוע ימים, עד שוב תלמידיו שהלכו לעירם במועדים ואקרא לפניו כי היה קצר הראות מאד, ואלמוד עמו מעלות השחר עד שתיים או שלש שעות בלילה : ויהי היום ואדרם בשינתי ולא השכמתי במשפטי, ויבוא שד"ל וירפוק על דלת חרתי ויאמר "האם רוצה אתה להאריך עוד בשנתך" ? ואחי ג"כ אוכל על שלחנו, ואדם גדול כמהו לצמצם הוצאותיו היה אוכל הוא וביתו דיסא עשויה בקמה דגן הונגרי קרה וקשה תחת אכול פת לחם ואני לא יכלתי לסבלה כי לא הורגלתי בה, ובעבורי היו קונים בכל יום פת חטים : וזוכר אני שבשנה האחרונה שהלכתי להקביל פניו (אחרי שובי מהיות מורה צדק בעיר איספלטרו) וארפוק על פתח ביתו ותבוא לאה אשתו ותפתח את הדלת ותקרא "שמואל ! שמואל ! ראה מי הוא פה" ! — ואלך אחריה אל בית עקד ספריו ואראהו עומד על רום סולם קטן ומתפש בין ספריו אשר במערכת העלוונה באחת ממסדרותם : והוא לא פנה לראות מי הוא זה הבא אליו

רק ירד לאט לאט מן הסולם עד קרקע הבית וירם בתי עיניו על מצחו ויכירני ויפול על צוארי וינשקני על שתי לחיי, וישאל בשלומי ובשלום אשתי ויאמר = "ישברה" ואען — "אינני סבין מה אתה רוצה" : ויוסף לדבר ויאמר — "ישברה בשבר נבל יוצרים ויחדל מדבר, ואען אחריו — פתית לא-יחמל" : ויאמר אם כן גם בסוף פתית בשורק, אבל לפי דעתי ראוי להיות פתות בחולם, ונחקור בספרים ונמצא בקצת דפוסים בדבריו (עיין בביאורו על ישעיה, ל' י"ד) : אשריך טריאסטי כי אדם גדול כמחו נולד וגדל בך, איש תם וישר שונא החנופה עד הקצה האחרון, איש יהודי בדב, איש חכם ונבון. [REDACTED] : כמה תועלת תועלת לי מקריאת מכתביו ! ואני חוזר תמיד עליהם, וכיוצא המוצץ חלב משדי אמו אני מוצא בדבריו תמיד טעמים חדשים :

עוד אדם אחר היה בעזרי לרדוד כאורח מישור הן הוא מבחר אוהבי מעלת החכם יוסף צמח קאמירני (היושב עתה באליכסנדריא של מצרים) איש נבון ובעל דעת פקודה אורב האמת והצדק, ואני נברתי עליו בתוקף זכרוני ובבקיאותי והוא נבר עלי בכח שכלו וברוחב בינתו, ובכן השלמנו זה את זה בתלמודנו ונהיה שני נופים ונשמה אחת : ורוב שעות היום היינו יחד, ולפעמים בימות הקיץ אחר סעודת הלילה חלכנו לשליל כדי לתת תנועה לגופנו בבחורותיו הצריך לה ולא לשיבת קבע, וגם היינו צריכים למנוחה מהנינונו כל היום או בתלמוד או בלימוד והיינו מהלכים זה לעומת זה בלי דבר דבר ומצאנו עונג בחברתנו : וכל אדם הבא בימים ומעביר על פניו שנות בחורותיו ושנות גבורתו יודה כי גם אם נתנה לו אהבת אב ואם ואח ואחות ואשת חיקו ויוצאי ירכו עודנו צריך לאהבת רע ואוהב לבעבור יחיה חיים טובים על הארץ :

וביום י"ג בסיון התיידי לקחתי לי לאשה את שרה בת עמנואל גימילי אשה יראת ה' ; ומרת אמי האריכה ימיה עד ע"ר שנה לא כרתה עינה ולא גם ליחה ובלי בתי עינים תקעה חוט דק בחור מחם חד בלי יגיע : ותרא נישואי כל בניה ובנותיה, ויהי ביום צאתי מחומתי ותחל ותלך הלוך וחלוש עד כי ביום ב' גיסן

התרי"ב לקחה ה' מעל ראשי : ויהי כי כבר חלילה עליה ותסרף דעתה שנים ועשרים יום, ותדבר תמיד בי עם שפחה נאמנה אשר היתה בביתנו שנים הרבה וישנה בחדר עמה לאמר — "עמדי מממתך ! הגה יבוא הארון מבית התסלה ואני רוצה שימצא דקחני מוכן ! האם לא תרצי לעמוד ? אם כן אעמוד אני ! — והתאמצה

לרדת מממתה גם כי אברה תנועת רגליה : ואחר שכפלה דיבור זה כמו חצי שעה ותחילה לומר — "הנה דפקה שעת הצהרים ! נשהדל שיהיה המזון מוכן שכתבוא הארון ימצא מעשה הקדירה חם ! ויש לו דין למצוא מעט מרק חם אחר כמה שעות שהוא עמל" ! — וכפלה גם דיבור זה כמה פעמים : מה גדלה אהבת אדם דפרי בטנה ובפרט אם כשרה כאמי ! ונוסף על זה שהייתי בן זקוניה ונשאתי לברי אצלה, וה' הגדיל חסרו עמי ויכולתי להוציאה מן רישת ולהבין לה לחם חוקה ברוח : ואני ראיתי שמחה תמיד בחלקה, ורק פעם אחת ראיתי דמעות

נחלות מעיניה ביום קנתי שתי מנורות כסף לשם עליהן גר שעוה לתתן על השלחן בליל פסח, ומתוך שמחתה לראות שנית בביתה כלי יקר נכמרו רחמיה ותכן : אויה על האובדות ולא תמצאנה נשי חיל יראות ה' צוסיח הלכות ביתן ולחם עצלות לא אכלו, שבדור שעבר רבו בעירנו ועתה מדי יום יום תלכנה הלך ומעוט !

ואחר שמנה שנים שהייתי מלמד בבית ת"ת הפקידו בידי גם לימוד חכמות חזוניות בכת העליזנה וגם בהן ראיתי סימן יפה והשתדלתי עם תלמידי שמנה שעות בכל יום ותקשר נפשי בנפשם ונפשם בנפשי ; וגם כי מנע ה' ממני זרע ונחלה חקותי להשאיר אחרי בן המוכיר שמי וחשתי כמה צדקו דברי חז"ל שמי שאין לו בן גם בחייו חשוב כמת, כי ביתי דומם ולמי אני עמל ומחסר את נפשי משובתה. התנחמתי בראותי כי בדור זה מעטו בנים חכמים משמחי אבירים ורבו בנים כסילים חונת אמם : ותלמידי נמלו פי שנים כאהבתי, ותודה לאל עד היום היו לי יותר משלש מאות תלמידים וקריב למאה תלמידות רובם בני שכל ולב שהורו שהשיבו לי כפעלי עמם ואהבתי אהבת אמתי (ווחיקים שבהם מע' החבר יוסף בכ"ר יעקב מעובדיה, מע' החבר יצחק בכ"ר בצלאל מאיוניקא נ"ע, ומע' החבר והנגיד יצחק חיים בכ"ר משה קאסטיילוני) ; ובפרט תלמידותי כבדוני ונמו און למעצות לשבתן והיו רובן ככולן נשי חיל עשרת בעלן :

ואחרי מות הרב שא"ט נשארה המשרה על שכמי ועל שכם רבי שגתי רפאל מילי (לעת עתה מורה צדק בעירנו ובעוד כחיים מורי הג"ל נקרא מאת סמוני קהלתנו למסייע לו) : והגני מודה שלא הייתי הגון להיות אב וראש לקהלה רבה כקהלת מריאסטי, כי לא היה לי ישוב הדעת כראוי, ונדאה לי די שלא אחניף לשום אדם ושלא אסנה אל בצע כסף ושואשתדל בעד העניים ובעד בית ת"ת ושאמלא פי תוכחות לעברנים : אבל ביטינו אלה יבוקש מאת מריה דאתרא יותר מזה, ואם חסרו ממנו מדות דרך ארץ לא תערבן דעה בחורת ה' ובשים ופוסקים : ועל הכל צריך בינה להבין ולהשכיל דבר בעתו מה טוב אם לשמור אם להשליך ואני בונתי היתה טובה ודמיתי שחובתי לשמור ולהחמיר (מכל שכן שלא הייתי מורה כי אם לשענה) כי זאת היתה מדת מורי ורבי שא"ט ז"ל ואני הייתי רוצה לדרוך על פעמיו : אבל הוא האריך ימים על ממלכתו והשתדל בהם בכל לב לשוב בני עדתו ובפרט להצלת חברות קדשנו שפרו והגדילו תחת השגחתו, וגם כי יראת אלהים היתה כבר הולכת ודלה בקהלתנו הוקידוהו וכבדוהו ולא המרו את רוחו בבקשם ממנו חרשות לא שערום אבותינו : אבל אחר פטירתו חשבו כי הגיעה עת להשליך העול מעל צוארם, ושעל ידינו (כי בחורים היינו) יצליחו להגיע אל מחוז חפצם : ואני עמדתי על המשמר ולא רציתי לתת רשות לדבר חדש שמורי ורבי הג"ל מאן לתת הרשאות עלי ; ובעבור זה שנחשב לי לקשיות עורף יום יום חסרו אוהבי ורבו שונאי : ואחר שבתי על כסא ההוראה שלשים חודש ויקראו ממנו קהלתנו למורה צדק מהר"ר מרדכי אשכנזי מעיר אסטי שבארץ פיימונטי

באיטליה, אדם גבוה קומתו יפה מראה בעל דעת צלולה ודרשן מופלא שבמוסלאים, יתנו למשנה לו רעי שר"ם אשר בנועם מדותיו מצא חן בעיני הקהל יותר ממני :

ואני שמחתי כי נטלו המשרה מעל שכמי, כי על ידי לימודי תלמודות הייתי קונה לי די לחם חוקי; ומימי לא חמדתי נכסים כי בשקדי על בתי כמה עשירים, ובעבור השתדלותי בעד בניהם נאהבתי לחם וגננסתי בסודם, ראיתי כי חששתי חלק לאדם בארץ איננו העושה, ודי וחוזר אם נניח שלא יחלישנו; והרב מרדכי אשכנזי כבדני והוקירני, ויחברני בכתיב מעלת החכם, ויתן לי רשות לדון בכל ארבעה עשר, ויחברני אליו בכל דבר הצריך לשלשה דיינים אותי ואת החכם השלם במדותיו ובחסידותו מהר"ר אברהם חי מוסאסיה:

ויהי אחר שנתים ויסקד מקום מורה צדק בעיר איספלאשו קהל קדוש מצוין ביראת שמים והיו בו מקדם רבנים מופלאים בחכמה וחסידות: ויהי כי הפסחל היה מצליח מאד בעירנו בימים ההם, רבים מבני בריהנו ובפרט הבחורים גלו משם וישבו בטריאסטי, ובראותם סימן ברכה במעשה ידיהם באו אחרי לן גם אבותם לשבת עמם: אבל כלחה נפשם חמיר לעיר מולדתם וברבות הימים זכא ההוראה בה עודנו ריקס ויפצו כי למען אלך וארעה שם צאן קדשים בהבטיחם לי כי אחיה חיי שקט ואמצא עונג לנפשי בשבתי בין ידאי אלהים כולם שומרי שבת, והאקלים הטוב יועיל לבריאותי, וגם כי השכר הקצוב שם למורה צדק מצער, מכל מקום יספיק לצרכי המעטים: ובפרט הזקן הנכבד בלי סלא וגדוש תורה ומצות כמ"ד משה ישראל חי מאגדו הסוציר בי: ויהי היום וישלח בעדי לאמר כי קצת חולח הוא ואבוא אל ביתו ויפתח ספר עיקרי הד"ט ויתנהו לפני ויאמר אלי עשה נא עמרי חסד ובאר לי כונת הרב הכותב כי אינני מבינה: ואחבונן בדברים ואען ואומר זו כונתו, וירב האיש החרף להקשות על דברי ובעור האל יתברך שמו השיבותי על כל קושיותיו: ויסן אלי האיש בפנים צהובות ויערוך לפני הסעות הרבה שהייתי מקיים אם אתרצה לקבל השררה בעיר מולדתו וגם התועלת הגופנית הנמשכת לי ממנה, ואפת ואקבל:

ואסע מטריאסטי יום כ"א אדר התרכ"א ואלך לאיספלאשו ויכברוני ויאהבוני ואצליח מאד בלימודי תלמודי ותלמידותי אשר לא ידעו ברחבי כזב כמו נערי ונערות טריאסטי העיר הגדולה וכולת העמים ואהיה אהוב ונחמד לכל: אבל בתאריך הימים ויגלו עוד אנשים משם ושכרי הלך הלך ומעוט, וההוצאות שלדברי ילדי איספלאשו אשר בטריאסטי היו מועטות כי שם ימצא כל דבר בזול, מיום גלותם היו הלך ורב עד שערכו כמעט להוצאות טריאסטי, בעוד שהריוח שהייתי מרויח לא הגיע אפילו למחצית הריוח שהרווחתי לפני בעיר מולדתי: ואומרה בלבי ומה יהיה גורלי אם אתעבב כאן עד זקנה? ואם לא יזבלו עוד לשלם שכר מורה צדק ויצרכו לאדם שיהיה גם כן שוחט ובודק וחזן כמו בנמה קהלות קטנות ואז מה יהיה בי? הלא גם חז"ל אמרו — "שלשה צועקים ואין נענים דביש ליה בהאי מתא ולא אויל למתא אחריתי!" —

ואשוב לטריאסטי וה' נתנני לחן בעיני בני עירי ואמצא תלמידים חדשים, ובפרט שלשה אחים ידאי ה' וחושבי שמו עשירים וגדולים הפקידו בניהם בידי וישקלו לי שכר מרוח ואחיה חיי שקט; ואעסוק בתורה בחשק, ואכתוב ביאור על נביאים ראשונים ואביא אותו לבית הדפוס, וימצא הספר חן בעיני קוראיו, וזה הרהיב

בנפשי עוז לכתוב עוד ספרים אחרים ביאור על תהלים משלי ואיוב וחמש מגלות והעזרת על חמשה חומשי תורה וספר אוצר הנדרשים וספר מוסר מלכים (אלה השנים האחרונים עשו לי שם טוב בעזר האל) וספרים אחרים קטני הערך להינך הילדים, וה' היה בעוזי ויתן לי די כסף להביא כולם לבית הרפוס ולתתם מתנה לשוחרי תושיה, ובכן טעמתי בהם מעדני מלך ושרים לבלתי השוח לפני אדם שיבוא על החתום למען אוכל להדסיסם, או לסגן מוכר ספרים שיקנם מידי, ועל כן נדפדף עליהם לשבח יותר מכדי ערכם:

והנני היום בן ששים ושלוש שנה ובעזר האל המוב יש בי עוד אונים ללמוד במדרש לקח טוב נמרא שעה אחת בבקר בכל יום, ושתי טעמים בשבוע שעה אחת בערב עין יעקב או שלחן ערוך או ספרי מוסר, וביום השבת שעה אחת בצדדים תנ"ך, וללמד לתלמידי תורה ולשונות העמים וראשית החכמות, ואני

מצליח במלאכתי ואוהב את תלמידי אהבת אב לבני בני זקוני, ואני אוהב להם ודברי עושים רושם בלבם באופן שקלה קייתי ה' שאם לא אכזה לנדל מהם שומרי מצות וחוקים בדיוק כמו יראי ה' שבדורות הקדמים, מכל מקום רובם לא יהיו פריצים ושמען יראת אלהים ישאר בנפשם, וטוב השאור יחמיץ ופה כל העיסה, בפרט בזקנתם שיחדל יצר הרע מהם ויחיוש הבל עיני העולם ולא יפנו עוד אל הבלי כזב: וגם הנזק שיוולד בעולם מחמת חדול מיראת ה' ומשמור מצותיו (כי זה כל האדם) יתראה כ"כ בבידור שלבם יתעורר לתשובה ויהיו אנשי מופת לרעיהם שלא למדו תורה בימי עולמיהם וירימו דגלה לעיני בני דורם; — אנה ה' אל תכזיב מבטחי זה! — ובפרט בתלמידותי אני משתדל לשתול רחשי דעת ה', כי הלא בדורנו הן הנה ראשית חמאת בני בריתנו כי הוריהן לא ילמדו אותן יראת אלהים, ובכן לא תדענה ולא תטעמנה מתקה ולא תחנכנה פרי בטן לשמירת חוקי ה' ומצותיו: ותלמידותי אולי לא תהיינה כיתר העלמות ונצר משעי יראת אלהים שאני נוטע בלבן לא ייבש ובעתו יוציא סרה ויצץ ציץ ויגמול שקדים וחרדים אל דבר ה': ויהי רצון שיהיה בן גם כיתר העלמות הן בעידנו הן בערים האחרות ויקוים בהם מאמר חז"ל — לא נגאלו הדורות אלא בגלל נשים צדקניות שהיו בהן: —

סוף דבר אודה לאל כי גורלי נפל בנעימים, ובריאותי טובה וזקנתי רעננה ופרנסתי אם איננה בריח איננה גם כן בדוחק, ואני רצוי לרוב יודעי ובושה שאינני שנאוי לשום אדם, כי הלא מרגלא בפומי — אין לך נחת רוח גדולה מעשות נחת רוח לעמיתך — ואני טעמתי מתקה כי רב, ומעיד עליה תדיר בתלמידי: ורב הכבוד שייכבדוני בני עירי, ועל כולם מעלת מורנו הרב שר"ם אוהב אותי כאח ומכבד אותי כאב (הוא עשרני בכתר מורנו הרב), ומה לי עוד צדקה ולצדק אל המלך מלכו של עולם? הלא בדי יותר מחצי תאותי, והחצי הזה הוא בדבר הנעים בנעימים חשק בתורת ה': ובכל בקר בשאני מכוך ברכות השחר ומודה לאל על כמה דברים שהשפיע לי, אני מודה לו במאד מאד על תורתו שנתן לנו ועל חיי עולם שנשפע בחוכנו כי גורל דורשה יישמן באמת ונחלתו בלי בלי מצרים: ויטיי לא חמדתי זהב העשירים ומרכבותיהם וארמנותיהם ופרדסייהם כי חבלים בנעימים נפלו לי יותר מהם אף נחלתי שפחה עלי: ורק תאוה אותה יש

לי עור, והיא להרבות מעשים טובים, ושכבוא יום חליטתי אזכה למסור נפשי על קדושת ה', או לכל הפחות שתהיה דעתי צלולה באחרוני רנעי חיי להצדיק על ידי את הדין ולקדש שם ה' ברבירי האחרונים ונשמתי תצא סמני בתיבת אחד. כן יעשה ה'!

והנה שהדי במדומים כי בכתבי תולדותי אלה לא היתה מנמתי להתפאר בכשרון מעשי, רק תחלה וראש לשלם מסת תורה ותהלה לרבותי ולכל המטיבים עמי כי רבו, ולהעיר כי לא העושר חיי בשרים ולא האצילות מעדני הנשמה, כי הלא חיי חלפו כמו נחל באפיק נחלים עברו בגלל חשקי בתורה שממנה היו לי תוצאות חיים לגופי ולנשמתי: יראו הורים וידרכו על פעמי הורי ויישירו זרעם בררכי האמת והצדק, יראו מורים וילכו אחרי מורי ויאהבו לתלמידיהם תלמוד התורה, ואם אחד מיוחד מקוראי תולדותי אלה יוציא מהן תועלת, והיה שכרי!

מריאסמי י"ח אדר שנת ת"ב להלכים בתמים.

משה יצחק בכ"ד שמואל אשכנזי ס"ט.

לוח המעיות

כשם שא"א לבר בלא חבן כך א"א לדפוס בלי מעיות: על כן קורא נעים נקה קונטרסים זה מן המעיות הנרשמות למטה ולך תהיה צדקה:

מעיות	דף	שימח	19 דפוסמן	תיקון
30 ספר	"	"	"	הפוסמן
1 וצוערות	8	"	"	ספר
7 להפעם	"	"	"	וצועדות
19 חשק	"	"	"	לה פעם
30 ללמדה	"	"	"	חשק
9 המלאכות	9	"	"	ללמדה
15 תגלה	10	"	"	המלאכות
26 מצולה	"	"	"	ונגלה
23 וצפיתנו	13	"	"	מצולה
23 או	16	"	"	וצפיתנו
29 בנופנית	18	"	"	או
				הנופנית

ימד	—	דת	22	שימה	33	יתר
חמור	—	חמור	1	"	23	"
לה	—	לב	13	"	"	"
לנשמתנו	—	לנשמנו	9	"	28	"
המכא"ב	—	המכאים	28	"	"	"
שכלם	—	שכלכם	27	"	29	"
תקין	—	תקון	17	"	33	"
המשמנת	—	החשמנת	28	"	"	"
ירדפוני	—	ירדפוני	10	"	38	"
יפה יסה	—	פה יסה	15	"	39	"
בי	—	בי	33	"	"	"
לה מעדנים	—	להמעדנים	14	"	41	"
הנפרדות	—	הנרדפות	23	"	"	"
היא זהב צדוף	—	היא צדוף	21	"	44	"
	—	בר"ח לב"א	24	"	"	"

ברך דיהב חילא לעבריה בר אשתיה .

דמכס	—	דמכס	37	"	49	"
ממרחקים	—	ממרחים	18	"	52	"
שב	—	ישב	34	"	"	"

